

Osobnost Václava Kosmáka v kontextu sociální pedagogiky

Miluše Buchtová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Miluše BUCHTOVÁ**
Osobní číslo: **H118031**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Osobnost Václava Kosmáka v kontextu sociální pedagogiky**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na postosvícenskou dobu
- na osobnost Václava Kosmáka
- na odkaz Václava Kosmáka sociální pedagogice

Součástí práce bude kvalitativní výzkum zaměřený na zjištění vědomostí o životě a díle Václava Kosmáka v místě působení.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Beneš, J. Ač zemřeli ještě mluví. Praha: Česká katolická charita, 1964.

Juda, K. Václav Kosmák. Nové Město na Moravě: Karel Juda, 1901.

Kosmák, V. Vzpomínky na mou matku. Hlučín ve Slezsku: Exerciční dům, 1933.

Neužil, I. Vzpomínky na P. Václava Kosmáka. Brno: Občanská tiskárna, 1933.

Vychodil, P. Václav Kosmák: životopis. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1916.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

MILUŠE BUCHTOVA

Jméno, příjmení studenta

V Brně 30. 4. 2014

Miluse Buchtova

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce řeší význam osobnosti Václava Kosmáka pro obor sociální pedagogika. Cílem je nalézt sociálně pedagogické aspekty života, díla a působení tohoto kněze, spisovatele a národního buditele. Práce je složena ze dvou částí, teoretické a praktické. V teoretické části je obsažen historický pohled na období národního obrození na Moravě, včetně všech sociálně pedagogických aspektů, dále je uveden životopis Václava Kosmáka, jeho kněžská, literární i veřejná činnost a významné osobnosti, které vstoupili do jeho života, včetně jejich vlivu na sociální pedagogiku. Teoretická část je zpracována za použití historicko-srovnávací metody. Praktická část předkládá percepci osobnosti a díla Václava Kosmáka v obci Tvarožná, která je výsledkem kvalitativního výzkumu, za použití metody polostrukturovaných rozhovorů. Závěrečná analýza a interpretace nám nabízí odpověď na řešenou problematiku.

Klíčová slova: Národní obrození, tábor lidu, buditel, vlastenec, kněz, spisovatel, fejeton, povídka, Kukátko, vlastenecké spolky, sociální problémy, sociální zákonodárství, sociální pedagogika.

ABSTRACT

The bachelor thesis addresses the importance of Václav Kosmák for the field of social pedagogy. The aim is to find socio-pedagogical aspects of life, work and influence of the priest, writer and national revivalist. The thesis consists of two parts, theoretical and practical. The theoretical part includes a historical view of the period of national revival in Moravia, including all socio-pedagogical aspects. Furthermore, there is the biography of Václav Kosmák, his clerical, literary and public activity and significant personalities who came into his life, including their impact on social pedagogy. The theoretical part is processed using historical-comparative methods. The practical part presents the perception of the personality and work of Václav Kosmák in Tvarožná village which is based on qualitative research methods using semi-structured interview. Final analysis and interpretation offers the answer the issue solved in the thesis.

Keywords: national revival, mass meeting, revivalist, patriot, priest, writer, newspaper column, short story, Kukátko, patriotic societies, social problems, social legislation, social pedagogy.

Ráda bych na tomto místě poděkovala doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za významnou pomoc při metodologickém i obsahovém vedení bakalářské práce, za laskavý přístup, a cenné odborné rady.

Také bych chtěla poděkovat vstřícným a ochotným účastníkům rozhovorů za jejich otevřenost a čas, který rozhovorům věnovali a tím přispěli ke vzniku této práce.

Mojí rodině bych chtěla poděkovat za jejich trpělivost a součinnost, bez nichž by nebyla možná tvorba této časově náročné práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 POST-OSVÍCENSKÉ OBDOBÍ NA MORAVĚ	12
1.1 CHARAKTERISTIKA A PROBLEMATIKA DOBY, JEJÍ SOCIÁLNÍ PROBLÉMY, SOCIÁLNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ	12
1.2 NÁRODNĚ-EMANCIPAČNÍ PROCES.....	15
1.3 ZAKLÁDÁNÍ ČESKÝCH SPOLKŮ NA MORAVĚ	18
1.4 POČÁTKY ČESKÉHO TISKU NA MORAVĚ	19
1.5 TÁBOROVÉ Hnutí.....	20
1.6 ÚLOHA KNĚZE V NÁRODNÍM OBROZENÍ.....	21
2 VÁCLAV KOSMÁK	23
2.1 ŽIVOTOPIS	23
2.2 LITERÁRNÍ ČINNOST	28
2.3 ZAPOJENÍ DO VEŘEJNÉHO ŽIVOTA.....	30
2.4 ÚČAST NA TÁBOROVÉM Hnutí	32
2.5 VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI V ŽIVOTĚ VÁCLAVA KOSMÁKA.....	35
2.6 VLIV OSOBNOSTÍ NA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKU.....	41
II PRAKTICKÁ ČÁST	43
3 PERCEPCE OSOBNOSTI V. KOSMÁKA A JEHO DÍLA V OBCI TVAROŽNÁ	44
3.1 CÍL VÝZKUMU, STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	44
3.2 METODOLOGIE VÝZKUMU	44
3.3 ROZHOVORY S RODILÝMI OBČANY Z OBCE TVAROŽNÁ NA TÉMA VÁCLAV KOSMÁK – 1. ČÁST	46
3.4 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	55
3.5 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	62
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	67
SEZNAM OBRÁZKŮ	72
SEZNAM PŘÍLOH	95

ÚVOD

Václav Kosmák (1843-1898), katolický kněz, spisovatel a aktivní propagátor českého jazyka a české literatury, autor mnoha krátkých i delších povídek, fejetonů, románů, básní, uznávaný a oceňovaný řečník, pobýval na několika místech jižní Moravy. Svoje první básně a povídky psal již v době bohosloveckých studií, vydával je v místním alumnátním časopisu Concordia. Po vysvěcení na kněze pokračoval v psaní prózy, v tehdejší časopisu Hlas mu od roku 1873 začaly vycházet jeho drobné prózy, fejetony a povídky v jeho vlastní rubrice „Kukátko“. Tak vzniklo označení Kosmákovy prózy „kukátko“ a Kosmákovo označení „kukátkář“. Ve své době byl jedním z nejčtenějších autorů na Moravě. Vzhledem k jeho kněžskému povolání nesla jeho tvorba prvky klerikalismu.

Františkem Bílým byl nazván Homérem moravského lidu, kým byl dle Bílého pro Řeky Homér, tím byl pro Moravu Kosmák. Filolog Jan Máchal mu přisuzuje zásluhu na tom, že naučil moravský lid číst. Spisovatel a novinář Jan Marcha o něm napsal: „...*on učil prostý lid číst, víc než se může ocenit a víc, než mu tvůrčové historie přisoudili. Za jak dlouho po něm se teprve stala aktuální otázka lidového psaní, lidové četby a lidového umění literárního!*“ (Marcha, 1949, s. 202).

Václav Kosmák se nerealizoval pouze na poli kněžském a literárním, od dob jeho gymnazijních a později bohosloveckých studií se hlavně pod vlivem profesora F. Sušila nadchl pro národně obrozeneckou činnost. Jako mistr řečnického umění se nezdráhal přijmout pozvání k vystoupení se svými příspěvky na nejrůznější veřejné akce, nejmasovější v té době byly tábory lidu.

Nejdelší část svého kněžského působení prožil V. Kosmák v obci Tvarožná u Brna, která je mým současným bydlištěm. Proto mě zaujalo zpracování tohoto tématu, nalezení na jeho osobě něčeho nového, něčeho, co bude mít přesah do sociální pedagogiky. Práci o Kosmákovi už bylo sice napsáno několik, ale pokud je mi známo, zatím žádná se nezaměřila na Kosmáka z pohledu sociální pedagogiky. Cílem této práce je tedy získat na osobnost V. Kosmáka nový pohled, nalézt sociálně pedagogické prvky v jeho životě a tvorbě, podat ucelený obraz o významu jeho života, díla, kněžského i vlasteneckého působení. Také bych chtěla zjistit, do jaké míry byla pro tehdejší převážně venkovské obyvatelstvo významná četba jeho kukátek, povídek a románů, jak na ně četba působila, či je případně ovlivňovala.

V prvním oddíle teoretické části bych se chtěla zaměřit na přiblížení doby, ve které Václav Kosmák žil, působil a tvořil, na historický popis bouřlivého post-osvícenského období, kdy se měnila struktura společnosti. Toto období bylo poznamenáno jednak nedávnými napoleonskými válkami, silným německým vlivem v důsledku vysokého počtu německy mluvícího obyvatelstva na Moravě a později také průmyslovou revolucí. Důsledkem toho vznikla celá řada sociálních problémů, které bylo třeba řešit. Proto bylo nutné upravit tuto situaci prostřednictvím sociálního zákonodárství.

Dále bych chtěla stručně popsat průběh národně-emancipačního procesu v 2. polovině 19. století na Moravě, a s tím spojené aktivity, jako bylo například zakládání českých spolků na Moravě, počátky, význam a autorství českého tisku. Ráda bych také nastínila, jaká byla úloha kněze v průběhu národního obrození a jaká byla situace ve školství.

Také se pokusím poodkrýt pozadí a význam táborů lidu pořádaných v 60.-70. letech 19. století na historicky významných a symbolických místech za přítomnosti tisíců účastníků. Tyto masové projevy národního hnutí, které zasáhly Moravu v letech 1868-1874, byly provázeny vlasteneckým nadšením, euforií, vášní a zapálením, a byly příslibem lepší budoucnosti pro moravské české mluvící obyvatelstvo. Byly nejrozsáhlejším projevem veřejné aktivity převážně venkovského obyvatelstva jak v Čechách, tak na Moravě.

Porozuměním tehdejší politické a společenské situace by nám mohly být lépe srozumitelnými smysl a význam tehdejších národně-emancipačních snah i význam celého díla Václava Kosmáka.

Ve druhém oddíle teoretické části je stručně uveden životopis Václava Kosmáka, představena jeho literární tvorba i řečnické dovednosti, především na táborech lidu, jeho příspěvek k procesu národního probuzení zapojením do veřejného života. Také bych ráda uvedla několik osobností, se kterými se V. Kosmák během svého života setkal a které ho významně ovlivnily a tím určily směr jeho tvorby nebo na které měl vliv on svou osobností a dílem, a kteří na něho navázali. Důležité pro tuto práci je také objasnění, jaký vliv měly všechny významné osobnosti na sociální pedagogiku.

V praktické části bych se ráda zaměřila na získání dalších informací o osobě Václava Kosmáka prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s několika účastníky výzkumu v místě jeho nejdelšího, šestnáctiletého kněžského působení, v obci Tvarožná. Otázky budu směřovat tak, aby se následnou analýzou a interpretací dalo posoudit, zda je opodstatněné

zařazení Václava Kosmáka mezi sociálně pedagogické osobnosti. Následně budu hledat odpověď na otázku, zda je Kosmák v povědomí místních lidí a co by se případně v tomto ohledu mohlo činit.

Při své práci budu vycházet ze studia vlastní tvorby Václava Kosmáka, doslovů ke Kosmákovým knihám, dobových novinových článků věnujícím se problematice situace druhé poloviny 19. století na Moravě a osobnosti Václava Kosmáka. Jedná se o časopisy Hlas, Moravská Orlice, Vlastivědný věstník moravský, Obzor, Koleda, z novějších deník Lidové noviny a další. Současně bych chtěla čerpat i z dobových dokumentů, jako je Kronika obce Tvarožná a kronika farnosti Tvarožná, pod kterou náleží obce Velatice, Mokrá, Horákov a Blažovice.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POST-OSVÍCENSKÉ OBDOBÍ NA MORAVĚ

1.1 Charakteristika a problematika doby, její sociální problémy, sociální zákonodárství

Post-osvícenské období na Moravě bylo dobou přechodu od pozdně feudální společnosti ke kapitalismu. Bylo to období poznamenané nedávnými napoleonskými válkami, jejichž dopadem byly vysoké daně, zemědělskou krizí způsobující nižší příjmy a vysoké ceny potravin, a v neposlední řadě průmyslovou revolucí. Průmyslová revoluce znamenala technický pokrok a rozvoj, přinesla mnoho inovací do výroby, nové technologie, postupy, nové moderní stroje, které nahrazovaly práci lidí. Důsledky průmyslové revoluce nebyly ovšem po sociální stránce pozitivní, délka pracovní doby se prodlužovala, ale mzdy se snižovaly, lidé se začali setkávat s nezaměstnaností, vykořisťováním, musely pracovat ženy a děti. Do výroby se zaváděly nové technologie a nové stroje, ale dělníci nebyli pro takovou práci dostatečně kvalifikovaní, takže kvalita výroby se snižovala. Přesto patřily české země k těm ekonomicky vyspělejšími v rámci habsburské monarchie. Z konkurenčních důvodů docházelo ke střetům mezi dělníky a drobnými soukromými živnostníky, kteří byli novou tovární velkovýrobou ohroženi. Na venkově se volalo po zrušení roboty. To byl asi nejzávažnější problém, který tížil venkovský lid, na Moravě docházelo dokonce ve 40. letech 19. století k poddanskému protirobotnímu hnutí (Čapka, 2011).

Od roku 1798 byl sice v platnosti Patent o dobrovolném výkupu z roboty (později ještě patent z roku 1846), ale venkovským lidem nebyl příliš využíván. Na polích se tehdy hospodařilo trojpolním systémem, nebyl příliš výnosný a efektivní, postupně byl nahrazen střídavým systémem hospodaření (Brodesser, 1988).

O zrušení roboty a poddanství nakonec rozhodl zákon schválený prvním rakouským ústavodárným říšským sněmem 7. září 1848, za účasti i moravských a slezských poslanců (Čapka, 2001). Tímto zákonem se rolník - uživatel půdy stal jeho jediným vlastníkem. Všechny peněžní, naturální a pracovní povinnosti bezzemků a domkařů¹ zanikly. Důsledkem zrušení poddanství došlo také ke změně ve správě obcí. Základní správní jednotkou byla obec, v jejím čele stál z voleb vzešlý starosta (nahradil úřad rychtáře). Volby se od roku 1861 konaly každé tři roky. Volební právo nebylo všeobecné, přímé ani

¹ Domkař, nebo též baráčník byl vlastníkem domku, chalupy na vsi, obvykle bez polí, nanejvýš se zahradou, živil se řemeslem nebo námezdní prací.

tajné, právo volit měli pouze nemovitý majetek vlastníci a daně platící obyvatelé. Ženy neměly volební právo vůbec (Brodesser, 1988).

Živnostenským zákonem z roku 1859 byla zavedena živnostenská svoboda, tím nastalo období hospodářského liberalismu. Životní úroveň drobných dělníků, řemeslníků i rolníků klesala. Drobní řemeslníci nebyli schopni udržet krok s velkými továrnami, rolníci se zase potýkali s nedostatkem prostředků, ať vlastních nebo získaných úvěrem, na zakoupení půdy. Nedostatek finančních prostředků vytvářel podmínky pro nárůst pauperismu² a dalších sociálně patologických jevů, jako například lichvy, alkoholismu, trestné činnosti (krádeže, vloupání) apod. (Janák, 2007).

V časopise Hlas vycházely v listopadu roku 1874 na pokračování pod názvem „Kultura a sebevražda“ polemiky na téma sebevražd, které se v té době, obzvláště ve městech, nebývale rozmáhaly. Snahou bylo objasnit příčiny tohoto sociálního jevu. Jako důvody autor článků uváděl: „těsné poměry“, „přílišný chlast obzvláště lihovin“, „lhostejnost, nebo i nenávisť k náboženství“, „přílišné smilstvo vůbec a jím způsobená omrzelost života“, „hlad po penězích jako ho už starý Říman nazval: auri sacra fames! (sakra - hlad po zlatě).“ (Hlas, 1874, s. 367-8, 375-6, 383-4).

Průmyslová revoluce zplodila také, a to především na venkově, fenomén tuláctví a žebráctví. Tuláci a žebráci tvořili tzv. průmyslovou rezervní armádu. Protože jejich počet neustále narůstal, vyvinula se potřeba řešit tento sociální problém. Zvyšující se počet průmyslové rezervní armády znamenal nebezpečí krádeží i ohrožení bezpečnosti obyvatel obcí, kteří byli touto situací značně zneklidněni. Říšským obecním zákonem z roku 1862 přešla povinnost v péči o chudé z farních chudinských ústavů na obce, které ovšem bojovaly s nedostatkem finančních prostředků (Janák, 2007).

V roce 1863 byl vydán říšský domovský zákon, jímž se nařizovala domovským obcím povinnost postarat se o své obyvatele v případě chudoby, pracovní neschopnosti nebo nemožnosti si práci najít. Vyvstala potřeba přijetí chudinského zákona, několikrát o něm bylo na zemském sněmu jednáno, k jeho schválení došlo nakonec až v roce 1868. Do té doby bylo jediným počinem v tomto směru založení robotáren (donucovacích pracoven), které byly pokusem o alespoň částečné řešení sociální situace a omezení počtu tuláků, žebráků a lidí vyhýbajících se práci. Úkolem robotáren bylo tyto lidi donutit k práci a napravit nebo odstranit jejich nežádoucí chování. Vstup do robotáren byl sice

² hromadná (masová) chudoba pracujících charakteristická pro vykořisťovatelské společnosti

dobrovolný, ale pokud člověk, který byl bez prostředků, odmítl do robotáren nastoupit, přišel o nárok na chudinskou podporu. Existence robotáren, o jejíž oprávněnosti se vedly mezi poslanci spory, byla právně podložena protituláckým zákonem schváleným v roce 1873 (Janák, 2007).

Dalším problémem 2. poloviny 19. století doby byla prakticky neexistující lékařská péče. Mezi dospělými i dětmi se rychle šířily různé epidemie a často smrtelné nemoci.

Obecné školy byly pod vlivem katolické církve, pod dozorem farářů a vikářů. Od roku 1869 byla novým školským zákonem zavedena pro děti od šesti let povinná osmiletá školní docházka. Vyučující byl místo kantora nazván učitelem. Tímto zákonem byl zamezen vliv církve na školství. Výuka probíhala v obecních školách. Toto opatření vyvolalo vlnu nesouhlasu a protestů ze strany kleriků i některých obyvatel. V roce 1883 byla novelou povinná školní docházka snížena na šest let, vliv církve se obnovil a výuka náboženství se stala ve škole prioritní. Na venkově ovšem školní docházka dětí přesto nebyla pravidelná. Někteří rodiče ji považovali za překážku v práci dětí na poli nebo v domácnosti. Protože děti často docházely pěšky i do několik kilometrů vzdálených škol, znamenala pro ně cesta do školy, hlavně v zimních měsících z důvodu nedostatečného oblečení a obuvi, vážnou překážku (Brodesser, 1988).

Z mého pohledu byla velmi závažným problémem pro obyvatele na Moravě v tehdejší době přemíra německého vlivu ve všech oblastech života. Hlavně ve větších moravských městech převažovalo německy mluvící obyvatelstvo, na venkově byla situace jiná. Německý vliv také plynul z blízkosti hlavního města habsburské monarchie – Vídně. Neznalost německého jazyka omezovala sociální mobilitu moravského venkovského i městského lidu, znemožňovala přístup k vyššímu vzdělání, řemeslné kvalifikaci i společenskému uplatnění ve veřejném životě. V českém jazyce se vyučovalo pouze na obecních triviálních školách, gymnázia, vyšší a vysoké školy vyučovaly v jazyce německém. Pokud bylo dítě nadané a vhodné ke studiu, museli se rodiče postarat o odstranění jazykové bariéry doplňujícím studiem německého jazyka. Podmínka znalosti německého jazyka pro vstup do gymnázia a k získání řemeslného vzdělávání byla stanovena josefínským dvorským dekretem z roku 1787. Protože převážná většina českého a moravského lidu na venkově i ve městech mluvila pouze českým jazykem, začaly vznikat emancipační snahy o zrovnoprávnění českého jazyka. Z těchto tendencí se postupně vytvořil národně emancipační proces nazývaný českým národním obrozením (Kvaček, 1990).

1.2 Národně-emancipační proces

Území Moravy, Markrabství moravské patřilo po staletí spolu s Královstvím českým a Vévodstvím slezským pod Korunu Českého království.

V první polovině 19. století docházelo v Evropě k různým bojům, nepokojům a povstáním, které podnítily rozvoj národně-emancipačních snah, nejdříve v Čechách, později i na Moravě. Rakouské císařství, jehož součástí bylo i Markrabství moravské a Království české, spojovalo několik různých zemí a národů s rozdílnými kulturními a historickými tradicemi. Rakouský císař František I. byl králem Uher a Čech a markrabím Moravy. V roce 1812 byl vydán Všeobecný občanský zákoník, který zaručoval rovnost všech obyvatel Rakouského císařství před zákonem. Markrabství moravské i Království české byly samostatné země v rámci Rakouského císařství. Ve střední Evropě probíhalo jednak všenněmecké hnutí, které usilovalo o vznik velkého německého státního útvaru, a proti němu stálo hnutí slovanských národů Rakouské monarchie se svojí ideou panslavismu.³ Vznikaly snahy o spojení Čechů, Moravanů a Slezanů do jednoho státního celku a tím navrácení se k soustátí Koruny českého království. Tyto snahy vzešly nejdříve ze strany Českého království, Morava zůstávala zdrženlivá, chtěla si zachovat autonomii, byla si příliš vědoma existence vlastních dějin odlišných od Českého království (Havlík, 2009).

Rakouská politika se vyznačovala konzervatismem, nebyla nakloněna žádné výraznější změně nebo iniciativě. Císař vyžadoval absolutní věrnost, podporu měl ve vojsku, v tajné policii, v úřednictvu a v katolické církvi. Království české a Markrabství moravské jako samostatné země měly v čele zemská gubernia, podléhali vídeňským úřadům. V čele gubernia stál prezident gubernia a nejvyšší purkrabí v jedné osobě, toto platilo až do roku 1848. Pod gubernia spadaly krajské úřady, vrchnostenské úřady, magistráty a zemské sněmy (Čapka, 2011).

Politikou rakouské vlády bylo nedopustit opakování Francouzské revoluce, využívat tajnou policii, vytvořit oporu režimu v poddaných, v inteligenci vidět nepřítele, nerozšiřovat pravomoci stavovských sněmů (Čapka, 2011).

V tomto post-osvícenském období se kladl důraz převážně na národní svébytnost a národní jazyk jako nezadatelné právo každého národa. V Čechách nejdříve Jungmann, později Palacký prosazovali emancipaci českého národa. České národní hnutí probíhalo nejdříve

³ Idea jednoty slovanských národů, dle které mají být sjednocení Slované zastřešeni Ruskou říší jakožto nejmočnějším příbuzným státem.

samostatně v Čechách a později na Moravě. Centrem českého národního hnutí byla Praha. Důvodem opoždění Moravy bylo jednak převažující německé obyvatelstvo v největších moravských městech – Brně, Olomouci, Znojmu a Jihlavě, jednak blízkost hlavního města habsburské monarchie Vídně, nedůvěra Moravy k Čechám, také jazykové odlišnosti (moravské nářečí), nižší úroveň školství na Moravě. Moravané byli označováni termínem „moravští Slované“, jejich aktivity byly nazývány „moravanstvím“ z důvodu upjatosti na samostatnost Moravy. Moravské národní hnutí počalo vyvíjet aktivity v Brně a v Olomouci, ačkoliv v obou městech převažovalo německé obyvatelstvo. Proti ideji panslavismu vznikla idea austroslavismu, demokratického státu v rámci Rakouského císařství, který by byl schopen chránit Slováky před Německem a Ruskem (Čapka, 2011).

Celková nespokojenost obyvatel habsburské monarchie a úsilí o sebeurčení přerostlo v roce 1848 v krizi, v jejímž důsledku došlo po revoluci ve Vídni k odvolání kancléře Metternicha, k pádu absolutismu, zrušení poddanství, roboty a vyhlášení konstituce. Císařský dvůr se v tomto neklidném období dočasně přemístil do arcibiskupského paláce v Olomouci. Císař Ferdinand V. byl v prosinci 1848 donucen k abdikaci a na císařský trůn dosedl jeho synovec František Josef I. V arcibiskupském zámku v Kroměříži probíhalo jednání říšského sněmu o nové ústavě. Dne 4. března 1849 byla v Olomouci přijata a 7. března 1849 vyhlášena oktrojovaná říšská ústava (tzv. Stadionova ústava), současně však došlo k rozpuštění sněmu z důvodu nespokojenosti panovníka s jeho činností. Podle přijaté ústavy měl císař vykonávat zákonodárnou moc společně s dvoukomorovým říšským sněmem, výkonná moc měla být koncentrována výlučně do rukou císaře. Ústava uznávala pouze rakouské státní občanství. Vývoj v císařství směřoval ke znovunastolení absolutismu (Čapka, 2011).

V Praze byla v březnu roku 1848 místními politiky sepsána a císaři Ferdinandu V. zaslána tzv. Svatováclavská petice, v níž bylo požadováno obnovení Koruny českého království spojením Čech, Moravy a Slezska. Moravský zemský sněm ale petici nepodpořil. Vývoj národního obrození byl na Moravě ve srovnání s Čechy opožděn, na Moravě převažovalo německé měšťanstvo a byly zde pod vedením poslance A. Pražáka tendence k zachování moravské autonomie (Čapka, 2001).

Němci, žijící na území českých zemí, začínali mít ze sílícího národního hnutí v Čechách a potom i na Moravě obavy. V případě, že by rakouský císař svolil ke spojení zemí Koruny české, tak jak bylo požadováno, stali by se Němci na českém území národnostní menšinou. To pro ně bylo nepřijatelné, oni chtěli být součástí Velkoněmecké říše. Jejich snahy tedy

směřovaly k připojení habsburské monarchie k Německé říši. Vztahy mezi Němci a Čechy se začaly vyhrocovat (Čapka, 2011).

Po vyhlášení konstituce vznikl na Moravě zemský sněm Moravského markrabství, který zrovnoprávnil český a německý jazyk na úřadech, ve školách a v kostelích. A jako první v rámci zemí Rakouského císařství se usnesl na zrušení roboty na Moravě (Havlík, 2009).

Následující období bylo obdobím bachovského neoabsolutismu⁴. Všechny reformní snahy zůstaly nevyslyšeny, revoluce byly potlačeny, vývoj ve společnosti pokračoval směrem ke kapitalismu. Císař uplatňoval za přispění nově vzniklé říšské rady suverénní osobní moc (Čapka, 2011).

31. prosince 1851 byla Silvestrovskými patenty⁵ zrušena oktrojovaná Stadionova ústava. Začalo docházet k úpadku ve všech oblastech společenského života. Tiskovým a spolkovým zákonem z roku 1852 došlo k výraznému omezení svobody projevu a sdružování. Postavení katolické církve bylo posíleno Konkordátem z roku 1855⁶. Nastalo období útluhu národního hnutí v Čechách i na Moravě. Naopak se začal rozvíjet kapitalismus jako důsledek průmyslové revoluce. V průmyslu se hojně využívalo výroby za pomoci strojů, v zemědělství na venkově se uplatňovalo zrušení poddanství a tím i roboty, rolník byl vlastníkem půdy. I v zemědělství se začaly postupně využívat nové technologie a stroje, například žací stroje, parní stroje, mlátící stroje, žentoury, řezačky, šrotovníky, mačkadla a kružidla na řepu. Namísto trojpolního (úhorového) hospodaření se začínalo čím dál více propagovat střídavé hospodářství, které bylo efektivnější, zaručovalo větší výnosy z půdy. Vznikaly cukrovary, pivovary, lihovary a škrobárny. V tomto období, v roce 1850, se zrodil na Moravě první hospodářský spolek. Začalo stěhování za prací v rámci zemí habsburské monarchie. Kapitalismus vytvořil na jedné straně dělnictvo a buržoazii na straně druhé. Negativním dopadem rozvoje kapitalismu bylo vykořisťování, prodlužování pracovní doby, práce žen a dětí, nízká mzda, nedostatek finančních prostředků a s ním i spojené zadlužení (Čapka, 2011).

Zlom ve společnosti nastal 20. října 1860 vydáním Císařského diplomu, kterým se císař František Josef I. zřekl absolutismu a nastolil cestu k ústavnímu životu. Zákonodárná moc byla od této chvíle v rukách říšské rady a zemských sněmů. Ústavnost v monarchii byla

⁴ Označení podle ministra vnitra Alexandra Bacha, nástupce hraběte Stadionu.

⁵ Patenty zaručovaly zrušení poddanství, náboženskou svobodu a rovnost všech občanů před zákonem.

⁶ Byl uzavřen mezi církví a Vatikánem. Týkal se uzavírání církevních sňatků namísto občanských, církevního vlivu v nižším a středním školství a osvobození duchovenstva od daní.

potvrzena vydáním tzv. Únorové oktrojované ústavy (Schmerlingovy ústavy), neměla ovšem v habsburské monarchii velký ohlas, znamenala totiž pouze částečný konstitucionalismus (Čapka, 2010).

1.3 Zakládání českých spolků na Moravě

Po vydání Říjnového diplomu v roce 1860 se dočkalo velkého rozmachu zakládání spolků, i když se vznikem prvních kulturních spolků se setkáváme na Moravě již v roce 1848, kdy byly nastoleny podmínky pro rozvoj kultury a vzdělávání zrušením cenzury a zaručením svobody tisku, shromažďování a spolčování. Byla založena Slovanská lípa, po vzoru pražské Lípy slovanské. Tyto Slovanské lípy se postupně během let 1848–1849 rozšířily do několika dalších moravských měst. V této době se jednalo většinou o spolky čtenářské a pěvecké, spolky politické mohly vzniknout teprve po vydání nového spolkového zákona v roce 1867 (Janák, 2007).

Také Národní jednota moravská sv. Cyrila a Metoděje vznikla již v roce 1849, toto sdružení později v roce 1853 změnilo název na Maticе moravská. Její nejdůležitější činností bylo vydávání knih v českém jazyce, podpora knihoven a čtenářských kroužků (Chocholáč, 1997).

Spolčovací zákon z roku 1852 přinesl jisté změny a omezení ve spolkovém životě. Činnost některých spolků založených po roce 1848 byla následkem státních perzekucí zrušena. Nesměly být zakládány spolky politické, vznik všech spolků podléhal úřednímu povolení. Vznikaly tedy spolky pouze vzdělávací a hospodářské. Pokud by se tyto spolky zabývaly otázkami politickými, mohly být úředně zrušeny a donuceny k rozpuštění. Přesto docházelo v činnosti těchto spolků k politické agitaci skrytě, nepřímou, neoficiálně. V tomto období se hojně zakládaly katolické jednoty a růžencová bratrstva, jejich vznik díky Konkordátu z roku 1855 nepotřeboval povolení úřadů, o jejich schválení rozhodoval příslušný biskup. Později družstevní zákon z roku 1873 umožnil zakládání živnostenských spolků, ve kterých se sdružovali drobní živnostníci, aby lépe odolávali konkurenčním tlakům ze strany velkých továren (Janák, 2007).

Po roce 1867, kdy vešel v platnost nový spolkový zákon, můžeme sledovat velký nárůst počtu českých spolků. Kromě pěveckých a čtenářských spolků to byl například tělocvičný spolek Sokol, ten byl založen v Brně v roce 1868. Spolky vystupovaly pod různými názvy,

například čtenářský spolek, občanská nebo měšťanská beseda. V roce 1850 byl založen v Brně asi nejznámější spolek na Moravě, Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, jehož zásluhou byly vydávány české knihy. Členové spolku se nazývali údové. Druhým velkým moravským spolkem byla Moravská národní jednota. Janák (2007) ve své knize uvádí, že v roce 1863 působilo na Moravě 41 českých kulturních spolků. Nejvíce jich bylo v Brně, Olomouci a Prostějově. Spolky se snažili svojí činností zaujmout, nadchnout a přilákat pokud možno co nejvíce lidí, proto pořádali různé kulturní akce, jako například ochotnická divadelní představení, besedy, pěvecké slavnosti, výlety a poutě. Takto byly do národního hnutí vtáhnuty velké davy lidí (Janák, 2007).

V 60. letech 19. století vznikaly kromě kulturních spolků také spolky řemeslnické, rolnické a také záložny. V roce 1863 byl například v Brně založen spolek Výpomocná pokladnice řemeslnická. Lidé sdružení v těchto spolcích si od tohoto spolčení slibovali lepší konkurenceschopnost a postavení v boji s velkovýrobou ve velkých průmyslových i zemědělských podnicích, které bylo převážně v rukou německé buržoazie (Janák, 2007).

1.4 Počátky českého tisku na Moravě

Některé české noviny vycházely již po roce 1848, např. v Brně zásluhou redaktora F. M. Klácela to byly Moravské noviny, dále Cyril a Method v Olomouci, Hlas jednoty katolické, ale byly spíše ojedinělé. Jako počátek rozvoje českého tisku na Moravě můžeme označit období kolem 60. let 19. století. Z důvodu silného klerikálního vlivu na Moravě se vydávaly většinou tiskoviny náboženské. Jediným politickým časopisem byl Moravský národní list, který byl později přejmenován na Moravské noviny. V Brně vycházel nábožensko-politický časopis Hlas, od roku 1862 politický časopis Moravan, v Olomouci časopis Hvězda, dále to byly například časopisy Moravská Orlice a kalendář Koleda. Pro vydávání českého tisku vyvstala potřeba zřízení české knihtiskárny, protože dosud se využívala pouze tiskárna německá a ta nedávala záruku, že nebude vytvářet překážky národnímu hnutí. Zřídit českou knihtiskárnu se podařilo, i přes finanční problémy, v Brně v roce 1862. Pro rozvoj českého národního hnutí měl český tisk zásadní význam, problémem ovšem byl nedostatek finančních prostředků, ty se získávaly velmi obtížně. Buržoazie na Moravě byla totiž většinou německá nebo proněmecká, takže podporovala vydávání německého tisku (Janák, 2007).

1.5 Táborové hnutí

10. dubna 1867 bylo říšskou radou rozhodnuto o rozdělení Rakouského císařství na Předlitavsko a Zalitavsko, čímž vznikl nový státní útvar Rakousko – Uhersko, někdy se hovoří o rakousko-uherském vyrovnání. Čechy, Morava a Slezsko náležely do celku Předlitavsko. V prosinci 1867 byla přijata tzv. prosincová ústava. V roce 1868 bylo schváleno tzv. Májovými zákony několik úprav v zákoně, mezi ně patřilo omezení platnosti konkordátu z roku 1855 v oblasti školství a manželského práva, byla zavedena všeobecná branná povinnost a nový zákon o povinné školní docházce. Pro české země nastalo období boje za státní práva. Nová ústava a nový volební řád byli z důvodu převahy německé moci pro obyvatele českých zemí nepřijatelné. Také odmítali centralizaci, usilovali o federativní uspořádání, bojovali proti německé a rakouské nadvládě, proti zvyšování daní (Vošahlíková, 1993).

Zesílily snahy českého obrozeneckého hnutí proniknout více na Moravu a přesvědčit Moravany o správnosti a důležitosti navrácení se ke Koruně českého království. Morava byla v obrozeneckých aktivitách oproti Čechám značně opožděna, převažoval zde konzervatismus.

Nejdříve se v Čechách a o měsíc později i na Moravě rozšířila vlna protestního shromáždění, nazvané tábory lidu, někdy také meetingy. Shromáždění se konala na historicky významných a symbolických místech pod širým nebem za přítomnosti tisíců účastníků a mnoha významných řečníků. Tato shromáždění umožňovaly nové zákony o spolčování a shromažďování z roku 1867, vydané v rámci tzv. prosincové ústavy. Tábory lidu se mohly konat pouze se svolením úřadů, zdaleka ne všechny plánované a organizované tábory byly povoleny. První tábor lidu se uskutečnil v Čechách na hoře Říp 10. května 1868, hlavním řešeným problémem bylo zvyšování daní. V novinách a časopisech začaly být zveřejňovány výzvy k pořádání dalších podobných táborů a účasti na nich. Zanedlouho po táboře na Řípu se uskutečnil i první tábor lidu na Moravě, a to 14. června 1868 v Kravsku u Znojma. Vlna těchto masových projevů národního hnutí, doprovázená vlasteneckým nadšením, euforií, vášní a zapálením, zasáhla Moravu v letech 1868–1874. Celkem se uskutečnilo v tomto období na Moravě 37 táborů s počtem kolem 450 tisíc účastníků. Táborové hnutí znamenalo vrchol národního hnutí, Čechy a Morava si byly navzájem oporou a posilou (Janák, 2007).

Na těchto shromážděních byla obhajována práva českého a moravského lidu, sounáležitost s Čechami, všeobecné volební právo, snížení daňového zatížení, vystupovalo se proti germanizaci, řešily se politické, hospodářské, kulturní, školní a jiné otázky.

1.6 Úloha kněze v národním obrození

Úloha kněze v národním obrození, dle mého názoru, není vůbec zanedbatelná, nemůže být proto přehlédnuta. K. Havlíček Borovský k tomu píše ve své knize Epištoly kutnohorské: *„Známa věc jest, že naše duchovenstvo katolické bylo vždycky nejhlavnější silou českého vlastenectví, ba může se zrovna říci bez pochyby, že vlastně duchovenstvo katolické bylo počátkem a zakladatelem celého našeho vlastenectví.“* (Hronek, 1924, s. 3).

Mnozí kněží dospěli k vlasteneckému nadšení již za dob svých studií na gymnáziu nebo později na bohosloveckých studiích v alumnátu. Například v Brně významně působil na své žáky František Sušil, propagátor cyrilometodějské ideje na Moravě. Vysvěcení kněží odcházeli ze seminářů plni nadšení a zapálení pro národní otázku a zasévali do srdcí lidí lásku k národu. Kněz byl s lidmi v každodenním kontaktu a těšil se u lidí úcty a vážnosti (Janák, 2007). Velkou zbraní kněží bylo slovo, ať už mluvené nebo psané. Stávali se společenskou součástí místa, kde působili. Byli zvaní k účasti a promluvám na různých, místně pořádaných akcích. Heslem kněží byla láska k bližnímu a láska k vlasti.

Významná zásluha musí být přiznána kněžím v oblasti písemnictví. Stáli mnohdy u zrodu českých, nábožensky orientovaných časopisů⁷, psali v českém jazyce články do časopisů, někteří i povídky, jiní skládali básně i písně. Aby probudili v dospělých i v dětech touhu ke čtení a lásku k rodné řeči, půjčovali jim své knihy a časopisy nebo organizovali společné čtení a následnou diskusi na čtené téma. Aniž by si to lidé plně uvědomovali, byli pomocí literárních zdrojů mravně poučováni a vychovávaní, přivedeni k vlasteneckému cítění a lásce k české řeči. V roce 1849 byla založena Národní jednota sv. Cyrila a Metoděje, ve svých stanovách si zakládající členové určili poslání této jednoty a tím bylo vydávání knih a časopisů, zakládání čítáren a knihoven. Aby se knihy dostaly mezi všechny vrstvy lidí, byli kněží vybízeni, zvláště na venkově, k zakládání čtenářských spolků a knihoven, protože každý člověk neměl dostatek finančních prostředků

⁷ F. M. Klácel řídil spolu s redaktorem J. Ohéralem časopis „Týdenník“, byl redaktorem „Moravských novin“, Vladimír Šťastný byl redaktorem časopisu „Obzor“.

na zakoupení knih a z členských příspěvků čtenářských spolků se poté mohly knihy nakoupit (Michálek, 1937).

Klerikové měli významnou roli v národním uvědomování, i když jim bylo prostřednictvím několika článků otištěných v časopise Moravan v roce 1872 vytýkáno, že někdy zneužívali své postavení k politické agitaci a ovlivňování lidí, ať už z kazatelen, ze zpovědnice, spolků, záložen nebo prostřednictvím návštěv v rodinách. Někdy je jim zazlíván přehnaný náboženský fanatismus a neuznávání jiných náboženství, konzervatismus a upjatost pouze na zájmy církve (Janák, 2007).

2 VÁCLAV KOSMÁK

2.1 ŽIVOTOPIS

Václav Kosmák se narodil 4. září 1843 v Martinkově u Moravských Budějovic jako čtvrté ze šesti dětí rodičům Anežce a Antonínu Kosmákovým. Otec Antonín byl domkař⁸, povoláním krejčí a kostelník. Při své práci si rád zpíval buď sám, nebo se svými uční a tovaryši, od něj se V. Kosmák již v raném dětském věku učil lásce k české písni. Kosmák na něho vzpomíná slovy: „*Můj otec býval vždy pravým Slovanem: zpíval rád a mnoho s domácími. Tak jsem se přiučil hned za malička mnohým písním.*“ (Kosmák, 1909, str. 3). Matka Anežka pracovala u svého vzdáleného příbuzného faráře Františka Jedličky v Martinkově. V pěti letech osiřela, vyrůstala u nevlastních rodičů, kteří o ni mnoho nepečovali, byla nucena již od osmi let chodit na robotu. Její nelehké dětství, nedostatek potravy a těžký život, starost o celou rodinu a domácnost, podlomili její zdraví a byli jednou z příčin jejího brzkého úmrtí na rozklad krve. Zemřela v době Kosmákových bohosloveckých studií, jeho kněžského svěcení se už nedožila. V. Kosmák, který svoji matku bezmezně miloval synovskou láskou, věnoval její památce svoji první, procítěně psanou prózu, která vyšla nejprve v časopise „Hlas“ v rubrice „Besídka“, později byla vydána i knižně, „Vzpomínky na mou matku“. Čtenářům svoji matku popisuje jako skromnou, pokornou, ctnostnou, dobrosrdečnou, pracovitou a zbožnou ženu, prostřednictvím knihy jim vzkazuje: „...*tul se k matičce, kdo ji ještě máš, jako k rezedě, aby vůně její celá bytost tvá prosycena byla, a komu ten nejvonnější kvítek pozemský již uvadnul, komu leží matička již v tmavém hrobě, ty na ni aspoň častěji vzpomínej a poznáš pak mnohého, že láska její zůstala zde s tebou, ač ona sama již odešla, tak jako zůstává vůně rezedy ještě dlouho tam, odkud jsi ji již dávno byl odnesl.*“ (Kosmák, 1933, s. 22).

Když bylo Kosmákovi asi šest let, navrhl jejich příbuzný farář Jedlička rodičům, že by bylo vhodné dát malému Václavovi možnost studovat. Podmínkou ke studiu na střední škole ovšem tehdy byla znalost německého jazyka. Tu se mu nejprve pokoušel vštípit kapucín P. Bernardin Spina, který zastupoval v době nemoci faráře Jedličku. Asi po roce se kapucín přemístil do hodiny a půl vzdáleného Lukova, kam děti musely na hodiny německého jazyka docházet. Asi po roce výuky se po přijímací zkoušce dostal na hlavní školu do Znojma, poté se farář Jedlička snažil o zapsání Václava do brněnského semináře,

⁸ Někdy také baráčník, byl člověk vlastníci domek a k němu malý pozemek nebo zahradu, bez polí, živící se řemeslem nebo námezdní prací.

ale bohužel nebyl přijat. Nevzdával to a rozhodl se, že se pokusí dostat Václava do jihlavského gymnázia. Ale při přijímací zkoušce neobstál, zradila ho jeho špatná znalost němčiny, dokonce ani nerozuměl, když v německém jazyce četli jeho jméno mezi nepřijatými. „Nevěděl jsem však, oč se jedná. Vedle mne seděl malý šudentík, štuchl mě a řekl po česku: - Propadl jsi, běž domů. Sebral jsem knihy a šel domů.“ (Kosmák, 1909, s. 27). Doma se však ani neohřál a už jel opět zpátky do Jihlavy, na přimluvu pacienta faráře Jedličky⁹ byl přijat do jihlavské reálky. Tam se mu ale také příliš nedařilo a po prázdninách nastoupil do hlavní farské školy u sv. Jakuba v Jihlavě, kde se měl zdokonalit v německém jazyce. Po roce ho doporučil učitel z hlavní farské školy Václav Březina řediteli latinského gymnázia v Jihlavě, kde byl po zkoušce v roce 1854 přijat. „V národním ohledu bylo nám Jihlavským šudentům podáváno málo potravy. Professoři mluvili ve škole jen po německu, ba někteří se nám i vysmívali, neobraceli se nám slovanský jazyk dobře v němčině; v kostele jsme zpívali jenom písně latinské a německé.“ (Kosmák, 1909, s. 87). Z českých studentů se stali mladí němčourci, český jazyk u nich podlehl jazyku německému (Kosmák, 1909).

Po páté třídě došlo k události, která způsobila u mladého Kosmáka osudový zvrát. Do jihlavského gymnázia přestoupilo několik studentů z nižšího gymnázia z Německého Brodu. Odlišovali se od ostatních studentů svým oděvem, nosili čamary¹⁰, nízké klobouky se třapci. Protože mezi sebou mluvili pouze česky, ostatní studenti jim říkali Slované. Kosmák měl v té době své kamarády pouze mezi německými studenty a tito Slované ho zpočátku příliš nepřitahovali. V květnu roku 1859 během studentských majáles uslyšel Kosmák slovanské spolužáky zpívat poprvé píseň „Kde domov můj“. Ve své knize „Vzpomínky ze studentských let“ uvádí: „Stál jsem okouzlen. Každý zvuk, každé slovo padalo do duše jako jiskra... Přisedl jsem k nim a již jsem se od nich nehnul. Láska k rodné řeči rozkvetla ve mně pojednou, jako květina, zvaná – Aronův prut... Co neudělá jedna jediná píseň, padne-li do srdce a udeří-li na pravou strunu!“ (Kosmák, 1909, s. 91-92).

Po této události u Kosmáka propuklo vlastenecké citění a zásadně ovlivnilo jeho další směr. Na jihlavském gymnáziu strávil 8 let. Během tohoto studia Kosmák skládal, tak jako mnoho dalších studentů, básně.

⁹ Farář Jedlička byl vyhlášený homeopat.

¹⁰Slavnostní černý kabát zapínaný na šňůrky, nosila se ve 2. polovině 19. století jako výraz českého vlastenectví, plnila funkci národního stejnokroje.

Po maturitní zkoušce vstoupil v roce 1862 do brněnského bohosloveckého alumnátu. „...soudruzi¹¹ jeho v alumnátě zamilovali sobě brzo upřímně vtipného druhu, který přišel s kytarou obveseloval nás jako nějaký trubadúr – ale více německý než český.“ (Šťastný, 1907, s. 237). Rád zpíval české, německé i vlastní písně, při zpěvu se sám doprovázel na kytaru. Tak jako předtím na jihlavském gymnáziu, i v alumnátu se ochotně věnoval zpěvu, zpíval denně na kůře¹². Láska k písním, vrytá do srdce jeho otcem již v dětství, u něho přetrvávala po celý život (Vychodil, 1916).

V brněnském alumnátu se od jeho založení v roce 1807 do roku 1831 vyučovalo i mluvilo pouze německy. Pro některé české studenty tak mateřská řeč upadala do zapomnění, německý jazyk se stával symbolem vzdělanosti. Ani ze strany profesorů, ani ze strany studentů nedocházelo k žádnému výraznému popudu k národnímu uvědomování. Teprve s příchodem prvních vlastenecky smýšlejících bohoslovců jako byli V. Žák, M. Klácel, F. Sušil začalo v alumnátu klíčit vlastenecké semínko. Sušil se sice snažil, tehdy ještě jako bohoslovec, k sobě přitáhnout několik dalších alumnů, ale k plnému rozkvětu národního vědomí došlo až s příchodem F. C. Kampelíka v roce 1831. Byl velkým vlasteneckým nadšencem a za nejdůležitější prostředek k obrození považoval českou knihu. Půjčoval je, dokonce by se dalo říci, že je vnucoval každému českému studentovi. Po čase ve studentech probudil takovou lásku k české četbě, že už jim Kampelíkovy knihy nestačily a toužili po dalších knihách. Jenže na ty neměli peníze, rozhodli se proto, že společnými silami založí vlastní českou knihovnu. To se také zanedlouho podařilo, knihy si dokonce chodili půjčovat i studenti gymnázií, dělníci a řemeslníci. Po roce 1835 bylo umožněno studentům konat zkušební kázání a křesťanská cvičení v českém jazyce (Obzor, 1905).

Významnou událostí pro brněnský alumnát bylo jmenování F. Sušila profesorem ústavu v roce 1837. Z hlediska národního obrození byl největší osobností alumnátu, uznávaný jak studenty, tak svými kolegy učiteli. V alumnátu se začaly odebírat české časopisy, byla založena Slovanská akademie, kde vystupovali řečníci s vlasteneckými příspěvky a básněmi. V revolučním roce 1848 došlo ke zrušení zdrojů vlasteneckého nadšení – české knihovny i Slovanské akademie. Až do roku 1861 trvalo v alumnátu období útlumu vlasteneckého úsilí. 1. května 1861 vyšlo první číslo alumnátního časopisu „Jaro“,

¹¹ označení pro spolužáka, nebo též koalumna

¹² vyvýšené místo pro varhany, hudebníky nebo zpěváky v chrámu

s heslem: „Concordia parvae res crescunt.“¹³, redaktorem byl Vladimír Šťastný. Časopis musel přijmout i příspěvky německých studentů, byl v roce 1862 přejmenován na „Concordii“, ale německé články postupně ubývaly a šesté číslo už bylo opět pouze české. Současně došlo také ke znovuobnovení alumnátní české knihovny (Obzor, 1905).

V tomto období přibyl do alumnátu Václav Kosmák, který znamenal pro ochablou „Concordii“ příliv nové krve. Svoji první báseň otiskl v Concordii již coby student druhého ročníku. Přispíval básněmi vlastními i přeloženými, napsal také první krátkou povídku. Nesmazatelný vliv na Kosmáka měl profesor bohosloví F. Sušil, sběratel moravských národních písní, díky němuž se u Kosmáka bohatě rozvinulo vlastenecké cítění, které započalo za dob jeho gymnaziálních studií. S jeho heslem „Církev a vlast“ se pro zbytek svého života Kosmák plně ztotožnil (Šilhavý, 1898). Se svým o dva ročníky starším spolužákem a redaktorem časopisu Concordia Vladimírem Šťastným byli po zbytek života přátelé, často se navštěvovali. Na kněze byl Kosmák vysvěcen 3. června 1866, svěcení bylo v tom roce uspišeno z důvodu hrozící rakousko-pruské války (Vychodil, 1916).

Svoji kněžskou dráhu zahájil po primici v rodném Martinkově roku 1866 jako kooperátor¹⁴ v Moravských Budějovicích. Zde vypomáhal P. Valentinu Bečvářovi s farní správou, vyučoval ve škole náboženství a účastnil se také veřejného života. Stal se členem a jednatelem vlasteneckého, kulturního, čtenářského a divadelního spolku Budivoj. Kosmák byl velmi společenský, rád zpíval, přednášel a recitoval, a to nejvíce v místní Weiglově kavárně. Jeho největším a doživotním přítelem se zde stal dr. Eduard Špatinka. Pojila je k sobě hlavně láska k hudbě, Špatinka byl virtuózní klavírista a cellista (Smetana, 2003).

V roce 1867 byl Kosmák přeložen do Hostimi jako kaplan k faráři Františku Valouchovi. Zdejší farnost nebyla tak velká a duchovní správa tak náročná, jako v Moravských Budějovicích. Kosmák si místní obyvatele získal svojí zásluhou na opravení kříže s bání, který byl po pádu z kostelní věže zlomený. Místní obyvatelé dlouho vzpomínali na slavnost spojenou s obnovením opraveného kříže (Vychodil, 1916).

Po dvou letech působení v Hostimi byl ustanoven administrátorem¹⁵ do nedalekých Biskupic. Zde setrval do 8. října 1870, kdy byl umístěn opět jako administrátor, tentokrát do Řeznovic u Ivančic. Na tomto působišti začal sepsovat svoje první příspěvky

¹³ v překladu: Svorností malé věci rostou

¹⁴ kaplan, farní vikář, zástupce faráře

¹⁵ kněz dočasně pověřený správou farnosti

do časopisu „Hlas“, také se účastnil táborů lidu. 14. dubna 1872 byl Kosmák přemístěn do Moutnic u Klobouk za choromyslností onemocnělého faráře Šimečka. I zde vykonával administrátorskou službu. Zdejší fara nebyla nijak bohatá, patřila k ní pouze zahrada. Tam si nechal Kosmák postavit okrouhlou dřevěnou besídku, ve které rád sedával, pracoval a přijímal návštěvy. Neustále byl pobízen svými přáteli Klímou, Šťastným, Bartošem, Brandlem a jinými k další literární práci. Scházel se se svými přáteli i se známými novináři v Brně v Besedním domě, kde byla redakce Hlasu, Moravské Orlice, sídlil zde čtenářský i hudební spolek. Roky strávené v Moutnicích byly pro Kosmáka z pohledu literární činnosti velmi plodné. Psal příspěvky do „Hlasu“, „Moravské Orlice“ a kalendáře „Moravan“ (Vychodil, 1916).

Po pěti letech strávených v Moutnicích se Kosmák konečně stal farářem, a to ve farnosti Tvarožná, kam byl na přímluvu svých přátel F. Bartoše a V. Šťastného u hraběte Egberta Belcrediho dosazen namísto původně zamýšleného kněze z Křepic, který byl shodou okolností během moutnického pobytu Kosmákovým blízkým přítelem. Stalo se tak proto, že chtěl mít Belcredi na svém patronátě ve Tvarožné dobrého kazatele, chtěl mít také na blízku v té době již oblíbeného „kukátkáře“. Zde ho čekal těžký úkol v podobě stavby nového kostela. Starý již nevyhovoval, muselo dojít k jeho zbourání a na jeho místě byla naplánována stavba nového kostela. Vypracování návrhu a rozpočtu nového kostela bylo zadáno stavitelskému radovi a profesoru stavitelství Augustu Prokopovi, stavba byla svěřena staviteli Augustu Weissovi. Konání bohoslužeb bylo po dobu stavby přesunuto do farní stodoly. Se stavbou kostela se začalo 17. května 1880, nový chrám byl vysvěcen 9. října 1881. V zoufalém stavu byla také fara ve Tvarožné, jenže do její opravy se po stavbě kostela už farníkům nechtělo. Kosmákův zdravotní stav nebyl dobrý, vlhká fara jeho zdraví ještě více podlamovala, snažil se proto získat jiné beneficium. Měl zájem o Kyjov nebo Telč, ale nakonec byl umístěn do Prostoměřic. Když po šestnácti letech opouštěl Tvarožnou, čekalo ho velkolepé, dojemné rozloučení. Kosmák se přiznal: „*Kdybych byl věděl, že mne máte tak rádi, nebyl bych se hlásil pryč.*“ (Vychodil, 1916, s. 532). Při odjezdu byl vyprovázen za slavnostní střelby z hmoždířů velkým zástupem lidí a banderiem až na hranici farnosti. Na místě rozloučení s Kosmákem nechali farníci na památku postavit kříž (viz. Obr. 17, 18) (Vychodil, 1916).

10. dubna 1893 byl ustanoven farářem v tehdy zcela německých Prostoměřicích (dnešní název Prosiměřice), přesto si zde brzy zvykl. I tady ho však čekaly opravy kostela a fary. 22. března 1894 byl jmenován děkanem, ale úřad s touto funkcí spojený pro jeho zhoršující

se zdravotní stav těžko zvládal, proto se ho musel následující rok vzdát. Ke konci života se léčil pro onemocnění jater, ale ani lázeňské pobyty v Luhačovicích, v Karlových Varech a Gmundenu ke zlepšení zdravotního stavu nepřispěly. Dne 15. března 1898 zemřel v Prostoměřicích. Před smrtí ho často navštěvoval přítel Eichler, se kterým se dohodli, že bude Kosmák pochován v Brně. Jenže bylo potřeba sehnat peníze a zakoupit v Brně hrob. Proto byl Kosmák dočasně pochován nejdříve v Prostoměřicích a později, až se pomníkovému výboru podařilo především ze sbírek mezi kněžími nashromáždit dostatečný obnos na zakoupení hrobu, byly 27. dubna 1898 Kosmákovi ostatky převezeny na ústřední hřbitov do Brna. Pohřební obřady uskutečnili jeho přátelé V. Šťastný a K. Eichler. Společný hrob s Kosmákem sdílí od roku 1901 archivář Vincenc Brandl (Vychodil, 1916).

2.2 Literární činnost

Kosmákova literární činnost se započala ve druhém ročníku jeho bohosloveckých studií v brněnském alumnátu, kde obohacoval svými příspěvky místní, ručně psaný, litografovaný časopis Concordia pod vedením redaktora Vladimíra Šťastného. Nejdříve to byly básně původní i přeložené, poté také článek „Naše knihovna“ o obnovené alumnátní knihovně, i první krátká povídka z venkovského prostředí pod názvem „Malé obrázky ze vsi“, předchůdkyně jeho pozdějších „Kukátek“¹⁶. Jeho příspěvky byly signované šifrou V. K. nebo Věnc. K. V letech 1865 a 1866 bylo uveřejněno několik jeho básní v nábožensko-politickém časopisu Hlas (Vychodil, 1916).

V roce 1870 byl požádán redaktorem „Hlasu“ Josefem Klímou a Vladimírem Šťastným o literární příspěvek do tohoto časopisu. Kosmák tedy, aniž by to sám od sebe původně zamýšlel, vzal pero a začal psát. Byly to nejprve básně, s nimiž už měl jisté zkušenosti ze studentských let. V roce 1871 vydal v Hlasu, v rubrice Besídka, svoji zdařilou prozaickou prvotinu „Upomínky na mou zemřelou matku“¹⁷. Pro svoji procítěnost a něhu s jakou na svoji matku Kosmák vzpomínal, se tato próza setkala s velmi kladným ohlasem, jak u čtenářů, tak i u odborných kritiků, dlouho se na ni vzpomínalo (všeobecně je považována za nejzdařilejší). Tímto se vlastně započala Kosmákova spisovatelská dráha (Vychodil, 1916).

¹⁶ viz Seznam obrázků, obr. 1-10

¹⁷ Později bylo v názvu označení „upomínky“ upraveno na „vzpomínky“.

Poté pokračovalo vydávání dalších Kosmákových prozaických črt v Hlasu. „*Čtenářský ohlas byl takový, že roku 1873 vyhradila redakce Kosmákovi jeho vlastní rubriku s názvem Kukátka*“ (Putna, 1998). Od této doby skoro všechny Kosmákovy příspěvky vycházely pod tímto označením, Kosmák jim také výstižně říkal „obrázky ze života“. Jednalo se buď o fejetony nebo krátké povídky, delší povídky vycházely na pokračování. Tímto vzniklo Kosmákově označení „kukátkář“.

Pojem „Kukátko“ nebyl nový, předtím ho již použil Josef Těšík v 60.-70. letech 19. století. V původním významu bylo „kukátko“ zařízení zabudované do skřínky, kde si lidé mohli prohlížet obrázky zachycující různé významné události, které se udály mnohdy i daleko od jejich domova. V době, kdy nebyl rozhlas ani televize to byl zajisté, zvláště pro venkovský lid, lákavý zdroj informací. Člověk, který s tímto kukátkem chodil od vesnice k vesnici a dával lidem za poplatek nahlédnout do svého zařízení, byl nazýván „Kukátkář“. Většinou své předvádění obrázků ještě doplňoval komentářem (Smetana, 2003).

Někteří prostí lidé si zpočátku mysleli, že Kosmák je potulný kukátkář s obrázkovou skřínkou, Kosmák to později vysvětlil v předmluvě ke svým knižně vydaným kukátkům v roce 1876: „*I já jsem kukátkářem. Nenosím sice kukátko na zádech, jak kvůli žertu píšu: mám však dvě kukadla, která dal Pán Bůh každému člověku a s těma rád chodívám světem, rád pozoruji lidi a co jsem uviděl, to jsem zde popsal a dávám ti na čtení.*“ (Kosmák, 1876, s. 3,6).

V roce 1875 Kosmáka oslovil jeho přítel Vladimír Šťastný, jednatel a později starosta Dědictví sv. Cyrila a Metoděje¹⁸ s nabídkou možnosti knižního vydání některé jeho literární práce. Kosmák tedy za pomoci Šťastného vybral 61 svých Kukátek, které byly již předtím otištěny v Hlasu a v roce 1876 tak mohla jít do tisku Kosmákova první kniha pod názvem „Kukátko čili Život v obrazech“. Po tomto knižně vydaném prvním dílu Kukátek vyšel v Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v roce 1878 díl druhý, v roce 1883 díl třetí, v roce 1890 díl čtvrtý a v roce 1892 díl pátý (Masák, 1932).

Kromě Hlasu psal Kosmák také do Obzoru, do kalendáře Moravan, Moravské Orlice, Opavského týdeníku, Našeho domova, Hudebních listů a dalších periodik. Jeho drobné

¹⁸ Jednota katolická v Brně založila 23. srpna 1850 spolek Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, který vydával nejdříve kalendář Moravan a životopisy svatých, později od roku 1871 se zaměřil na vydávání českých katolických knih. Autorem myšlenky vedoucí k založení spolku byl J. Bílý, dále se na založení podíleli S. Tarouca, F. Sušil, J. Fáborský, G. Kalivoda, B. M. Kulda a další (Masák, 1932).

kukátkové povídky byly také dále vydávány v různých knižních svazcích, některá literární díla mají i románovou podobu, například „Chrt“ a „Eugenie“. Kosmákovy příběhy se odehrávají převážně na venkově, jeho témata se týkala aktuálních sociálních problémů té doby – volby a kandidatury, alkoholismus, důsledky nevhodné výchovy dětí, aktivity liberálů, soužití s Židy, Němci a další. Na svých postavách dovedl s humorem a někdy až karikaturou vykreslit morální klady a zápory lidí (Putna, 1998).

Nejvíce literárně aktivní byl Kosmák během svého kněžského působení v Moutnicích a ve Tvarožné. V té době psal i více příspěvků nebo povídek současně. Aby zefektivnil svoji tvorbu, často někdo druhý zapisoval, co Kosmák diktoval. Většinou diktoval svým kaplanům nebo známým v redakci Hlasu. V Moutnicích a ve Tvarožné nejraději psával v zahradním altánku nebo jen tak ležel pod stromem a přemýšlel, poté svoje myšlenky sepisoval (Vychodil, 1916).

Kosmák pokračoval v psaní i během svého posledního životního úseku v Prostoměřicích, část tvorby psal i v německém jazyce pro tamní německé obyvatele, ale z vážných zdravotních důvodů některé své práce již nedokončil.

Náměty pro svoji tvorbu sbíral Kosmák všude, kde se pohyboval, čerpal z vlastních rozhovorů s lidmi, z poslechů cizích hovorů na veřejných místech. Využíval to, co slyšel v hostincích, na dračkách peří, na svatbách a křtinách, kam byl zván apod. (Vychodil, 1916).

Jak bylo Kosmákovu literární dílo percipováno a reflektováno ze strany literárních kritiků se můžeme podrobně dočíst v Diplomové práci Markéty Kotačkové pod názvem „Václav Kosmák“ z roku 2010.

2.3 Zapojení do veřejného života

Mimo své literární nadání byl V. Kosmák uznáván i za své řečnické schopnosti. Pan F. Galle z Tvarožné na něho vzpomínal slovy: „*P. Kosmák byl dobrým kazatelem a zvláště v postní dobu míval kázání až 2 hodiny. Návštěvníků bývalo mnoho, přicházeli i z jiných farností, takže kostel býval přeplněn.*“

Nekázal pouze při mši svaté v jemu svěřené farnosti, ale byl vyzýván ke kázáním, k promluvám a řečnickým vystoupením i mimo svá farní působiště. Byl zván na významné společenské události, na slavnostní otevření školy, na soukromé slavnosti, jako byly křtiny

a svatby, na besedy, sjezdy, přednášky a všude, kde se objevil, byl mu dán prostor k promluvě. Kdykoliv promlouval, byla jeho řeč přijímána velmi pozitivně, byla mu provolávána sláva, hlasité projevy souhlasu a býval poctěn bouřlivými potlesky. Lidé bývali jeho promluvami uneseni a nadšeni, jeho slova šla od srdce k srdcím.

Kosmák byl sympatizantem učitelů, považoval je za své partnery. 6. srpna 1883 přijal pozvání do Brna na sjezd českého učitelstva, vystoupil zde s referátem na téma potřeby němčiny pro náš národ. Vycházel z vlastní zkušenosti, neboť na vlastní kůži poznal, jak je obtížná výuka českých dětí na německých školách. Mimo jiné řekl: *„Tak není snad jednodušší a zřejmější věcí na celém světě, než že každý národ svou řeč miluje a svou řečí že nejraději hovoří, a nebylo by většího nesmyslu, větší nespravedlivosti, než kdyby někdo požadoval, aby některý národ na jedenkrát přestal svou jemu přirozenou řečí mluvit a počal mluvit v celém celku svém řečí docela cizí“*. Dále uvedl: *„Národu našemu němčiny třeba jen potud, aby se s Němci, kde s nimi sousedí, dorozuměti mohl“* (Zháněl, Obzor, 1907).

Svými aktivitami také přispíval k zakládání spolků nebo k obohacování a rozšiřování jejich činnosti. Často ho zvaly čtenářské spolky k besedě nebo promluvě k různým příležitostem. Například čtenářským spolkem ve Šlapanicích byl přizván k uctění památky J. K. Tyla, F. Sušila. Kosmák dne 14. září 1883 přednášel na pozvání Českého čtenářského spolku v Rousínově o Františku Sušilovi za hojně účasti posluchačů z širokého okolí. Také se zde, v rodném městě F. Sušila, obrátil na spolek s prosbou o zbudování Sušilova důstojného pomníku (Čáda, 1982).

Také Katolicko-politické jednoty ho často zvali na své veřejné schůze. Katolicko-politická jednota pro politický okres vyškovský uspořádala dne 27. prosince 1891 veřejnou schůzi v Rousínově, kde mimo jiné vystoupil i Václav Kosmák se svým příspěvkem na téma nutnosti zakládat tyto jednoty (Čáda, 1982).

Kosmák byl zván i Katolicko-politickou jednotou v Brně na veřejné schůze, tam například dne 5. července 1882 přednesl řeč o příčinách sebevražd. Zúčastnil se i některých ustavujících schůzí těchto jednot, například v Boskovicích, Novém Městě, Prostějově. Zaměřoval se ve svých promluvách na osvětlování důležitosti zakládání těchto jednot (Vychodil, 1916).

Kosmák byl také některými spolky poctěn čestným členstvím, například Spolkem vojenských vysloužilců obce Podolské, Spolkem vysloužilých vojinů farnosti líšeňské, Spolkem dobrovolných hasičů ve Tvarožné.

2.4 Účast na táborovém hnutí

Největší koncentrace Kosmákových vděčných posluchačů byla soustředěna na táborech lidu.¹⁹ Kosmákovo první vystoupení na tomto velkolepém shromáždění bylo uskutečněno dne 9. července 1871 na hoře sv. Trojice u Rosic. „*Nastala doba táborů. Byl jsem tehdy ještě mladý kněz a administrátor v Řeznovicích u Ivančic. Dostal jsem pozvání, abych přijel na tábor u Rosic a tam řečnil*“ (Kosmák, 1897, s. 14).

„*Hora sv. trojice u Rosic hemžila se lidmi, zazníval zpěv a hudba, a když jsme přijeli, uvítali nás střelbou z národního děla. Řeči řečníků byly nekonečným jásosem provázeny a lidé objímaly se radostí a láskou a řečníci nošeni někdy na ramenou. Mně samému se to přihodilo za doby Hohenwartovy na táboře u Jevišovic*“ (Kosmák, 1897, s. 15). Takto vzpomíná Kosmák na bouřlivou atmosféru táborů lidu.

Na táboře lidu u Rosic vystoupil V. Kosmák s příspěvkem o rovnoprávnosti ve školách pod názvem „*Jak by měly býti školy na Moravě zřízeny, aby z nich mládež měla prospěch?*“ Problémem bylo, že česky mluvící lid činil odhadem $\frac{3}{4}$ obyvatelstva a německy mluvící pouze $\frac{1}{4}$. Díky tomuto poměru odváděl český lid více daní, více mladíků k vojsku a musel snášet více dalších veřejných břemen než lid německý, přesto převážná většina škol byla německých. Moravský lid vždy toužil po vzdělání, dával své syny do škol i přesto, že se museli potýkat s jazykovou bariérou.

Kosmák k tomu provolával: „*Chtěl-li otec slovanský svého syna jak se říká – přivést výš od pluhu, nebo od řemesla a dal ho do vyšších škol – co se z něho stalo? Poněmčenec! A jak by ne? Vždyť po celých 12 let neslyšel ve škole českého slova, nenapsal české řádky, leč psal-li rodičům o peníze – a tak se prosákl duchem německým, že pak vším slovanským opovrhoval, ano někdy vlastními rodiči.*“ (Moravská Orlice, 1871, s. 1).

O tom jak bylo složité vštěpovat si vědomosti prostřednictvím nesrozumitelného jazyka, mohl Kosmák vypravovat z vlastní zkušenosti. „*A nejen že náš národ ztratil v těch německých školách tolik tisíců a tisíců otevřených hlav, ale co slovanské děti museli*

¹⁹ srov. Kapitola 1.5 Táborové hnutí

zakusit na těch školách. Já to vím dle sebe! Museli jsme se učit vše v jazyku německém a neuměli jsme německy! Jaká to byla práce! A jakého smíchu od německých spolužáků! Co chvíli jsme museli slyšet – Böhmischer copak! – Já jsem nejednou při tom plakal.“ Dále uvedl, jak byli díky nepochopení učiva v německém jazyce pozadu a jak se museli učivo později doučovat, ale přesto dokázali tuto překážku překonat. „*A co to stálo rodičů peněz! Otec Němec, poslal svého hochu z národní školy hned do gymnasia či reálky – otec Slovan však chtěl-li synka nechat studovat, musel jej napřed dvě leta poslat na přípravu do města do německé školy a svůj krásný groš, který si často od huby uspořil, na něj vynakládat. A co dítě samo ztratilo času. Dvě léta mládí! Protož žádáme českých škol!*“ (Moravská Orlice, 1871, s. 1).

Dalším problémem bylo vzdělávání učitelstva, kdy na Moravě byly pouze vzdělávací školy (školy pro učitele) německé, což způsobovalo úpadek českých národních škol a tím i vzdělanosti a potažmo blahobytu českého lidu. Velkým problémem v oblasti školství se jevila také skutečnost, že posluchači technických škol se vzdělávají z německých výkladů, tím se setkávají s problémem nejen při studiu, ale hlavně v praxi, když se neumějí při své práci domluvit česky s řemeslníky (zedníky, tesaři), protože umí vše pojmenovat pouze německy. Jako nutnost bylo považováno zavést české vysoké školy pro právníky, lékaře a profesory.

Kosmák vyzýval lidi, aby o tyto svoje práva usilovali, ale pouze důstojnou, klidnou, neústupnou formou. „*A škol jest nám třeba, jak chleba! Bojujme tedy za ně – ale co národ vzdělaný! Ne s křikem, s mocí – ale s důstojnou chladností a vytrvalostí. Bojujme za ně stále pevně jak mury hradné – jeden šik – pevný voj: a tak v boj pod práporem víry, věrnosti k našemu vladaři a mužné pravdy! Bojujme krásný boj za ušlechťení ducha svého, za pravou, nebeznábožnou osvětu a vzdělanost, bojujme jej s důstojným klidem – nebo kdo vítr seje, klidí bouři.*“ (Moravská Orlice, 1871, s. 1).

Druhé Kosmákovy významné řečnické vystoupení bylo na táboře lidu u Jevišovic dne 17. září 1871. Podle článku, otištěném v Moravské Orlici (1871, s. 2), zde Kosmák udělal nevýslovný dojem svými jasnými a vážně přednesenými řečmi. Věnoval se otázce „*Jaké jsou příčiny panující neshody mezi Čechoslovany a Němci, jakým způsobem by se daly odstranit a smírná mysl mezi oběma národnostmi zjednat.*“

Příčiny neshod mezi Čechoslovany a Němci popsal celkem ve čtyřech bodech. Jako první příčinu uvedl nedostatek křesťanské lásky, v jejímž důsledku spolu mnohdy nemohou Češi

s Němci na Moravě ani mluvit. Kosmák k tomu pronesl: „*Na nás všechny svítí jedno slunce, padá tentýž déšť, o nás se stará tentýž otec – a my? My se hašteříme vespolně, my se nemilujeme, my se pronásledujeme; zvlášt' u nás na Moravě a v Čechách dosáhla nepřítel mezi Němci a Čechy stupně trapného, téměř nesnesitelného.*“ (Moravská Orlice, 1871, s. 2).

Kosmák pokračoval ve své řeči a obhajoval boj za práva Slovanů a jejich svobodu slovy: „*Nemáme my tak dobře ruce, oči, tělo, ducha jak druzí národové? A nemáme my naše staré, svaté právo?(Máme svá práva nezadatelná.) A nezasluhujeme jich? Neplatili a neplatíme své daně řádně? Kdo viděl Slovana ve válce pušku zahoditi a utíkati? Kdo viděl Moravana zbraň svou zpupně proti svému králi pozdvihnout? Měli jsme kdy na Moravě revoluci?(Neměli a Bůh ví, že i nebudeme míti!) Kdo jest v Rakousku vzdělanější, než Slovan? Práva naše nám dejte! (Ano, ano, naše práva žádáme a žádat nepřestaneme!) A to jest ta hlavní příčina rozbroje. Němec jsa zvyklý panovati těžce nese, že my mu chceme býti rovni a budeme...*“ (Moravská Orlice, 1871, s. 2).

Druhou příčinu Kosmák viděl v nesvornosti, kdy se v některých novinách a spolcích na český národ „*kydala hana*“. Požaduje zanechání potupy ze strany Němců.

Třetí příčinu přisuzoval židům. „*Ti pod jménem Němců nejvíce agitují. Viděli jsme to při volbách, jak jako zběsilí běhali od vsi ke vsi, upláceli, přemlouvali, na německých slavnostech první místo zaujímali a nás tupili.*“ (Moravská Orlice, 1871, s. 2).

Jako čtvrtou příčinu Kosmák označil nedostatečnou chladnost v boji a podlehnutí citům a vášním. Vyzýval lid, aby jednal s rozvahou, aby německým krajanům podal ruku na usmířenou a zanechal pronásledování poněmčenců. Svoje vystoupení zakončil slovy: „*A ted' pánové! Zde jest mé slovanské srdce, to jsem obětoval, jak velký náš Sušil, jemuž provolávám: Sláva! Půl Bohu a půl vlasti! Čiňte Vy totéž!*“ (Moravská Orlice, 1871, s. 2).

Zdá se, že Kosmák se uměl jako řečník dotknout nejaktuálnějších a nejbolestivějších problémů tehdejší doby. Měl o dané problematice přehled, autentičnost jeho promluvám dodávala vlastní zkušenost. Není divu, že byl lidmi tak nadšeně a euforicky přijímán i přesto, že lze v jeho řečnickém vystoupení z pochopitelných důvodů nalézt výrazné prvky klerikalismu.

2.5 Významné osobnosti v životě Václava Kosmáka

V této kapitole bych se ráda zmínila o osobnostech, se kterými se Kosmák během svého života setkal, které se staly po určitý čas Kosmákovou součástí, jeho život určitým způsobem ovlivnily, nebo které mu věnovaly vzpomínku na společné setkání. Je zřejmé, jak uvedl jeden z účastníků rozhovoru v následující praktické části, F. Kopecký (rozhovor č. 1), že významnost osoby Václava Kosmáka dokresluje to, s kterými osobnostmi té doby se stýkal.

P. František Sušil

Narodil se v Novém Rousínově v roce 1804, po gymnazijních a bohosloveckých studiích byl v roce 1827 vysvěcen na kněze. Patří mezi první moravské buditele, pochopil, že je nutné pro záchranu českého jazyka spojení s Čechy. Zavedl česká kázání a český zpěv při bohoslužbách. Brněnským biskupem Gindlem byl v roce 1837 jmenován profesorem v brněnském alumnátu. Sušil byl velkým sběratelem moravských národních písní, vydal několik sbírek těchto písní, sám také psal básně. Na své studenty, mezi nimiž byl i V. Kosmák, měl velký vliv, byl pro ně otec, vůdce a rádce, uměl je nadchnout pro vlastenectví a národní práci. Kosmák v něm viděl svůj velký vzor, velmi ho oslovilo jeho zaměření na církev a vlast, byl pro něho vzorem vlasteneckého kněze. Po jeho smrti vznikla v roce 1872 na jeho počest literární jednota bohoslovců „Růže Sušilova“, v rámci které bohoslovci pokračovali v Sušilových snahách (Beneš, 1964).

P. ThDr. Karel Eichler

Studoval na německém gymnáziu v Brně, po maturitě v roce 1866 vstoupil do brněnského alumnátu, kde i po nedávném odchodu Františka Sušila stále přetrvávala vlastenecká atmosféra, která na něho působila stejně silně jako na Václava Kosmáka. Zde započal svoji publikační činnost v alumnátním časopise *Museum*, který nahradil po odchodu V. Šťastného z alumnátu časopis *Concordia*. Po vysvěcení na kněze studoval v Římě církevní právo, kde získal titul doktora. Poté se stal profesorem na bohosloveckém ústavu v Brně. Současně byl vedoucím redaktorem katolického listu „Hlas“. Zde se seznámil s Václavem Kosmákem jakožto autorem v Hlase publikovaných „Kukátek“, se kterým byli důvěrní přátelé až do konce Kosmákova života (Podlaha, 1926). Často se za Kosmákova

pobytu ve Tvarožné navštěvovali a dopisovali si, Eichler byl v té době umístěn na faru do Veverské Bítýšky. Podnikali spolu také pěší výlety do okolí. Zastupoval Kosmáka ve farních povinnostech v době jeho léčebných pobytů. Po Kosmákově smrti to byl právě Eichler, kdo se postaral o zakoupení hrobu (finanční prostředky byly získány převážně ze sbírky mezi kněžími) a převezení Kosmákových ostatků na ústřední hřbitov do Brna. Chtěl mu tak zařídit důstojný pomník (Vychodil, 1916). Eichler vydal v periodiku „Hlas“ postupně několik vzpomínkových článků na V. Kosmáka, poslední vyšly v roce 1916.

P. Vladimír Šťastný

Studoval nejdříve na jihlavském gymnáziu, poté na chlapeckém biskupském semináři v Brně a také na brněnském německém gymnáziu. Po maturitě v roce 1860 vstoupil do brněnského alumnátu, kde na něho pozitivně zapůsobil vlastenecký nadšenec, profesor František Sušil. Šťastný, který byl velkým čtenářem českých knih, se v alumnátu zasloužil o obnovení alumnátní knihovny. Od roku 1861 začali v alumnátu bohoslovci pod jeho vedením vydávat místní časopis pod názvem „Jaro“, o rok později byl název změněn na „Concordii“. V roce 1864 byl vysvěcen na kněze, stal se kaplanem v Židlochovicích a později v roce 1867 profesorem náboženství na prvním českém gymnáziu v Brně. Svě svěřence vedl k lásce k rodnému jazyku, k rodné zemi a k lidem. V Brně setrval do konce života. V roce 1878 založil časopis Obzor, který redigoval po dobu třiceti let, psal básně, povídky a úvahy na různá témata také do časopisů Hlas, Moravan, Hvězda a Beseda (Beneš, 1964).

S Václavem Kosmákem se seznámili v brněnském alumnátu, kde Kosmák jako bohoslovec začal na popud Šťastného přispívat do časopisu Concordia. Později spolupracovali v časopise Hlas, Obzor a v Dědictví sv. Cyrila a Metoděje při knižním vydávání „Kukátek“, kde byl Šťastný dvacet let starostou. Vzniklo mezi nimi přátelské pouto, které je pojilo po celý život. Často se navštěvovali, většinou u Šťastného v Brně, scházeli se a besedovali spolu s Bartošem, Eichlerem, Vymazalem a Popelkou v brněnském Čtenářském spolku. Na přímluvu Šťastného a Bartoše u hraběte E. Belcrediho dostal Kosmák farní místo ve Tvarožné. Šťastný na Kosmáka vzpomíná: *„Karty nehrával nikdy, ba tuším, že jich ani neuměl, a v jeho společnosti se do karet ani nechtělo, protože výborně vypravoval své žertovné kousky ze života a ještě raději zpíval.“* (Lidové noviny, 1941, s. 3). Když Kosmák v roce 1898 zemřel, vykonal Šťastný pohřební obřady

v Prostoměřicích a později i v Brně při přemístění Kosmákových ostatků. V časopise Obzor poté věnoval Kosmákovi vzpomínku a uvedl jeho životopis (Lidové noviny, 1941).

Leoš Janáček

Tento známý český hudební skladatel mimo jiné založil a redigoval periodikum „Hudební listy“, které vycházelo v letech 1884-1888. V letech 1885-1886 zde vycházela na pokračování Kosmákova povídka „O pouti“. Kosmákův přítel Vladimír Šťastný také přispíval do Hudebních listů, ale pro změnu svými básněmi (Vychodil, 1916). Kosmák Janáčka také navštěvoval v Brně, jak vyplývá z následujícího úryvku ze vzpomínek na Václava Kosmáka: „*V zimě v létě nosil holinky a chodil jen polními cestami. Na těchto procházkách buď četl, nebo se modlil. Dlužno podotknout, že v holinkách chodil i na návštěvy do Brna, ponejvíce k hudebnímu skladateli Leoši Janáčkovu.*“ (Veselský, Smetana, 1993, s. 22).

Egbert Belcredi

Hrabě, majitel statků v Jimramově a Líšni, kde založil ženské kláštery jako výchovné ústavy, byl výraznou osobností veřejného a politického života 19. století na Moravě, patřil k předním představitelům konzervativní moravské šlechty. Byl zemským poslancem, členem řady českých spolků, předsedou Matice Besedního domu²⁰, předsedou Matice moravské, předsedou Katolicko-politické jednoty v Brně vydávající katolický list Hlas, šéfredaktorem listu Vaterland. Vystupoval s českými projevy na řadě národních shromáždění, podílel se na přípravách oslav cyrilometodějského výročí a účastnil se jeho oslav na Velehradě. Podporoval katolické hnutí na Moravě a zakládání katolických jednot, katolicismus považoval za základ konzervatismu, usiloval o udržení vlivu katolické církve ve společnosti, vystupoval proti liberálním zásahům do církevních záležitostí. Patřil mezi nejvíce národně uvědomělé šlechtice, prosazoval jednotu českých zemí, hlásil se k českému jazyku, což bylo v té době mezi šlechtici vzácné. Jeho zásluhou došlo k politizaci katolického hnutí, jako důležité součásti národně emancipačního hnutí na Moravě. V roce 1867 byl papežem vyznamenán komandérským řádem, roku 1870 zvolen předsedou 1. sjezdu rakouských katolíků ve Vídni (Malíř, 2006).

²⁰ Besední dům byl v druhé polovině 19. století střediskem brněnských Čechů.

Tvarožná v té době patřila pod Belcrediho líšeňské panství. Proto když se ve Tvarožné uvolnilo místo faráře, prezentoval Belcredi na přimluvu Kosmákových přátel Bartoše a Šťastného Kosmáka do Tvarožné. V té době už Kosmáka dobře znal jako kněze, výborného řečníka a oblíbeného spisovatele. Ve Tvarožné se stal patronem nového kostela, na jehož stavbu přispěl ze všech dárců nejvyšší částkou (Gale, Kopecký, 1998). Kosmák věnoval Belcredimu svoji prózu „Jak Martin Chlubil bloudil a na pravou cestu opět se vrátil“.

Šebestián Kubínek

Tento rodák z Blažovic měl velkou zásluhu na šíření české katolické literatury mezi lidmi, převážně na moravském venkově. Byl nejhorlivějším rozšiřovatelem Dědictví sv. Cyrila a Metoděje. Za peníze získané prodejem svého statku v Blažovicích podporoval školní knihovny v okolních obcích, nakoupil knihy, které nosil v almárce na zádech, chodil po vesnicích i městech, šířil tak mezi lid české katolické knihy a získával nové členy pro Dědictví sv. Cyrila a Metoděje. Žil velice skromným, dá se říci až poustevnickým, životem. Bojoval proti pití alkoholu. Byl jedním ze zakládajících členů Bratrstva střídmosti ve Tvarožné (Masák, 1932).

S Kubínkem se Kosmák poprvé setkal jako chlapec, když jednou zavítal do Kosmákova rodného Martinkova. Již tehdy ho velice zaujal jeho vzhled a jeho zpěv za vlastního doprovodu na harmoniku. Podruhé Kubínka spatřil jako student na návštěvě u místního pana faráře a později, když se stal Kosmák farářem ve Tvarožné, byl Kubínek jeho farníkem²¹. Přísný farník Kubínek Kosmákovi vytýkal, že chodí do hostince, přestože tam Kosmák sbíral pozorováním a nasloucháním náměty pro svá Kukátka. Kosmák nechal po Kubínkově smrti ze sbírek zhotovit a zasadit na rodný dům Š. Kubínka v Blažovicích pamětní desku. Její odhalení dne 30. září 1888 bylo spojeno se slavností a s promluvou V. Kosmáka o životě a působení Kubínka (Vychodil, 1916).

Kosmák věnoval vzpomínce na Kubínka jedno ze svých Kukátek, popisuje v něm Kubínka následovně: „*On jest světloňšem, jenž prochází bez odpočinku krásné země koruny Svatováclavské, napomíná příkladem i slovem k dobrému, nebera ohledu na osobu lidskou.*

²¹ Obec Blažovice patřila spolu s obcemi Velatice, Horákov a Mokrý k farnosti Tvarožná, je tomu tak až dodnes.

On jest muž apoštolský. Kubínek jest jeden z nejšlechternějších mužů, které zplodila Morava.“ (Kosmák, 1876, s. 233).

Václav Beneš Třebízský

Tento český spisovatel, katolický vlastenecký kněz a buditel se také znal s V. Kosmákem. Pro hluboký cit a vroucnost jeho prací a také pro jeho prostý život a lásku k vlasti byl nazván miláčkem lidu (Hronek, 1924). Lidové noviny (1941, s. 3) otiskly vzpomínku V. Šťastného, jak viděl V. Kosmáka poprvé slzet: *„Bylo to při návštěvě Václava Beneše Třebízského v Tvarožné, kde ho navštívil při brněnském pobytu. Třebízský přenocoval u Kosmáka na faře, a když druhého dne po mši svaté dal Kosmák modliti se Modlitbu za vlast od Třebízského a nadučitel Fibich zahrál na varhany chorál Svatý Václave, objal prý Třebízský Kosmáka jako bratra a pohnutím šeptal – Václave, takové uvítání jsem nečekal! Kosmák jen slzel.“*

Jindřich Šimon Baar

Byl český katolický kněz, básník a spisovatel, jeho díla byla realistická, lze je zařadit do tzv. venkovské prózy. V úvodu své knihy „Mžikové obrázky“ (1931) popisuje čtenářům svojí předmluvou „Jak jsem se stal kukátkářem“, jak se poprvé setkal s knihou Václava Kosmáka „Kukátko čili život v obrazech“ a jaký význam toto setkání mělo.

Za zimních večerů se v době Baarova dětství hojně předčítalo, většinou to byly kalendáře²². I malý Jindřich býval pověřen předčítáním. Jednou, když mu bylo jedenáct let, přinesl Baarův otec domů vypůjčenou knihu od pana faráře „Kukátko čili život v obrazech. Sepsal Václav Kosmák“. Kniha se předčítala a všem se velmi zalíbila. *„Kukátko stalo se toho roku zlatým hřebem naší zimní kampaně čtenářské“* (Baar, 1931, s. 16). Četba Kosmákových kukátek ho natolik nadchla, že si umanol, že nebude sedlákem, tak jak si přáli rodiče, ale že se stane kukátkářem stejně jako Kosmák. Ve své knize se Baar (1931, s. 19) svěří: *„Dlouho jsem ve své dětské hlavě o něm přemýšlel, srdcem ho miloval, duši po něm toužil, až to ve mně uzrálo...“*. Po poradě s místním farářem a učitelem zapsali tedy rodiče mladého Baara ke studiu na gymnázium. Po dokončení kněžských studií zatoužil Baar po setkání s Kosmákem. Navštívil ho v jeho tehdejšími působišti v Prostoměřicích.

²² Tehdy kalendáře neobsahovaly pouze chronologicky seřazené dny v roce, jak je tomu dnes, byly v nich i různé příběhy, povídky, rady pro hospodáře, aktuální události, data a místa konání trhů apod.

Přál si naučit se od Kosmáka kukátkářskému řemeslu. Tehdy mu Kosmák poradil, aby zachycoval všechny události a pořizoval mžikové fotografie. Na otázku jak udělat ze snímku pro všechny srozumitelný obrázek Kosmák odpověděl: „*To je to, bratříčku, právě to je to umění, a tomu vás nenaučí nikdo, nemáte-li to v sobě a neprobudí-li se to ve vás*“ (Baar, 1931, s. 24). Jak se to Baarovi dařilo, můžeme posoudit z jeho následné literární tvorby.

Petr Bezruč

Byl to básník, vlastním jménem Vladimír Vašek. Jeho otec Antonín Vašek studoval na stejném gymnáziu jako Václav Kosmák. V. Vašek v jedné svojí vzpomínce uvádí, že když otce Antonína v roce 1880 Kosmák navštívil, chtěl, aby se mu Vladimír pochlubil se svými verši, protože prý slyšel, že skládá básně jako Erben. „*Já že nic nepíšu! Ukryval jsem své verše jako tajnou zbraň*“ (Veselý, 1988, s. 150). Patnáct let po Kosmákově smrti zavítal Petr Bezruč do Tvarožné, kde byl Kosmák v době jejich setkání umístěn. Navštívil tamní hostinec a rád se zaposlouchal do vzpomínek místních obyvatel věnovaných Kosmákovi. Líčili mu, jak jim pomáhal, kázal jim, radil, ale i se s nimi bavil a veselil (Veselý, 1988).

Alois Mrštík

Také tento známý moravský spisovatel a dramatik sepsal svoji vzpomínku na setkání s Václavem Kosmákem. Datuje ji do doby, kdy byl ve druhé třídě na německé reálce. Bydlel tehdy spolu s dalšími studenty v malém bytě v Brně. Večer po ukončení příprav do školy si rádi předčítali, většinou to bývala Kosmákova kukátka. „*A na těch pásli jsme se všichni...Nesmazatelným písmem ryla se Kosmákova slova do srdce a hltavě dýchali jsme v sebe rozkošný dech Moravy, kterým Kosmák nevědomky dýchal první*“ (Mrštík, 1904, s. 142-143).

Mrštík toužil poznat Kosmáka osobně. To se mu splnilo v Brně v refektáři²³ u Minoritů, kde se konaly lidmi hojně navštěvované schůze katolicko-politické jednoty, kterým předsedal hrabě E. Belcredi. Tam ho jednou zavedl spolubydlící Machálek, jako řečník zde mimo jiné vystoupil i milovaný autor Václav Kosmák. Jeho výstup vyvolával salvy

²³ společná jídelna mnichů

smíchu, kořenil ho dobře mířenou satyrou a svým dobromyslným humorem. Mrštík poté Kosmáka delší čas neviděl, ale rád četl jeho romány a vracel se k jeho Kukátkům. „*Přesvědčil jsem se, jak výborně moravský ten kukátkář ne kreslil, ale maloval.*“ (Mrštík, 1904, s. 146). Po letech ho ještě potkal v brněnském čtenářském spolku (Mrštík, 1904).

K. Křen

Vlastním jménem František Zgoda byl kněz a prozaik zaměřený ve své tvorbě na hanácký region. Považoval Kosmáka a jeho Kukátka za svůj vzor. Na Kukátkách oceňoval jejich sloh, styl na rozhraní povídky a fejetonu, jednoduchý děj i prostý anekdoticky laděný příběh za použití lidových výrazů a nářečí (Forst, 1993).

Byl jedním z mála mladších spisovatelů, se kterými se Kosmák stýkal, po Kosmákově smrti otiskl v Hlase vzpomínku pod názvem „Jdu k Otcí“. Popisuje v ní, jak některý návštěvník dal Kosmákovi v žertu nad dveře pokoje nápis „Zlatá huba“ a poté někdo další tento nápis opravil na „Zlá ta huba“. Svědčilo to o tom, že Kosmáka viděli jako vážného, humorného i satirického spisovatele (Vychodil, 1916).

Na tradici Kosmákových Kukátek také navázal svojí drobnou prózou beletrista, fejetonista a učitel **Antonín Kolek** (Forst, 1993).

2.6 Vliv osobností na sociální pedagogiku

Výše uvedený výčet osobností, se kterými se V. Kosmák stýkal, pochopitelně není úplný, vybrala jsem pouze ty, o kterých jsem usoudila, že by mohly mít návaznost na sociální pedagogiku.

První skupinu tvoří kněží, ti byli Kosmákovými asi nejbližšími a nejdůvěrnějšími přáteli. Jejich velkým společným učitelem nejen ve smyslu náboženském, ale hlavně vlasteneckém byl F. Sušil, který zasel vlastenecké semínko do mnohé bohoslovecké duše. V bohosloveckém alumnátu v Brně zakládali bohoslovci svoji první knihovnu, zakládání knihoven poté kněží podporovali ve svých kněžských působitích. Uvědomovali si totiž velký význam četby českých knih. V alumnátu se také připojili k vydávání místního časopisu, nejdříve to bylo Jaro, poté Concordia a nakonec časopis Museum. To byla pro ně cenná zkušenost, které později jako kněží využili v další publikační nebo redaktorské

činnosti (Šťastný byl redaktorem Obzoru, Eichler Hlasu). Česká kniha, český tisk, česká píseň, spolky, bratrstva, nábožensko-politické jednoty, kázání na aktuální téma, to byly asi nejdůležitější prostředky, kterými kněží působili na národní povznesení lidu. Troufám si říci, že každý kněz byl v době národního obrození alespoň malou měrou sociální pedagog.

Ke Kosmákovým přátelům K. Eichlerovi a V. Šťastnému jsem připojila L. Janáčka, všichni tři tak tvoří skupinu lidí, kteří Kosmákovi umožňovali ve svém periodiku publikovat jeho literární tvorbu.

Kosmák se často se svými přáteli setkával v Brně, které bylo v tehdejší době centrem kulturního i politického dění. Střediskem, kde se scházeli moravští vlastenci, byl Besední dům v Brně, jeho Matici předsedal E. Belcredi. Tomuto neuvěřitelně politicky i kulturně činnému člověku se dá přičíst mnoho sociálně pedagogických zásluh, ať už je to založení výchovně vzdělávacích ústavů při ženských kláštorech na jeho panstvích nebo jeho vystoupení a projevy v českém jazyce, jeho účast na společensky významných akcích, nebo jeho politická činnost jako taková.

V poslední části jsem uvedla osobnosti, které na Kosmáka navázali, nebo se jím nechaly inspirovat. Dokládá to, že muselo být jeho dílo ve své době uznávané, oceňované a velmi pozitivně akceptované. Šlo v podstatě o pokračovatele vesnické lidové prózy.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 PERCEPCE OSOBNOSTI V. KOSMÁKA A JEHO DÍLA V OBCI TVAROŽNÁ

V praktické části práce jsem se zaměřila na získání informací, názorů a náhledů na osobnost a dílo Václava Kosmáka z pohledu rodilých obyvatel obce Tvarožná, kteří i když už nejsou Kosmákovi pamětníci, mohou mít předány postřehy, zážitky a informace z vyprávění a vzpomínek od předcházejících generací. Také jejich domácí knihovny často i dnes obsahují Kosmákovy knihy zděděné po předcích nebo i později vydané.

3.1 Cíl výzkumu, stanovení výzkumných otázek

Cílem výzkumu je odhalení sociálně pedagogických aspektů v životě a působení kněze, spisovatele a buditele Václava Kosmáka ve 2. polovině 19. století, které bylo značně poznamenáno probíhajícím národním obrozením. Na moravském venkově nebyla vysoká informovanost o dění ve vzdálenějším okolí, proto bylo pro zdejší lid velmi důležité působení kněží a šíření tisku, kam patřili v té době noviny, časopisy, kalendáře a nakonec i knihy. Na podporu četby knih byly zakládány knihovny, národní uvědomování také podporovala činnost různých spolků. Václav Kosmák byl z pohledu národního probuzení velmi aktivní, výzkumem bych chtěla také zjistit, jak dalece se mu dařilo povznést moravský venkovský lid a jestli zůstává i nadále v povědomí místních lidí.

Stanovila jsem dvě výzkumné otázky, na které bych se chtěla výzkumem pokusit najít odpověď. Výzkumné otázky jsem se snažila definovat tak, aby splňovaly požadavky dostatečné šířky, formy obecnějších konceptů a síly vztahů mezi proměnnými, a navedly tak na cestu, jak vést výzkum (Švaříček, Šedřová, 2007).

VO 1: Lze Václava Kosmáka označit za sociálně pedagogickou osobnost?

VO 2: Zůstává Václav Kosmák mezi lidmi v obci Tvarožná stále živý, co by se v tomto ohledu dalo činit?

3.2 Metodologie výzkumu

Pro získání odpovědí na výzkumné otázky a tím dosažení cíle výzkumné práce, jsem zvolila **kvalitativní výzkum**. Disman (2002, s. 285) definuje kvalitativní výzkum

následovně: „Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem je tu odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.“. Podle metody usuzování můžeme kvalitativní metodologii označit za induktivní. „Indukce je obecná metoda usuzování, v níž závěr obsahuje informaci, která přesahuje informace (empirického původu) ve východisku. Jelikož induktivní závěry překračují informace obsažené v datech, dokážeme prostřednictvím indukce vytvářet obecné zákony.“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 14).

Metodologii kvalitativního výzkumu jsem zvolila z důvodu lepší možnosti dostat se do hloubky dané problematiky, tím dosažení detailnějšího popisu skutečnosti a lepšího porozumění pozorované reality, než by umožňoval kvantitativní výzkum. „Nezůstáváme na povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy. Citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky. Kvalitativní výzkum poskytuje podrobné informace, proč se daný fenomén objevil. Velkým přínosem kvalitativní metodologie jsou přístupy, pomocí nichž navrhujeme teorii nějakého sledovaného fenoménu.“ (Hendl, 2012, s. 51).

Kvalitativní výzkum nám zajišťuje vysokou míru validity dat, reliabilita je naopak oproti kvantitativnímu výzkumu nižší. „Validní měření je takové měření, které měří skutečně to, co jsme zamýšleli měřit. Reliabilní měření, je takové měření, které nám při opakované aplikaci dává shodné výsledky, pokud se ovšem stav pozorovaného objektu nezměnil.“ (Disman, 2002, s. 62).

Pro získávání dat jsem si vybrala dle Švaříčka (2007, s. 159) „nejčastěji používanou metodu sběru dat v kvalitativním výzkumu“ a tím je hloubkový rozhovor, konkrétně typ **polostrukurovaného rozhovoru** za použití otevřených otázek, které umožňují účastníkům rozhovoru podat vysvětlení svých přístupů. Otázky jsem kladla tak, aby v odpovědích byla dostatečně obsažena hloubka a detail. Témata a otázky jsem si částečně připravila, abych si tak vytvořila základní schéma a dospěla poté analýzou a interpretací k dosažení odpovědí na stanovené výzkumné otázky (Švaříček, 2007).

Pro výběr účastníků rozhovorů se jako nejvhodnější pro můj výzkum jevil **výběr vzorku účelový**. Vybrala a oslovila jsem rodilé občany obce Tvarožná, o kterých jsem věděla, že mají dostatečné povědomí o zkoumaném problému a tudíž mohou významně přispět k dosažení cíle výzkumu. Vycházela jsem tak z teorie Dismana (2002, s. 304), která říká,

že „cílem konstrukce vzorku v kvalitativním výzkumu je reprezentovat populaci problému, populaci jeho relevantních dimenzí.“

3.3 Rozhovory s rodilými občany z obce Tvarožná na téma Václav

Kosmák – 1. část

Rozhovory jsem uskutečnila v měsících únoru-březnu 2014, pět rozhovorů bylo individuálních, jeden rozhovor byl skupinový. Průběh rozhovoru jsem vždy zaznamenávala na diktafon, aby byla zachována jeho úplnost a přesnost, poté jsem rozhovory doslovně přepsala. Nahrávání na diktafon probíhalo se souhlasem účastníků rozhovorů. Před začátkem rozhovoru jsem účastníky výzkumu informovala o účelu výzkumu a možnosti zůstat v anonymitě, čehož někteří účastníci využili.

Rozhovor č. 1

Pan František Kopecký, který byl v letech 1990-2010 starostou obce Tvarožná, od roku 2011 zastává funkci obecního kronikáře, je autorem a spoluautorem několika publikací, již několik let pravidelně přispívá svými články do „Tvaroženského zpravodaje“, mimo jiné i o Václavu Kosmákovi.

Otázka: Mohla bych s Vámi vést rozhovor na téma Václav Kosmák z pohledu sociální pedagogiky?

Odpověď: Je potřeba hledat nové pohledy. Proto jsem se také v článku, který jsem vloni napsal do Tvaroženského zpravodaje, kde jsem vzpomínal Kosmákova čtyři výročí, zaměřil na obrození a na to, s kterými osobnostmi té doby se Kosmák stýkal, protože to dokazuje význam toho člověka. Například ministr Alois Pražák nebo nějaký jiný ministr by se hned tak s každým nebavil, ale protože věděli, že Kosmák je významná osobnost a že má vliv na lidi té doby, blahopřáli mu k výročí kněžství, a když ho Belcredi na přímluvu jeho přátel přivedl do Tvarožné, bylo to asi proto, že cosi znamenal. Něco si od něho slibovali, věděli, že když bude blíž ke kulturnímu centru, což nepochybně Brno bylo, i když třeba německému centru, tak věděli, že se Kosmák bude nějakým způsobem revanšovat.

Otázka: Co Vás jako první napadne, když se řekne jméno Václav Kosmák?

Odpověď: Že je to určitě významná osobnost, protože my jsme byli dvakrát vesnice roku, a když já jsem byl na Pražském hradě a poprvé nás tam za nemocného prezidenta Václava Havla přijal jeho kancléř Ivan Medek, ze známé významné kulturní a legionářské rodiny, tak nás tam uváděl předseda spolku pro obnovu venkova Ing. arch. Kruml. A on začal: „Toto je starosta z Tvarožné, kde žil významný spisovatel a kněz Václav Kosmák a kde se odehrála určitá část bitvy u Slavkova“, tak těmito slovy mě uvedl. Takže já to беру tak, že Kosmáka vidíme jako významnou osobnost nejenom my jakoby místní patrioti, což můžeme být dejme tomu v podezření, že jeho význam zveličujeme a že si tím přihříváme „patriotickou polívčičku“, ale oni ho tak vidí i ostatní. On skutečně ve své době byl významnou osobností a to jeho dílo už dneska upadlo v zapomenutí, ale ve své době bylo aktuální a ty lidi skutečně ovlivňoval.

A ještě mě napadne to, že tady Kosmák měl nelehkou úlohu zhostit se stavby nového kostela. Takže mě napadají dvě souvislosti, jednak stavba nového kostela, která tady proběhla a kde ztratil určitě hodně času a nervů a proto potom odešel z Tvarožné, ale i ta jeho osobnost, kontakty s významnými osobnostmi té doby a vliv jeho díla na ty obyčejné lidi, kteří uměli číst a to co si tam přečetli, tak jim dodávalo takovou víru v to, že to dobro vždycky vítězí nad zlem. A to vidím jako takovou podstatu, že ti lidi žili tak jako v dnešní době, vidíme, že je to tady teď samý podvodník a tunelář a někdo musí těm lidem nalévat nějaký optimismus. Takže tak asi ty dvě roviny bych viděl.

Otázka: Stává se Vám, že když se někde zmíníte o Václavu Kosmákovi mimo naši farnost, obec nebo region, že ho lidé znají, že o něm něco vědí?

Odpověď: Já řeknu příklad: My jsme jeli se spolkem Cézava na družební setkání do Libochovic, kam jsem byl pozván, jeli tam i další starostové, mimo jiné i tehdejší starosta z Moutnic. A on se se mnou v dobrém dohadoval, kde ten Kosmák toho napsal víc, on samozřejmě hájil Moutnice a já jsem mu tvrdil, že podstatu díla vidím tady ve Tvarožné. Tak to byl takový kontakt s člověkem, který o něm věděl, věděl, že u nich dělal faráře a jako moutnický patriot pochopitelně musel tvrdit, že toho napsal nejvíc u nich. Ale my víme, že toho napsal víc tady, a že u mokrské myslivny je cedule, že tady sedával na pařezu a psal tady svoje povídky známý tvaroženský kněz Václav Kosmák (viz obr. 20 a 21). My víme, že tady z naší farnosti si určitě bral příklady i z těch lidských osudů a začlenil je do svého díla. Možná že ne úplně stoprocentně, ale některé lidi z Tvarožné, Šebestiána Kubínka z Blažovic, o kterém možná napsal ještě předtím, než ho

poznal osobně, protože tady měli bratrstvo střídmosti a Kubínek se tam taky nějak angažoval. Bral si tady teda určitě různé lidi jako předlohu.

Otázka: Proč si myslíte, že byly mezi lidmi jeho knihy a Kukátka tak oblíbeny?

Odpověď: Já si myslím, že to psal takovou přístupnou formou pro ty lidi a ty příběhy, nechci to nějak zlehčovat, psal takovým jednoduchým způsobem, že to bylo těm lidem, kteří měli základní vzdělání přístupné, že tam nebyla žádná cizí slova, nebylo to nějak komplikované, takže jim to vyhovovalo. A vyhovovalo jim to i proto, že tam nacházeli ty typy, že možná řekli: „Aha, to myslel tady na našeho souseda nebo proti sousedovi“, tak to viděli a říkám, vítězilo tam dobro nad zlem, to znamená, byl tam takový optimistický závěr, a to, jak jsem již říkal úvodem, jim dodávalo sílu do toho všedního života, jaký byl tehdy. Dneska to taky není jednoduchý, ale oni museli víc bojovat o to živobytí, i s přírodou se prali a museli hodně fyzicky pracovat, tak pro ně to, že večer popravil dobytek, sedl si a našel si čas a přečetl si nějakou tu Kosmákovu povídku, tak to pro něho byla určitě taková nějaká posila.

Otázka: Staré Kosmákovy knihy měli často dopsané jména nebo celé adresy majitelů, myslíte si, že si je tehdy lidé mezi sebou půjčovali?

Odpověď: Ono to tak bylo i s novinami. Když někdo začal odebírat noviny, tak k němu chodili lidi a buď to si ty noviny četli, nebo chtěli, aby on si udělal čas, aby s nimi na téma informací diskutoval, aby se od něho něco dověděli. Tady bylo dané, že když tady byla hospoda na Rohlece, tak se tam zastavovali formani, kteří jezdili po světě a měli tak víc informací. A když měl forman čas a měl tam cestu, tak se tam zastavil na pivo a tvaroženský sedlák taky a poslouchal tam a dozvěděl se od nich něco nového. Myslím si, že něco podobného bylo i s těmi novinami a samozřejmě i s těmi knížkami. Určitě to nebylo pro všechny dostupné, každý na to neměl, takže byli rádi, že si tu knížku můžou půjčit. A na to konto se tady zřizovaly knihovny nebo potom tady byla Jednota moravská a knihy se půjčovaly těm lidem, kteří na ně neměli. To byl asi ten základ dnešních knihoven.

Otázka: Za Kosmáka tady byla nějaká knihovna?

Odpověď: Tady byla Cyrilometodějská jednota a oni těm lidem půjčovali knihy v dobré víře, že to pozvedne úroveň a že to v těch lidech drží nějakou víru v to, že používat český jazyk, který v té době za Rakousko-Uherska nebyl úplně v kurzu, je správné a hledali tam možná i vzdělání a používali správný jazyk. Já si pamatuji na moji babičku, oni měli tehdy

v jazyku hodně germanismu. Místo aby řekla ano, nebo ba, ba, řekla ja, ja. A používali řadu německých výrazů i řemeslníci. Můj otec byl třeba klempíř a on neřekl probiák, ale durchschlog, kladivo bylo pro ně hamr běžně jako i jiný věci. Takže tím, že Kosmák psal česky, tak i těm lidem dával české výrazy do hlavy, aby je používali mezi sebou. Aby tu češtinu nepotvořili těmi germanismy.

Otázka: Ve své knize *Tvarožná, Santon a bitva tří císařů* uvádíte, že působení Kosmáka ve Tvarožné znamenalo rozkvět celé farnosti, že byl iniciátorem významných aktivit v obci, z nichž bezesporu v popředí stojí vybudování nového kostela. Jaké další aktivity ve prospěch farnosti by se daly přičíst V. Kosmákovi?

Odpověď: Třeba to, že on se zasadil o to, aby tvaroženský kopeček (Santon) byl zalesněný. Kopeček byl původně holý, byla to taková obecní pastvina a tehdy bylo v kurzu včelařství, a proto tam byly akáty ve větším množství, než jsou dnes, než udělali nějaké úpravy. Protože akát je významný pro včely, brzo kvete a on to viděl jako užitečné. Oni neviděli, že tam akát dává do země cosi, čím podporuje růst ruderalních rostlin, viděli ten užitek, oni se na to dívali prakticky. I ten farář se na to musel dívat prakticky, aby něco vyprodukoval a vybral od těch farníků, aby měl zase na své živobytí, aby měl třeba na opravu kostela a další věci. Takže tady to zalesnění je jeho zásluha. Kaplička na kopečku se opravovala v různých etapách i za Kosmáka. To že se tady za Kosmáka postavil kostel, majitel panství Belcredi v něm možná viděl dobrého organizátora, museli komunikovat s diecézním architektem, aby dotvořili podobu kostela, náhradní bohoslužby byly během stavby ve farské stodole. Stavělo se a pořád se museli „uhánět“ lidi, aby chodili na brigády, vozili materiál a chodili tam pracovat. Takže to byla doba asi dost tvrdá.

Otázka: Dřív patřilo k farnosti třeba i nějaké pole, kdo na těch polích pracoval?

Odpověď: Pan farář to zase pronajal, najal si lidi, kteří mu podle dohody buďto zaplatili nebo se dohodli, že třeba tady za ten pacht dá faráři metrů brambor nebo něco podobného. Tady na faře byly i chlívy. A ten pan farář měl nejenom kostelníka v kostele, ale měl i čeledína, který se mu staral o nějakou krávu, koně nebo prasátko.

Otázka: Proč Kosmák odešel z Tvarožné do tehdy německých Prosteměřic?

Odpověď: O tom, kam který farář půjde, rozhodovalo biskupství, tak jak rozhoduje dneska. U Kosmáka to bylo tak, že on tady možná z jeho pohledu ztrácel čas tím, že se musel starat, aby vybudoval kostel a nemohl třeba tolik psát, jak by chtěl. A teď teda

postavili kostel, ještě se řešilo nějaké dovybavení interiéru, lavice, sochy a obrazy. Kosmák měl ve strašně bídném stavu faru a snažil se, aby jako další akce se začalo s opravou fary. Ale to už se tady místní bránili, protože už měli plné zuby toho, že tady pracovali na kostele. Kostel stavěla stavební firma, stavitelem byl August Weiss, ale i farníci tady měli povinnosti, vozili dřevo, kamení, cihly a jak dalece tam pracovali, to říct nedovedu. A teď farář přišel s požadavkem, že by se měla opravit ještě fara. Ale místní lidé mu tady opravu fary odmítli a on byl znechucený, byl také tehdy už nemocný, tak se rozhodl, že půjde někam jinam a požádal o přeložení, třeba toho pak litoval. A oni ho dali do Prostoměřic. Možná tam bylo zrovna volné místo, nikoho tam neměli, tak ho dali tam, do německé vesnice. Jsou doloženy informace, jak se s ním farníci dojemně loučili u dnešního Kosmákova kříže (viz obr. 17 a 18), jak ho vyprovázeli banderia. Vyprovázeli ho až na kraj farnosti, dávali mu jakousi poctu, že si ho vážili. Nakonec se to projevilo se zpožděním, když mu v roce 1923 postavili pomník u kostela (viz obr. 14). Oni si teprve potom uvědomili, co vlastně tady Kosmák pro tu Tvarožnou znamenal, že ten kostel je takový výstavní, i když taková architektura je tady cizí, ne příliš typická pro Moravu. Novogotika měla tak jako všechno svůj počátek v hlavním městě habsburské monarchie ve Vídni, kde postavili na počest záchraně císaře Františka Josefa I. před atentátem votivní chrám v novogotickém stylu. Augustin Prokop byl vyhlášený diecézní architekt a projektoval různým šlechtickým rodům sakrální stavby, různé hrobky a podobně a někdo ho sem do Tvarožné přivedl, asi Belcredi a Kosmák u toho určitě taky musel být. Bez jeho souhlasu by ho sem Belcredi neprosadil. A tak navrhli novogotický kostel, bohužel se potom ukázalo, že se tam musí ještě udělat dodatečné úpravy, protože kostel stojí na nevhodném místě, „ujíždí“ to tam, v poslední době se dělalo odvodnění kostela. Tak se ta novogotika dostala do Tvarožné, díky diecéznímu architektovi Augustu Weissovi, který jezdil po monarchii i do Vídně.

Kosmák odešel skutečně proto, že už byl tady unavený tím stavebním ruchem, nemocný, navíc bydlel v nevyhovující budově. Tak odešel a oni tu budovu fary stejně potom spravili.

Otázka: Kosmák byl mimo kněžskou a literární činnost uznávaný i jako řečník. Měl tady nějaké významné řečnické vystoupení?

Odpověď: Tady měl hlavně v popisu práce kázání pro lidi. On dovedl do toho kázání dát jakýsi příklady ze života a promluvit těm hříšníkům do duše, mělo to úroveň, takže on musel mít tak, jak jsou faráři školeni, vyjadřovací schopnosti, aby ty lidi oslovil, aby to na ně zapůsobilo. Uměl mluvit plynule, měl slovní zásobu, každý kázání si dovedl

připravil, bylo zaměřeno jednak k určitým církevním svátkům, jednak k nějakým událostem, které se zrovna staly tady ve Tvarožné nebo v okolí. Pružně reagoval na aktuální téma, které lidi přetřásali a on jim to nějak vysvětlil a řekl jim, jak to má být.

Otázka: Takže spíš tady řečnil jenom v kostele?

Odpověď: Víím, že si ho zvali jako řečníka i do okolí.

Otázka: Navštěvovali Kosmáka ve Tvarožné významné osobnosti?

Odpověď: Osobnosti ho navštěvovali a on je zase v Brně. Z toho člověk vycítí, že přitahoval lidi, uměl s nimi komunikovat a lidi ho měli rádi. Kosmák dostal třeba z Moravské Orlice honorář a on ho tam s kamarády propil v plzeňským pivě v Besedním domě.

Otázka: Myslíte si, že Kosmák vystupoval proti alkoholismu?

Odpověď: To bylo určitě aktuální téma, protože kořalka byla takový zmar, i dneska tady alkoholismus rozkládá rodiny. A Kosmák věděl, že ten problém tady je. A kdyby tady nebyl problém, tak nebudou zakládat Bratrstvo střídmosti a nebudou tady proti tomu tak brojit. Takže musel tady proti této nectnosti bojovat. Jako farář to měl zajisté v popisu práce. Ale to neznamena, že si tam v Brně nedal nějaký to pivo, kde na něho nikdo neviděl. Tak to berme tak, z normálního hlediska. Byl určitě člověk, který dovedl pružně reagovat, ať už písemně nebo slovně na to, co se událo a dovedl ty lidi ovlivňovat. Protože manželka mohla říkat pořád dokola, nepij, ale když to slyšel od pana faráře, tak se nad tím minimálně zamyslel.

Otázka: Byl tu nějaký problém s hospodou nebo palírnou?

Odpověď: Širovu hospodu na návsi postavil Žid. On tady chtěl postavit nejprve palírnu (dodnes Tvarožňáci, když jdou do hospody, říkají- jdu do paluše). Tak on nakonec postavil palírnu a hospodu. Když poprvé přišel na obecní úřad, že si chce postavit hospodu, řekli mu, že žádného Žida, žádnou palírnu tady nechtějí. Tak šel za vrchností do Líšně, tam se s nimi nějak domluvil a oni mu to nějak umožnili, že tady ten pozemek získal a tu hospodu postavil. Pálil kořalku a zrovna ji prodával v hospodě.

Otázka: Jak to tehdy bylo s vyučováním ve škole? Učili kněží pouze náboženství?

Odpověď: Náboženství učil farář nebo katecheta, jinak byl ve škole učitel. Na začátek povinné školní docházky bychom museli až do doby Marie Terezie, do poloviny 18. století. Nejdříve učil ve školách vojenský vysloužilce, který uměl počítat a číst,

postupně se to vyvíjelo a ve druhé polovině 19. století už byly zakládány učitelské ústavy a školství se dostalo na vyšší úroveň. Bylo triviální školství – čtení, psaní, počítání a k tomu náboženství. Děly se veřejné zkoušky před lidmi. V závěru 19. století už to bylo na úrovni, byl tady učitel, který učil psaní, počty a tělocvik, pak tam byla učitelka, která učila ruční práce a kněz nebo kaplan na výuku náboženství.

Otázka: Myslíte si, že je Václav Kosmák v povědomí lidí, mělo by se něco udělat pro to, aby se na něho nezapomnělo?

Odpověď: Je to ve dvou rovinách. Jedna je taková obecná. Když je výročí Kosmáka, tak my tady opravíme jeho pomník. Což je zajisté v pořádku, protože kdybychom oslavovali Kosmáka a tam se nám rozpadal jeho pomník, to bychom byli sami sobě pro srandu. A druhá rovina je taková, kterou cítíme někteří sami. Já řeknu, jsem teď kronikář a je tady výročí Kosmáka nebo výročí pátera Soukupa a já bych měl tady toho člověka vyzvednout a připomenout ho a víme, že Tvaroženský zpravodaj si nechávají posílat lidi nebo ho čtou přes internet, čte ho i Laco Klepáč v Kvačanech (družební obec na Slovensku). Takže to jsem viděl jako svoji povinnost, toho Kosmáka zviditelnit a i když naši mladí nebudou ten článek číst celý, tak aspoň přečtou titulky a prohlídnou si tam nějaký fotky, ale i to už je cosi, protože když pak přijde do školy, řekne si, aha ten Kosmák, to jsem četl něco ve zpravodaji, tak to bude tady o tom. O Kosmákovi toho víme dost díky Vychodilovi a díky jeho dílu, například Eugenie a Chrt. O Kosmákovi se dočteme ve Vlastivědném věstníku moravském, na internetu, na encyklopedii města Brna, nebo někde jinde.

Takže Kosmáka chvalme, ten tady má památku na věčné časy – kostel, pomník před farou, připomínku u mokerské myslivny, ví se o něm, zmiňují ho i třeba publikace obcí farností, kde on působil. Já si myslím, že ta jeho popularita je dobrá, a když se bude připomínat na půlkulatý nebo kulatý výročí, tak jenom dobře, aby o něm věděli i ti mladší. Protože těch starších, když se zeptáte na Václava Kosmáka, tak to tady každá babička asi ví, že se tady za něho postavil kostel a že tam má pomník u kostela. To každý asi ví. Ale spíš jde o ty mladý, aby neznali spíš co je kde v Benátkách v Londýně, v Americe a nevěděli co je doma. To je třeba zase úkol školy. Mají tam vlastivědu, tak by to dětem měli říkat.

Otázka: Jak myslíte, že Václav Kosmák působil na lidi?

Odpověď: On měl určitě možnost působit na všechny generace. Jednak působil na dospělé, na děti ve škole, pak působil na určité skupiny, byl včelař, tak se stýkal třeba s místními včelaři. Proto také nechal vysázet ty akáty na kopci Santon. Měl na farní

zahradě včelín, protože tehdy co byl farář, to byl včelař. Tady se očekávalo, že se farář bude včelaření věnovat. Jednak je to jakási hospodářská činnost prospěšná pro něho samotného a jednak tím dával dobrý příklad těm svým farníkům, vyjadřoval tak, že mají být pilní jak ty včeličky a podívejte, já mám od nich tolik medu. A když bude nějaká slavnost, můžu vám nakrájet chleba a můžete si ho namazat medem a podívejte se, měli byste o tom taky uvažovat. Takže on jednak působil na děti, na dospělé, působil na alkoholiky Bratrstvem střídmosti, působil na včelaře, nebo třeba i jiným způsobem, takže ta jeho činnost byla taková mnohostranná. Nedržel si odstup od lidí, nebylo to tak, že já jako farář pronesu řeč z kazatelny a pak už vás nechci vidět, až zase zítra v kostele a s nikým se mezitím nebavit, tak to ne. Určitě s lidmi musel komunikovat, i s těmi dělníky na stavbě kostela. Museli mít na stavbě i dělníky a zedníky z Tvarožné a okolí, určitě nevozil všechny dělníky z Brna.

Rozhovor č. 2

Pan Alois Krček, kronikář a archivář farnosti Tvarožná.

Otázka: Co Vás jako první napadne, když se řekne jméno Václav Kosmák?

Odpověď: Především mě napadne, že se mluví o bývalém tvaroženském faráři, který postavil současný kostel. Protože jsem starší, pamatuji si, že jsme jako děcka četly jeho knížky, že je to vynikající spisovatel, znalec moravského lidu, ale pro mě především zůstává jako stavitel chrámu.

Otázka: Stává se Vám, že když se někde zmíníte o Václavu Kosmákovi mimo naši farnost, obec nebo region, že ho lidé znají, že o něm něco vědí?

Odpověď: Současná mladá generace, ta určitě neví nic. Ona se spíše baví o nemocech, než o nějakých literárních dílech nebo spisovatelích. Takže si myslím, že prakticky ne.

Otázka: Proč si myslíte, že byly mezi lidmi jeho knihy a Kukátka tak oblíbeny?

Odpověď: Kosmák neužíval nějaké fráze, prostě používal lidovou mluvu, lidově se vyjadřoval. Protože psal tak, jak lidé mluvili, tak si je tímhle způsobem získával. Což bylo asi důležité, protože kdo si tehdy všímal těch obyčejných lidí? Nějaký spisovatel, historik, těžko a on dokázal přijít až za těmi prostými lidmi.

Otázka: Z jakého prostředí byl děj Kosmákových povídek, komu by určeny?

Odpověď: Asi byly určeny především obyčejným lidem a ty příběhy byly většinou příběhy ze současnosti, to, co Kosmák sám poznal, on si nevymýšlel, psal skutečně zážitky lidí, které na svých cestách vyzoroval a se kterými se konkrétně seznámil.

Otázka: Kosmák byl mimo kněžskou a literární činnost uznávaný i jako řečník. Měl tady nějaké významné řečnické vystoupení?

Odpověď: On dokázal třeba dvě hodiny řečnit. Podle vzpomínek místních lidí, byl vynikající kazatel, lidé z širokého okolí chodili na jeho kázání. Mluvím tady o Tvarožné, ale určitě to bylo i v jiných farnostech, kde působil. Zvali ho na různé akce. Například ve Šlapanicích světili kříž, pozvali ho tam jako kazatele, slavnost začínala a Kosmák nikde. Tak už šli k tomu kříži a najednou viděli, jak od Tvarožné jde nějaký pocestný, a byl to Kosmák. Když přicházel k nim, zjistili, že je bosý. Ptali se ho, jak to, a on jim řekl, že tam potkal nějakého pocestného a že chudák neměl boty, tak mu ty svoje daroval.

Otázka: Zabýval se Kosmák ještě nějakou další činností?

Odpověď: Já si myslím, že zvláště tady ve Tvarožné kromě psaní, kterému se věnoval hodně, nemohl dělat už nic jiného, než duchovní správu a věnovat se stavbě kostela. Postavil kostel a už se chystal k odchodu. Nebyl pevného zdraví, fara byla v katastrofálním stavu, takže jeho zdravotní stav byl značně podlomen.

Otázka: Proč si myslíte, že odešel z Tvarožné?

Odpověď: Říká se, že chtěl, aby se postavila nová fara, ale farníci byli vyčerpaní stavbou kostela, takže mu to nechtěli povolit. Snažil se najít nějaké jiné místo, tuším, že měl dokonce jít jako kanovník na Vyšehrad. To se nepovedlo a pak se dostal do Prosiměřic. Platilo to tehdy a platí to dodnes, že o přemístění kněze rozhoduje biskupství.

Otázka: Uvědomujete si, že by Kosmák vystupoval proti alkoholismu?

Odpověď: Tady ve farnosti byl spolek proti alkoholismu, ale neřeknu Vám, v které době to bylo, a jestli to ještě zastihlo Kosmáka, to těžko říct.

Otázka: Jak si myslíte, že Kosmák svou tvorbou působil na lidi?

Odpověď: Já si myslím, že těm lidem dával poznání. Za první je učil takové svým způsobem gramotnosti, protože ty lidi četli. Seznamovali se se životem jiných lokalit, zjistili, že třeba někde na Třebíčsku se žije úplně jinak, tak jak on to popisuje. Samozřejmě pro ty lidi to bylo takový to vodítko poznání toho světa, aspoň rozšíření poznání. To si myslím, to je můj názor na to.

Otázka: Staré Kosmákovy knihy měli často dopsaná jména nebo celé adresy majitelů, myslíte si, že si je tehdy lidé mezi sebou půjčovali?

Odpověď: Když se člověk podívá na staré Kosmákovy spisy, tak jsou hodně opotřebované. Tehdy byla asi vzácnost, aby si obyčejný člověk koupil knížku, a když si ji koupil, tak samozřejmě neměl ji pouze pro sebe, půjčoval to dalším lidem, tím pádem tam napsal svoje iniciály, aby se mu kniha vrátila.

Otázka: Myslíte si, že je Václav Kosmák v povědomí lidí, mělo by se něco udělat pro to, aby se na něho nezapomnělo?

Odpověď: Já mám vážné obavy, že Kosmák kromě toho, že je v povědomí, že postavil kostel, tak že už více méně upadl zapomnění, už ani střední generace neví, kdo to Václav Kosmák byl.

Otázka: A co myslíte, že by se pro to mohlo udělat?

Odpověď: Myslím, že je úplně jiná doba. Tak jak spousta starých dobrých spisovatelů upadla v zapomnění, tak samozřejmě i Kosmák. Když jsem začal uspořádat farní archiv, zjistil jsem, že tam Kosmákových knížek je hrozně málo. Že by si zasloužil, aby tam bylo jeho dílo kompletní. Po výzvě farníkům se sešlo dost jeho knížek

Otázka: Takže lidi přinesli z domu a věnovali na faru nějaké knihy?

Odpověď: Ano, ale jsem potom ten archiv opomenul a teď jsem tam asi před měsícem nějaké věci musel dát dohromady a doufám, že brzy dojde i na Kosmákovu dílo.

Rozhovory č. 3-6 viz PŘÍLOHA P III

3.4 Analýza a interpretace výsledků výzkumu

Při průběžném sběru dat a opakovaném důkladném pročítání zaznamenaných rozhovorů jsem se snažila postupně nacházet shodné znaky zkoumané problematiky. Snažila jsem se postupovat dle pravidel teorie o kvalitativní analýze a interpretaci, kdy *„jde o systematické nenumerické organizování dat s cílem odhalit témata, pravidelnosti, datové konfigurace, formy, kvality a vztahy.“* (Hendl, 2012, s. 223). Pokoušela jsem se prostřednictvím

získaných a zpracovaných dat postupovat tak, abych se dopracovala k odpovědím na položené výzkumné otázky.

VO 1: Lze Václava Kosmáka označit za sociálně pedagogickou osobnost?

Jak jsem již zmínila v kapitole o metodologii, rozhovory byly vedeny polostrukturovaně. Několik otázek jsem položila všem účastníkům rozhovorů stejně, některé se lišily dle jejich znalostí, zkušeností, zaměření a praxe.

První otázka byla pro všechny stejná:

Co Vás jako první napadne, když se řekne jméno Václav Kosmák?

Bylo by dle mého názoru zbytečné se na začátku rozhovoru ptát dotazovaných, jestli ví, kdo byl Václav Kosmák, protože jsem si výzkumný vzorek vybírala tak, aby jeho znalosti o osobě Václava Kosmáka byly pokud možno co nejbohatší. Svoji otázkou jsem směřovala k tomu nejpodstatnějšímu, s čím mají lidé Václava Kosmáka spojeného. To, co nás napadne jako první, bývá většinou pro nás to nejzásadnější, proto jsem svoji otázku takto položila.

Většina dotazovaných má jméno Václava Kosmáka spojeno hlavně s knězem, který se ve Tvarožné zasloužil o stavbu nového kostela na místě původního, který musel být z důvodu kritického stavu zbourán. Také je v povědomí jako spisovatel, Kukátkář, jeden účastník si ho dokonce spojuje s obrozením českého jazyka a výchovou lidí skrze příběhy v Kukátkách. Dva účastníci pedagogického sboru, kteří nemají bydliště ve Tvarožné, mají Kosmákovo jméno spojeno s místním Kulturním domem Kosmák, jehož areál a přilehlé okolí využívají s dětmi k pohybovým aktivitám. Jedna dotazovaná si také vybavuje Kosmákův pomník a kříž.

Dále jsem se dotazovala na Kosmákovu literární tvorbu, **proč byla jeho Kukátka a knihy mezi lidmi oblíbeny, komu byly určeny a jak na venkovský lid jeho tvorba působila.**

Všichni účastníci výzkumu zareagovali podobně. Jako hlavní na jeho tvorbě vidí výchovné působení na lidi, ponaučení, tím, že Kosmák pouze popisoval realitu kolem sebe tak, jak ji viděl a slyšel, jednoduše bez příkras a smyšlenosti, zkrátka tak, jak to vyzoroval. Tím že popisoval většinou prostý venkovský lid, nacházeli lidé v jeho postavách podobnost se skutečnými osobami ze svého okolí. Vykresloval na svých postavách kladné i záporné vlastnosti, dobro i zlo, lásku i nelásku mezi lidmi. (Pozn. Můžu také z vlastní zkušenosti

potvrdit, že při četbě jeho knih jsou snadno rozpoznatelné tyto protiklady.) Nastavoval lidem pomyslné zrcadlo, ale mnohdy v něm neviděli sami sebe, ale ty druhé. „*A kdyby lidi aspoň donutil se nad sebou zamyslet, tak to musel být strašný přínos*“ (rozhovor č. 4). Také do lidí vléval optimismus, tím že v jeho příbězích dobro vítězilo nad zlem, znamenalo to pro lidi posilu v jejich tehdy nelehkém životě, kdy museli zápasit s přírodními živly o živobytí. „*Četli to, protože jim to bylo blízké, to byly příběhy, které byly podobné tomu, co prožívali, že to odráželo tu jejich zkušenost a hledali tam i určitý východiska, možná je to někdy naivní, že je tam takový happy end, který není úplně čekaný, nebo je to možná nadsázka toho spisovatele. Ale taky to potřebovali jako takový zdroj naděje, že to v tom životě není jenom špatný,...*“ (rozhovor č. 3).

„*Já si myslím, že těm lidem dával poznání. Za první je učil takové svým způsobem gramotnosti, protože ty lidi četli.*“ (rozhovor č. 2).

Za velký klad považují dotazovaní také jednoduchou formu jazyka, kterou Kosmák psal. Nepoužíval žádné složité fráze, jeho text byl pro tehdejší venkovský lid srozumitelný. Snažil se psát tak, aby i obyčejní, prostí lidé, kterým byla jeho tvorba převážně určena, si mohli jeho příběhy přečíst. „*...psal tak, jak lidé mluvili, tak si je tímhle způsobem získával. Což bylo asi důležité, protože kdo si tehdy všiml těch obyčejných lidí?*“ (rozhovor č. 2).

Jako pozitivní byla také označena skutečnost, že Kosmáková Kukátka vycházela v novinách nebo časopisech na pokračování, tím si snadněji na jejich četbu lidé udělali čas a noviny byly pro ně i finančně dostupnější než knihy. „*...to mělo význam trošku na způsob dnešního seriálu. Ale zároveň tam byl daleko větší výchovný akcent.*“ (rozhovor č. 3). Účastnice rozhovoru č. 4 vzpomíná na zajímavou skutečnost: „*My jsme doma měli některý knížky, které byly z výstřížků z novin. Naši si povídky na pokračování vystřihovali z novin, pak se to nechalo vyvázat, byl tam vyloženě vidět ten okraj novin, noviny byly zaplacený, tak se to tak využilo. Občas se ale stalo, že tam několik stránek chybělo, asi se některý noviny ztratili nebo poškodili.*“

Jeden účastník také připomíná, jak byla tehdy, v době národního obrození, důležitá četba českých knih také proto, aby se lidé naučili správně mluvit a pozvedl se germanismy poznamenaný český jazyk. Významně k tomu přispěla ve Tvarožné i Cyrillská jednota, která půjčovala lidem knihy (rozhovor č. 1).

Zaujala mě skutečnost, že většina starých Kosmákových knih, které jsem měla k vypracování této práce zapůjčeny, měla vepsané celé adresy majitelů. Dá se z toho

usuzovat, tak jak jsem se později i dočetla v literatuře, že byly v té době Kosmákovy knihy mezi lidmi hojně půjčovány a podpisy tak pravděpodobně sloužily k identifikaci majitele. Zeptala jsem se na tuto skutečnost i účastníků mého výzkumu. Knihy se dle jejich odpovědí v té době hojně půjčovaly z důvodu cenové nedostupnosti pro chudé venkovské obyvatele, koupit knihu si nemohl dovolit každý. Tím, že prošly mnohými rukama, byly Kosmákovi spisy také hodně opotřebované.

Víte něco o vystupování V. Kosmáka proti alkoholismu?

Ve Tvarožné bylo založeno Kosmákovým předchůdcem P. M. Lavičkou Bratrstvo střídmosti, jeho členové (údové) se zříkali pití „kořalky“. Nadměrné pití alkoholu patřilo k tehdejšímu vážným sociálně patologickým jevům. Zajímal mě postoj V. Kosmáka jako kněze i spisovatele k tomuto jevu. Jan Daněk z Velatic tehdy vzpomínal (viz Příloha II): *„Když přišel Václav Kosmák do Tvarožné, byla téměř v každé obci ve farnosti palírna na lihoviny. V neděli a ve svátek byla nejvíce navštěvována palírna u žida ve Tvarožné, na místě, kde je nyní Širova hospoda. Když šli farníci na mši svatou, obyčejně nesli sebou sklenici, kterou nechávali v této palírně naplnit. Při zpáteční cestě se pro ni zastavovali. Ovšem, že nestačila jen jedna, vypilo se jich několik a zavdávalo se i druhým, takže většina jich nešla k domovu jako lidi, ale jako...dobytek. Protože na toto všechno se nemohl Václav Kosmák dívat, povzbudil Bratrstvo střídmosti již dříve založené, aby bylo účinnější. Každý rok na Hromnice obnovovali svůj slib...“*. Na tehdejší palírnu a hospodu ve Tvarožné si vzpomněl i účastník rozhovoru č. 1, považuje alkoholismus za aktuální téma té doby, a dodává: *„kdyby tady nebyl problém, tak nebudou zakládat Bratrstvo střídmosti.“* Dle toho, že V. Kosmák reagoval na všechny tehdejší aktuální problémy, lze usuzovat, že i proti alkoholismu zřejmě promlouval ve svých kázáních. Účastnice rozhovoru č. 4 si zase vzpomíná, jak Kosmák poukazoval prostřednictvím svého příběhu v knize, kterou četla, na důsledky přehnaného pití alkoholu a závislosti na něm.

Zjišťovala jsem také, zda se **Kosmák věnoval kromě své kněžské a spisovatelské činnosti ještě něčemu dalšímu**, zda se tady ve Tvarožné kromě stavby kostela zasloužil ještě o něco jiného, zajímal mě i **pohled na Kosmáka jako uznávaného řečníka**. Účastník rozhovoru č. 1 přičítá Kosmákovi zásluhu na zalesnění místního známého kopce Santon, který byl předtím obecní pastvinou a díky Kosmákovi, který byl mimo jiné také včelař, byl kopec osázen pro včely významnými akáty. I kaplička na tomto kopci se během Kosmákovy působení ve Tvarožné opravovala. Ke každé faře tehdy patřilo také různé velké hospodářství, o to se ale farářům starali čeledíni. Většina dotázaných se obává, že

vzhledem k vysokému vytížení na poli literárním a kněžském, by se Kosmák ani neměl čas už ničím dalším zabývat. Kladně jsou hodnoceny jeho organizační a komunikační dovednosti a také blízkost k běžným lidem (rozhovor č. 3). Co se týká Kosmákových řečnických dovedností, uměl oslovit a zaujmout lidi, snažil se reagovat ve svých kázáních na aktuální témata a události, také se zaměřoval k určitým svátkům. Účastník rozhovoru č. 2 vzpomíná, jak byl Kosmák pozván jako řečník do nedalekých Šlapanic na slavnost svěcení kříže, na kterou se dostavil se zpožděním a bosý, protože cestou daroval své boty chudému pocestnému. Také dodává, že byl Kosmák dle vzpomínek lidí vynikající kazatel, dokázal kázat i dvě hodiny, na jeho kázání chodili lidé z širokého okolí.

Václav Kosmák po svém šestnáctiletém působení ve Tvarožné odešel do Prostoměřic u Znojma, které byly tehdy zcela německé. Zeptala jsem se účastníků rozhovorů, jak si tento jeho odchod vysvětlují. Dozvěděla jsem se, že hlavním důvodem Kosmákova odchodu byl pro tehdy již nemocného Kosmáka nevyhovující stav chátrající farní budovy, kterou místní farníci nebyli ochotni po náročné stavbě kostela opravit. Kosmák tedy požádal o přeložení a byl biskupstvím přemístěn do Prostoměřic. Výhodou mu tam byly jeho dobré znalosti německého jazyka získané v době studií. Dotazovaní také zmiňují slavnostní rozloučení tvaroženských farníků s Kosmákem za doprovodu banderia a střelby z hmoždířů a následné postavení kříže na místě rozloučení s Kosmákem. Domnívají se také, že Kosmák svého odchodu později litoval, že kdyby věděl, jak ho mají lidé rádi, nežádal by o přeložení. Nakonec ke stavbě nové fary došlo pouhé dva roky po Kosmákově odchodu. Kosmák byl tehdy pozván na slavnostní svěcení nové fary, paní Hromková z Velatic vzpomínala, že se u kostela sešla s bývalým tvaroženským farářem P. Václavem Kosmákem, který velice plakal. Tázala se ho, proč pláče a on jí odpověděl: „ Hromková, pro lítost! Když jsem zde byl farářem, faru postavit nechtěli, a když jsem odešel, postavili ji hned.“ (viz Příloha II.).

VO 2: Zůstává Václav Kosmák mezi lidmi v obci Tvarožná stále živý, co by se v tomto ohledu dalo činit?

Následující otázka byla položena všem účastníkům rozhovoru:

Stává se Vám, že když se někde zmíníte o Václavu Kosmákovi mimo naši farnost, obec nebo region, že ho lidé znají, že o něm něco vědí?

Na tuto otázku většina lidí odpověděla záporně. Lidé mimo náš region ho už dnes opravdu většinou neznají, pouze dva z dotázaných mají kladnou zkušenost. Faktem ovšem také je to, že se na toto téma dotazovaní většinou ani moc nebaví. Je bohužel asi pravdou, co zaznělo v rozhovoru č. 5, že: *„Koho většinou rodáci nebo místní považují za významnou osobnost, tak její význam strašně klesá se vzdáleností z té vesnice.“*

Dotazovala jsem se na názor, zda **je v současnosti Václav Kosmák v povědomí místních lidí**. Po srovnání všech odpovědí na toto téma vyplynulo, že nejhůře je na tom v tomto ohledu střední generace. Ta vyrůstala v období komunistického režimu, kdy bylo vše, co se týkalo náboženství tabuizováno. Ani ve škole se samozřejmě o Kosmákovi nikdy nic nedověděli. Dokonce z místního Kulturního domu zmizel při obnově fasády v 80. letech minulého století nápis „Kulturní dům Kosmák“, který byl vymalován v omítce štítu této budovy. Starší generace je na tom lépe, má Kosmáka v povědomí hlavně coby stavitele kostela, je to dáno také tím, že v nejstarší generace je největší zastoupení věřících lidí. Ale i jako spisovatel je mezi nimi znám. S mladou generací by to také nemělo být nejhorší. Z rozhovoru v místní základní škole vyplynulo, že díky regionální učebnici Vlastivědy a Přírodopisu (autorkou je jedna z místních učitelek) mají děti regionální výuku zařazenou do učebního plánu. Takže děti, které v 5. třídě z této školy vychází, by o Kosmákovi měly mít povědomí, protože se o něm dozví v rámci regionální výuky. S Kosmákem se děti seznamují jako s místním farářem, který zde nechal postavit kostel, spisovatelem, který psal Kukátka, ukazují si jeho pomník a kříž. Mládež zase využívá Kulturní dům Kosmák, i když na něm dnes už není nápis, tak ho každý pod tímto označením zná a pojmenovává. V místní farnosti vychází časopis „Kukátko“, jehož redaktoři jsou mladí lidé. Název tohoto časopisu nám také Kosmáka připomíná. Obecní úřad vydává „Tvaroženský zpravodaj“, ve kterém již mnoho let vycházejí k různým výročím i články o Václavu Kosmákovi, díky jeho umístění na internetu je přístupný široké veřejnosti.

Jeden krátký rozhovor (č. 6) jsem uskutečnila také s paní knihovnicí v **obecní knihovně ve Tvarožné**. Zajímalo mě, zda mají k dispozici v knihovně některé Kosmákovy knihy a jestli jsou tyto knihy lidmi půjčovány. To, co jsem se tam dověděla, zapadalo do vzpomínek účastnice rozhovoru č. 4, která uvedla, že v 50. letech minulého století musely být všechny Kosmákovi knihy, které byly ve Tvarožné v knihovně, zlikvidovány. Jejich příbuzná, která tehdy v knihovně pracovala, zachránila některé Kosmákovy knihy před spálením a odnesla si je domů. Tak se dostaly Kosmákovy knihy do jejich rodiny. V knihovně pracuje současná paní knihovnice od roku 1975 a uvedla, že když převzala

knihovnu, žádná Kosmákova kniha tam nebyla. „Protože se jednalo o místního, regionálního autora, který byl ve Tvarožné známý, řekla jsem si, že by bylo vhodné jeho knihy v naší knihovně mít. Proto jsem v antikvariátech jeho knihy pro zdejší knihovnu dokoupila.“. Jenže v 80. letech se rozhodla Okresní knihovna jako tehdejší nadřízený orgán převážnou většinu Kosmákových knih vyřadit. V současné době jsou tedy v místní knihovně pouhé 4 knihy od V. Kosmáka, z toho 2 jsou starší (vydané v roce 1970 a 1983) a 2 novější (vydané v roce 1998 a 2000). Na dotaz, zda jsou tyto knihy půjčovány, jsem dostala rozpačitou odpověď, dříve si je velmi zřídka půjčovali spíše starší lidé, v poslední době ojedinele někteří místní studenti.

Za otázku také stálo, zda **je reálné, že by mladá generace četla Kosmákovy knihy.** Ve škole to dotazovaní jako reálné neshledávají, Kosmákova Kukátka se jim nezdají být pro děti příliš čitelná: „přemýšlela jsem, že bychom si to s dětmi přečetli, ale je to pro děti nečitelné, to je úplně archaický jazyk.“ Také k tomu dodali, že aby děti tyto knihy mohly číst, musely by být přepracovány do současného jazyka, tak, jak je tomu již například u Starých pověstí českých. Také v místní knihovně není v tomto směru paní knihovnice příliš optimistická, uvádí: „Děti vůbec dnes málo čtou. Dnes se některé klasické knihy vydávají v téměř komiksově úpravě, aby čtenáře nalákaly. Máme tady v knihovně například *Babičku Boženy Němcové* nebo *Staré pověsti české* ve zkráceném provedení doplněné velkým množstvím obrázků, aby děti přilákaly.“

A co se týká dospělých čtenářů, myslí si paní knihovnice, že to, že příběhy v Kukátkách sloužily spíše k poučení je důvodem, proč dnes čtenáře už příliš nepřitahují. Dotazovaný v rozhovoru č. 3 zase malý zájem o Kosmákovy spisy přičítá způsobu vyjadřování a formě jazyka, který je dnes lidem trochu vzdálený. Ale stále se ještě najdou i nadšení Kosmákovi čtenáři, i když spíše mezi střední a starší generací: „Ty povahy jsou prostě i v dnešní době, to mě na těch kukátkách úplně fascinuje, že ty povahy se nemění.“ (rozhovor č. 4).

Na závěr jsem se dotazovala všech účastníků rozhovorů, co si myslí, že by se dalo **ve Tvarožné udělat, aby V. Kosmák neupadl v zapomnění.** K mému překvapení se sešlo docela dost pěkných námětů. Nejvíce mě zaujal nápad vytvoření naučné stezky Václava Kosmáka, nebo naučné stezky věnované i více osobnostem. Také Kosmákův oblíbený altánek na farní zahradě, kde rád psával nebo diktoval svoje Kukátka, by si zasloužil opravu, v současné době je v něm uskladněno dřevo nebo dřevěné lavičky, jak uvedli někteří dotázaní. Návrh na obnovu nápisu na fasádě Kulturního domu Kosmák by určitě

také stál za zvážení nebo označení této budovy jakýmkoliv jiným způsobem a tím připomínání Kosmáka nejenom místním lidem, ale i vzdálenějším návštěvníkům různých zde pořádaných kulturních akcí. Velice oceňuji snahu místního farního kronikáře a archiváře o sesbírání kompletního Kosmákova díla, všech jeho spisů a jejich uložení na faře a také jeho péči o farní archiv.

Dva účastníci rozhovoru se také zmínili o hrobu Václava Kosmáka na Ústředním hřbitově v Brně, o kterém se ve Tvarožné patrně mnoho neví (viz obr. 15). Proto vznikl návrh na propagaci jeho hrobu, zveřejnění souřadnic, čísla hrobu a popis, jak by ho snadněji návštěvníci brněnského hřbitova mohli najít. Někteří zdejší obyvatelé navštěvují o „dušičkách“ hroby svých příbuzných na tomto hřbitově, tak by se mohli u Kosmákova hrobu současně také zastavit.

Z rozhovoru v místní základní škole vzešel zajímavý návrh na akci pro děti: *„Po stopách Václava Kosmáka. Výlet vedený panem farářem po stopách do jeho rodiště a postupně po jeho působištích. Mohlo by to být jako jednodenní autobusový výlet po stopách Václava Kosmáka. Nakonec proč ne. Bylo by to takové zajímavé zastavení na malých dědinkách, kde on nějak působil.“*

Většina dotázaných se shoduje na tom, že bude velmi prospěšné a chvályhodné, když budou i nadále vycházet k různým výročím ve „Tvaroženském zpravodaji“ články připomínající V. Kosmáka i další významné osobnosti a když bude pokračovat vydávání farního časopisu Kukátko. Objevil se i jeden návrh na rekonstrukci nebo zvýraznění nápisu u Kosmákova kříže na okraji obce Tvarožná (viz obr. 18).

3.5 Dílčí závěr

Ze získaných dat a jejich následné analýzy a interpretace vyplývá, že si Václava Kosmáka můžeme dovolit zařadit mezi sociálně pedagogické osobnosti. Z odpovědí na položené otázky vyznělo, že Václav Kosmák výchovně působil na všechny generace, jak kněžským působením, literární činností i osobním příkladem, přispíval k vzdělanosti místních lidí, byl pro ně povzbuzením, posilou, podporou, přispíval k prevenci sociálně patologických jevů. Tím, že lidem předkládal takovou literární tvorbu, které i prostí venkovští lidé rozuměli, přilákal jich mnoho ke čtení, tím zvyšoval jejich gramotnost a očišťoval jejich českou řeč od germanismů.

Odpovědi účastníků výzkumu jsem se také pokoušela srovnávat s poznatky získanými studiem nejrůznějších historických zdrojů a dá se říci, že v tomto ohledu existují výrazné shody.

Ve Tvarožné je místními občany považován za významnou osobnost a díky jeho zdejšímu velkému dílu – novogotickému kostelu, jeho pomníku a kříži, které ho připomínají, si dovoluji předpokládat, že by neměl být ještě dlouho zapomenut, i když by jeho literaturu už nikdo v budoucnu nečetl.

K tomu, aby se na V. Kosmáka ve Tvarožné nezapomnělo, přispívají články v „Tvaroženském zpravodaji“, farní časopis „Kukátko“, místní Kulturní dům Kosmák, na 1. stupni základní školy se o něm děti učí v rámci regionální výchovy. V předcházející kapitole je uvedeno mnoho zajímavých nápadů účastníků rozhovorů, které by určitě stály za zvážení, jejich realizace by pravděpodobně přispěla k ještě většímu zviditelnění této významné osobnosti.

Co se týká lidí mimo náš region, jejich většímu povědomí může přispívat asi pouze jejich vlastní zájem, k dispozici je „Tvaroženský zpravodaj“ v internetové podobě, na internetových stránkách obce Tvarožná si můžeme o Kosmákovi přečíst v záložce Historie – Významné osobnosti, na internetových stránkách farnosti Tvarožná jsou k dispozici články o V. Kosmákovi, snad ještě kdyby se obnovil nápis na Kulturním domě Kosmák, by to mohlo být lepší.

ZÁVĚR

Katolický vlastenecký kněz, buditel a spisovatel Václav Kosmák byl významnou osobností 2. poloviny 19. století, jeho literární tvorba se dá zařadit mezi lidově výchovnou literaturu. Jeho kněžské působení i jeho mnohostranné literární dílo působící převážně na venkovský lid plnilo funkci informační vzhledem k okolnímu světu, funkci výchovnou, vzdělávací, preventivní, ale také zábavnou a rekreační. Svým vlastním hluboce lidským osobním příkladem, dobročinností a pracovitostí byl hoden následování. Byl také přítelem školy a učitelů, ve svých literárních pracích ukazuje učitele jako důstojné zastávce svého povolání, kteří spolupracují s knězem na duševním, mravním a hmotném povznesení lidu a národa.

Proto si myslím a současně tím odpovídám na jednu ze základních výzkumných otázek této práce, že Václava Kosmáka lze zařadit mezi sociálně pedagogické osobnosti.

Podporu pro toto své tvrzení jsem hledala při studiu nejrůznějších historických zdrojů za pomoci historicko-srovnávací metody. Studovala jsem jednak vlastní tvorbu Václava Kosmáka, ale také dobové články zveřejněné v časopisech, novinách a kalendářích, kroniky, reakce literárních kritiků, doslovy ke Kosmákovým knihám, slovníky a další zdroje. Mnohé knižní zdroje a periodika byly dostupné pouze prezenčně, některé starší časopisy byly dokonce dostupné pouze na mikrofiši, takže jejich studium obnášelo opakovaný dlouhodobý pobyt ve studovných knihoven. Nejvíce jsem čerpala z knižního fondu Moravské zemské knihovny v Brně.

Mrzí mě, že se bohužel nedochovala původní kronika obce Tvarožná z doby Kosmákova pobytu ve Tvarožné. To by také mohl být užitečný zdroj informací.

Při sbírání materiálů a literatury se mi dostaly do rukou k zapůjčení i staré Kosmákovy knihy, které byly opatřeny úplnou adresou majitele. Z toho lze usuzovat, že byly Kosmákovy knihy v době jeho největší slávy skutečně mezi lidmi hojně půjčovány, že šly, jak se říkalo, z ruky do ruky. Jak jsem se dozvěděla i od místních pamětníků, vepsané adresy sloužily k identifikaci majitele. Knihy si v té době nemohl dovolit každý sám koupit.

Asi největším „pokladem“, který se mi dostal do rukou, byl původní, originální, ručně psaný, litografovaný alumnátní časopis Jaro, pozdější svazky pod názvem Concordia.

Bohoslovci si své příspěvky do něho psali sami. Je zřejmé, že každý příspěvek je psán jiným rukopisem.

Na druhou základní výzkumnou otázku, zda je V. Kosmák v povědomí obyvatel obce Tvarožná a co by se v tomto ohledu dalo činit, jsem se snažila hledat odpověď v praktické části prostřednictvím kvalitativního výzkumu, konkrétně metodou polostrukturovaného rozhovoru. Uskutečnila jsem šest rozhovorů se záměrně vybranými obyvateli obce Tvarožná, kteří mají dle mého usouzení dostatečné povědomí o V. Kosmáku a tudíž pro tento výzkum cenné informace. Rozhovory jsem uskutečnila v měsíci únoru-březnu 2014.

Z výzkumu vyplynulo, že ve Tvarožné je místním obyvatelstvem, kromě literární tvorby, uznáván, oceňován a připomínán hlavně pro svoji zásluhu na postavení nového kostela v novogotickém stylu, během jeho zdejšího kněžského působení. Kosmákovu osobnost ve Tvarožné připomíná kříž postavený na počest rozloučení Kosmáka s tvaroženskými farníky (viz obr. 17) a pomník, který byl na počest jeho památce postaven v roce 1923 v prostoru mezi kostelem a farou a v roce 2013 k jeho 170. výročí narození zrestaurován. Tento pomník symbolicky znázorňuje ženu, která čte dítěti z otevřené knihy (viz obr. 14). Kosmáka také ve Tvarožné připomíná název Kulturního domu Kosmák, farní časopis „Kukátko“ a mnohé články v místním „Tvaroženském zpravodaji“.

Z dotazníkového průzkumu, provedeného v roce 2012 v rámci bakalářské práce E. Filipové, vyplynulo, že nejvíce povědomí o V. Kosmákovi v obci Tvarožná je mezi nejstarší generací občanů a nejvíce je Kosmákovu jméno spojováno s jeho kněžským působením a stavbou nového kostela. V těchto bodech se výsledky našich výzkumů shodují.

V místech, kde během svého života Kosmák působil, je díky předávání vzpomínek z generace na generaci stále ještě znám, na několika místech jeho působiště připomínají jeho pobyt a dílo pomníky nebo pamětní desky, ale jinak by se dal slovy K. V. Raise zařadit mezi zapadlé vlastence. Na Moravě, v době kdy žil, působila spousta dalších Kosmákovu podobných kněží, jejichž jména, dílo i zásluhy jsou již dávno zapomenuty.

Dá se říci, že obce, kde Kosmák působil, se snaží jeho jméno připomínat. V Martínkově, kde se Kosmák narodil, je postaven pomník, v Moravských Budějovicích umístěna pamětní deska na budově fary, v Moutnicích na farní zahradě byla postavena replika altánku, kde Kosmák rád sepisoval svoje povídky a fejetony, v Prosiměřicích stojí pomník před vchodem do fary. Orel Moravské Budějovice pořádá od roku 2001 Běhy Václava

Kosmáka (Půlmaraton pátera Václava Kosmáka). Kosmákovo jméno mělo v názvu několik spolků, například v roce 1890 byla založena ve Šlapanicích u Brna Divadelní a pěvecko-hudební jednota Kosmák, v roce 1899 byl založen Čtenářský spolek Kosmák v Lanžhotě, také byl po něm pojmenován Čtenářský spolek Kosmák v Kovalovicích, Orelská župa Kosmákova ve Znojmě. V knihovnách patřil ve své době mezi nejčtenější autory (např. Knihovna Matice Opavské, Veřejná knihovna ve Vyškově). Kosmákovi bylo uděleno také několik čestných členství, například čestné členství Spolku vojenských vysloužilců obce Podolské, Dobrovolného hasičského sboru ve Tvarožné. Také zakládání a činnost některých spolků je spojeno se jménem V. Kosmáka. V Moravských Budějovicích byl Kosmák členem čtenářského a pěveckého spolku Budivoj, ve Tvarožné založil v roce 1882 Farní cyrilskou jednotu.

Kosmákovo jméno nesou názvy ulic ve 13 moravských městech (Bojkovice, Brno, Břeclav, Hrušovany u Brna, Hustopeče, Jihlava, Moravské Budějovice, Přerov, Šlapanice u Brna, Šternberk, Třebíč, Třešť a Znojmo). Myslím, že by mohlo být zajímavé provést průzkum mezi obyvateli těchto ulic a dotázat se jich, jestli vědí, po kom je jejich ulice pojmenovaná.

Na Kosmákově povědomí se výrazně podepsal minulý nedemokratický režim, který nepodporoval nic, co by se jakkoliv dotýkalo náboženské problematiky. Je až s podivem, že některé Kosmákovy knihy vycházely i v době komunistického režimu (v 50.-80. letech 20. století), kdy se křesťanství mnoho příležitostí ke svému praktikování nedávalo, ba právě naopak bylo potlačováno.

Na táboře lidu u Jevišovic se Kosmák vyznal ze své vlastenecké oddanosti, když řekl, že svoje slovanské srdce obětoval jako Sušil, půl Bohu a půl vlasti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAAR, Jindřich Šimon. *Mžikové obrázky: Jak jsem se stal kukátkářem*. Praha: Novina, 1931, s. 5-25.
- BALCÁREK, Pavel. *Státoprávní dějiny Moravy*. Brno: Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko, 1990, 39 s.
- BENEŠ, Josef. *Ač zemřeli ještě mluví: medailonky čes. kat. vlasteneckých kněží*. 1. vyd. Praha: ÚCN, 1964, 449 s.
- BRODESSER, Slavomír. Tvarožná v letech 1848-1918. In GALE, František a Jan SKUTIL. *700 let Tvarožné u Brna: soubor příspěvků z kulturní minulosti obce*. Tvarožná: Místní národní výbor, 1988, s. 53-64.
- ČÁDA, František. *Rousínov: dějiny a socialistická přítomnost*. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982, 382 s.
- ČAPKA, František. *Dějiny Moravy v datech*. Brno: CERM, 2001, 216 s. ISBN 80-7204-219-x.
- ČAPKA, František. *Dokumenty a materiály ke studiu národních dějin v letech 1848-1918*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 115 s. ISBN 978-80-210-5120-1.
- ČAPKA, František. *Dějiny českých zemí 1800-1918*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 228 s. ISBN 978-80-210-5566-7.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002, 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- DRAHOŠ. *Osobnosti moravských dějin*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2006, s. 331-357. ISBN 80-86488-38-11.
- FILIPOVÁ, Eliška. *Osobnost Václava Kosmáka a jeho přínos pro moravský národopis*. Brno, 2012. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie, 2012-06-11.
- GALE, František a František KOPECKÝ. *Tvarožná, Santon a bitva tří císařů*. Tvarožná: Obecní úřad, 1998, 79 s.
- HAVLÍK, Lubomír Emil. *Moravské letopisy: dějiny Moravy v datech*. 1. vyd. Břeclav: Tisk Pálka, 2009, 206 s. ISBN 978-80-904363-0-5.

- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.
- HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. 1. vyd. Praha: Via Facti, 1998, 222 s.
- HRONEK, Josef. *Kněz v českém národním obrození*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1924, 45 s.
- HÝSEK, Miloslav. *Literární Morava v letech 1849-1885*. Praha: Nákladem vydavatelského družstva Moravsko-slezské revue, 1911, 311 s.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav. *Matice moravská: dějiny spolku od počátků do současnosti*. Brno: Matice moravská, 1997, 32 s. ISBN 80-902304-0-7.
- JANÁK, Jan. *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2007, 523 s. ISBN 978-80-86488-03-5.
- JUDA, Karel. *Václav Kosmák*. Nové Město na Moravě: Karel Juda, 1901, 43 s.
- KOPECKÝ, František. *Václav Kosmák: Výročí moravského Kukátkáře. Tvaroženský zpravodaj*. 2013, roč. 41, č. 2, s. 23-32.
- KOPECKÝ, Milan. *Ke dvěma Kosmákovým „románům“*. *Vlastivědný věstník moravský*. 1971, roč. XXIII, č. 3, s. 368-371.
- KOSMÁK, Václav. *Boj o mandát: obrázek z politického bojiště*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1897, 187 s.
- KOSMÁK, Václav. *Eugenie*. Brno: Knihkoupce benediktinů rajhradských, 1906, 437 s.
- KOSMÁK, Václav. *Chrt*. 8. vyd. Praha: Vyšehrad, 1981, 341 s.
- KOSMÁK, Václav. *Jak Martin Chlubil bloudil a na pravou cestu opět se vrátil*. Telč: České knihkupectví Emila Šolce, 1889, 360 s.
- KOSMÁK, Václav. *Kukátko, čili, Život v obrazech*. 1. Díl. Brno: Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje, 1876, 354 s.
- KOSMÁK, Václav. *Neblednoucí obrázky: 13 vybraných listů z kukátkářova alba*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1954, 149 s.
- KOSMÁK, Václav. *Obrázky z Kukátek*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1983, 251 s.
- KOSMÁK, Václav. *Vzpomínky na mou matku*. Hlučín ve Slezsku: Exerciční dům, 1933, 32 s.
- KOSMÁK, Václav. *Vzpomínky ze studentských let*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1909, 124 s.

- KOSMÁK, Václav a František ŠILHAVÝ. *Výbor ze spisů Václava Kosmáka*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1898.
- KOTAČKOVÁ, Markéta. *Václav Kosmák*. Brno, 2010. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2010-05-31.
- KOVÁŘ, Jan. Václav Kosmák. *Museum. Časopis bohoslovců českomoravských*. 1898, roč. 32, sešit 4, s. 10-14.
- KVAČEK, Robert, Jozef, BUTVIN. *Dějiny Československa II*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, ISBN 80-04-21070-8.
- MÁCHAL, Jan. *O českém románu novodobém: šest přednášek, jež v české universitní extensi konal Dr. J. Máchal*. Praha: Springer, 1902, 131 s.
- MALÍŘ, Jiří. Šlechtic na prahu moderní doby: Egbert Belcredi. In: JAN, Libor a Zdeněk DRAHOŠ. *Osobnosti moravských dějin*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2006, ISBN 80-86488-38-11.
- MARCHA, Jaroslav. *Potopený svět*. Brno: Družstvo Moravského kola spisovatelů, 1949, 395 s.
- MASÁK, Emanuel. *Dějiny dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně*. Brno: Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, 1932, 319 s.
- MICHÁLEK, Alois. *Účast moravského kněžstva na národním probuzení tiskem v letech 1848-1850*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1937, 27 s.
- MRŠTÍK, Alois. Za Václavem Kosmákem. In KRONBAUER, R. J. *Vzpomínky členů Máje*. Praha: Spolek českých spisovatelů beletristů Máj, 1904, s. 141-148.
- NEUŽIL, Innocenc. *Vzpomínky na P. Václava Kosmáka*. Tvarožná: Katolické spolky, 1933, 19 s.
- PODLAHA, Antonín: *Český slovník bohovědný*, III. díl, Praha: Cyrilo-methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1926, heslo Eichler Karel, s. 730-732.
- Pp (PEŠTA, Pavel). Václav Kosmák. Antonín Kolek. In FORST, Vladimír. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*, 2. svazek 2. dílu, Praha: Academia, 1993, s. 867-869, s. 792. ISBN 80-200-0469-6.
- Pp (PEŠTA, Pavel). Václav Kosmák. In HAVEL, Rudolf. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 246-247.

- PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*. vyd. 1. Praha: Torst, 1998, 800 s. ISBN 80-7215-059-6.
- RADVAN, Eduard a Michal VAVŘÍK. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS, 2009, 56 s.
- SMETANA, Vlastimil. *Václav Kosmák: Homér moravského lidu*. Moravské Budějovice: Městské kulturní středisko, 2003, 32 s.
- ŠŤASTNÝ, Vladimír. Václav Kosmák. In BÍLÝ, František. *Lidová čítanka moravská*. Telč: Emil Šolc, 1907, s. 235-244.
- ŠŤASTNÝ, Vladimír. Václav Kosmák. In *Ottův slovník naučný*. Díl 14. Praha: J. Otto, 1899, s. 920-921.
- ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TRAPL, Miloslav a Antonín PŘICHYSTAL. *České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848-1849*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1970, 192 s.
- VESELSKÝ, Josef a Vlastimil SMETANA. *Posvícení v Drnkálově: (Václav Kosmák – 1843-1898)*. Martínkov: Obecní úřad, 1993, 44 s.
- VESELÝ, Jaroslav. Návštěva Petra Bezruče ve Tvarožné. In GALE, František a Jan SKUTIL. *700 let Tvarožné u Brna: soubor příspěvků z kulturní minulosti obce*. Tvarožná: Místní národní výbor, 1988, s. 150-151.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Formování české občanské společnosti ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: SPN, 1993, 70 s. ISBN 80-04-26141-8.
- VYCHODIL, Pavel Julius. *Václav Kosmák: životopis*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1916, 655 s.
- VYCHODIL, Pavel Julius. Václav Kosmák. In Zařizující výbor. *Václav Kosmák: Moravský Kukátkář*. Brno: Občanská tiskárna, 1923, s. 3-15.

PERIODIKA

B. Š. Vladimír Šťastný a Václav Kosmák. *Lidové noviny*. 1941, č. 49, s. 3.

Jednota Katolická. Bratrstvo střídmosti pod ochranou přeb. P. Marie v Tvarožné na Moravě. *Hlas: Časopis církevní*. 1857, roč. IX., č. 11, s. 52-53. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=uZhEAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=Hlas*&f=falsehttp://books [cit. 2014-02-27.]

Jednota Katolická. Kultura a sebevražda. *Hlas: týdeník politicko-náboženský*. 1874, roč. 26, č. 46-48, s. 367-384.

Moravan. Brno: Buschak a Irrgang, 1872. Denně. Roč. IV., 2 mikrofiše.

Moravská Orlice. Brno: František Uman, 1871. Denně. Roč. IX., 2 mikrofiše.

RUDOLECKÝ, Fr. Z dějin brněnského alumnátu. *Obzor*. 1905, roč. XXVIII., č. 15-24, s. 217-348.

ZHÁNĚL, Rudolf. Ze vzpomínek na „kukátkáře“. *Obzor*. 1907, roč. XXX., č. 3, s. 57-60.

KRONIKY

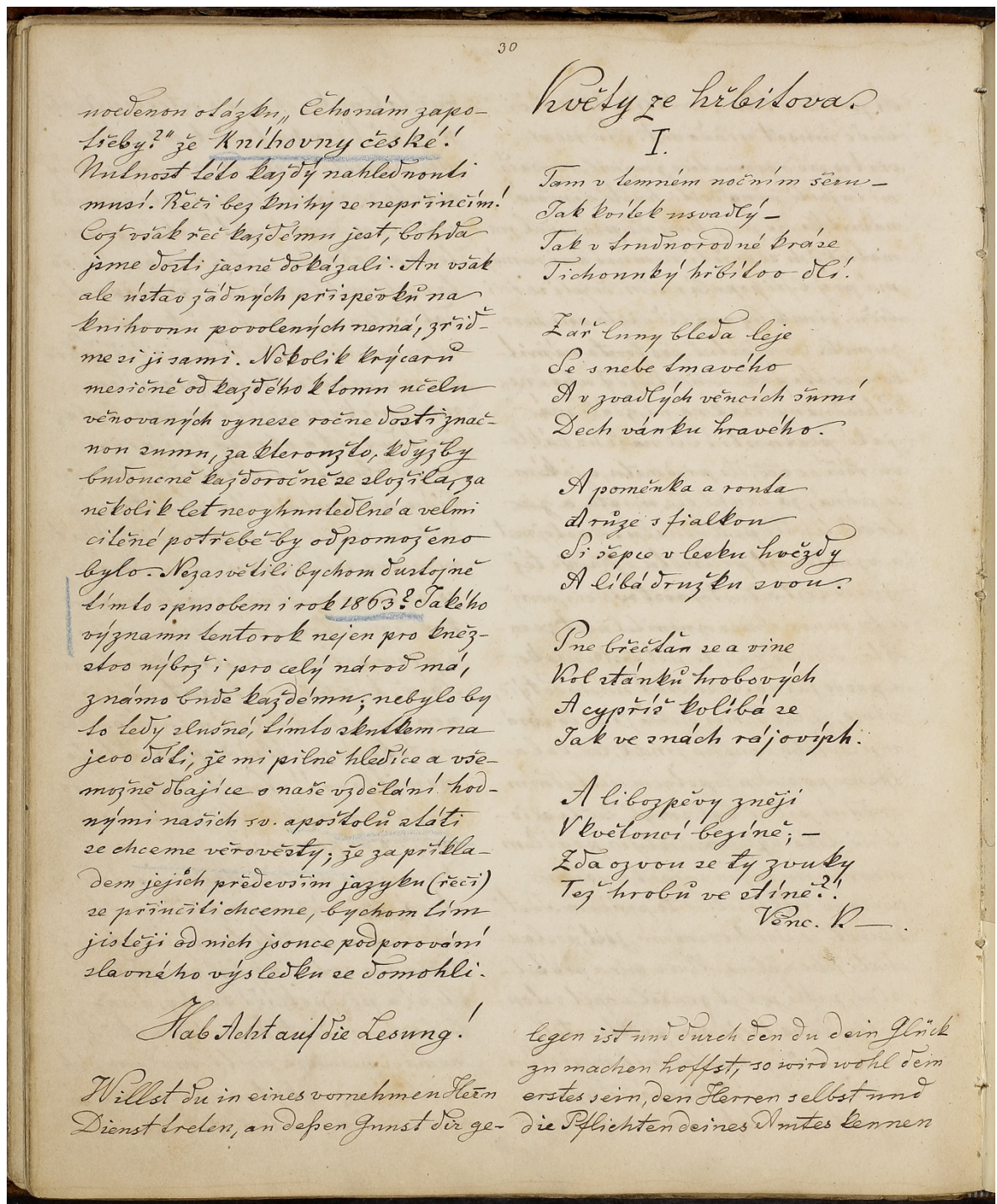
PAMĚTNÍ KNIHA OBCE TVAROŽNY 1923-1956. Obecní kronika. Dostupné na OÚ Tvarožná.

PROTOCOLUM DOMESTICUM. Farní kronika farnosti Tvarožná. Dostupné na farním úřadě Tvarožná.

SEZNAM OBRÁZKŮ

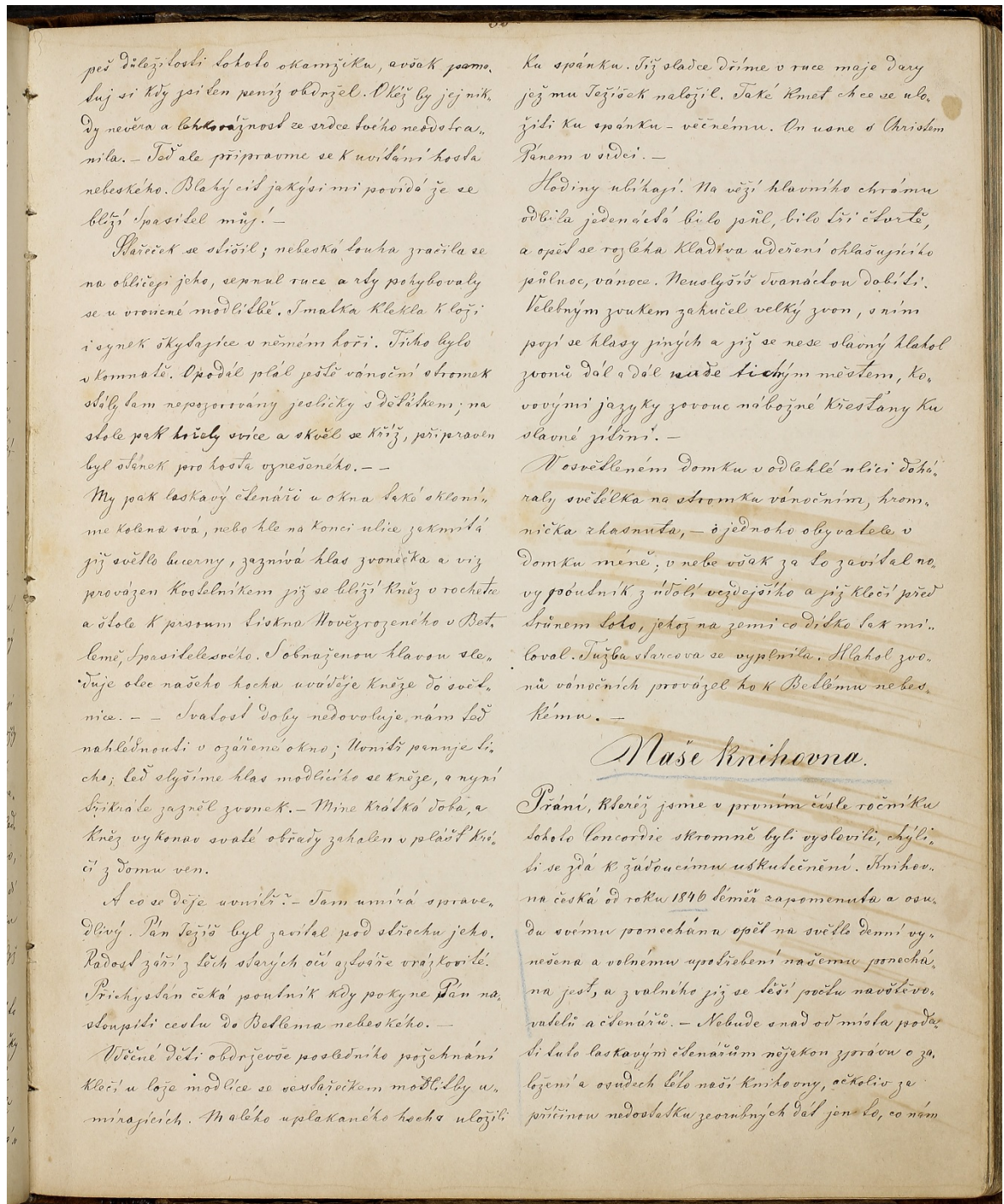
Obr. 1. První báseň Václava Kosmáka vydaná v alumnátním časopise Concordia v roce 1863.	74
Obr. 2. První část příspěvku Václava Kosmáka do alumnátního časopisu Concordia pod názvem „Naše knihovna“ z roku 1863.	75
Obr. 3. Druhá část příspěvku Václava Kosmáka do alumnátního časopisu Concordia pod názvem „Naše knihovna“ z roku 1863.	76
Obr. 4. Třetí část příspěvku Václava Kosmáka do alumnátního časopisu Concordia pod názvem „Naše knihovna“ z roku 1863.	77
Obr. 5. Báseň Václava Kosmáka vydaná v alumnátním časopise Concordia v roce 1863.	78
Obr. 6. Úvodní část Kosmákovy první povídky „Malé obrázky ze vsi“ uveřejněné v alumnátním časopise Concordia v roce 1863.	79
Obr. 7. Druhá část Kosmákovy první povídky „Malé obrázky ze vsi“ uveřejněné v alumnátním časopise Concordia v roce 1863.	80
Obr. 8. Třetí část Kosmákovy první povídky „Malé obrázky ze vsi“ uveřejněné v alumnátním časopise Concordia v roce 1863.	81
Obr. 9. Báseň Václava Kosmáka vydaná v alumnátním časopise Concordia v roce 1864.	82
Obr. 10. Báseň Václava Kosmáka vydaná v alumnátním časopise Concordia v roce 1864.	83
Obr. 11. Václav Kosmák.	84
Obr. 12. Závěrečná část Kosmákova zápisu do Farní kroniky ve Tvarožné.	85
Obr. 13. Novogotický kostel ve Tvarožné u Brna postavený během působení V. Kosmáka.	86
Obr. 14. Pomník Václava Kosmáka před farou ve Tvarožné u Brna.	87
Obr. 15. Společný hrob Václava Kosmáka a Vincence Brandla na Ústředním hřbitově v Brně.	88
Obr. 16. Faksimile vzkazu P. Kosmáka nalezeném v báni věže kostela ve Tvarožné.	89
Obr. 17. Kosmákův kříž ve Tvarožné u Brna postavený na místě rozloučení Václava Kosmáka s místními farníky.	90
Obr. 18. Nápis pod Kosmákovým křížem.	91

Obr. 19. Kříž u mokerské myslivny, který nechal postavit a vysvětil P. Václav Kosmák.....	92
Obr. 20. Rozcestník u mokerské myslivny s cedulí označující Kosmákovo oblíbené místo.....	93
Obr. 21. Detail cedule u mokerské myslivny připomínající Kosmákovo oblíbené místo.....	94

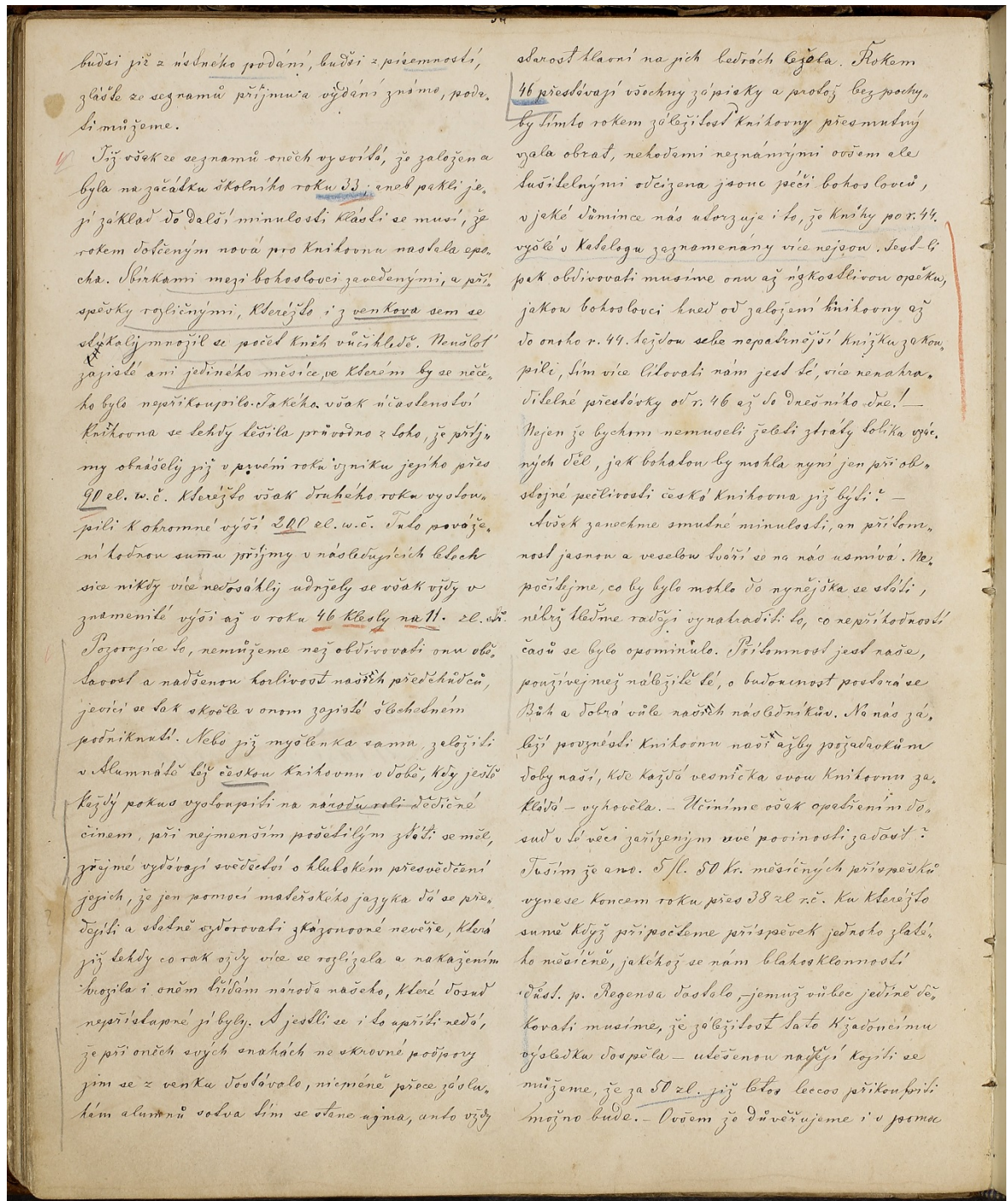

Obr. 1. První báseň Václava Kosmáka vydaná v alumnátním

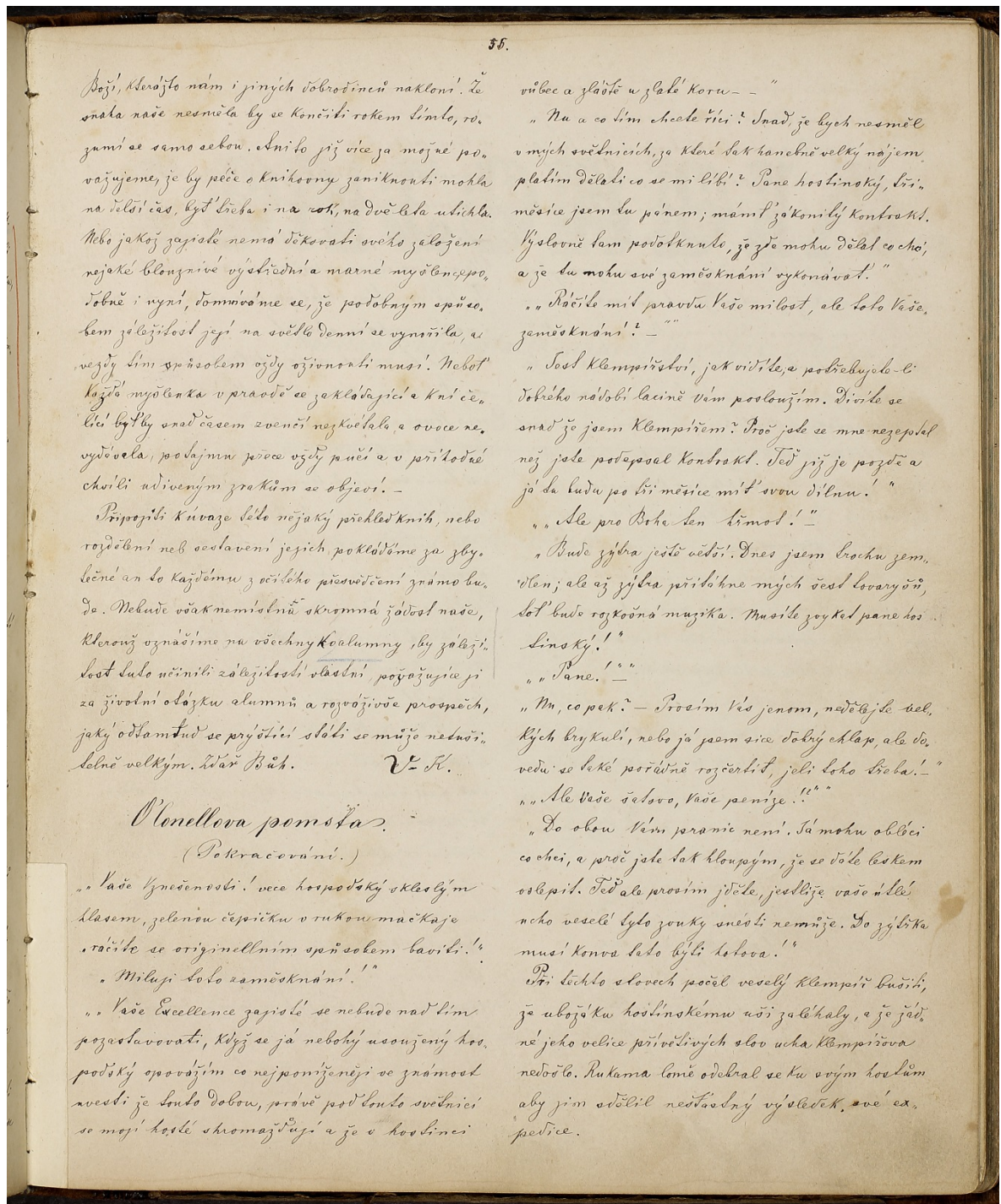
časopise Concordia v roce 1863.

Obr. 2. První část příspěvku Václava Kosmáka do alumnátního časopisu Concordia pod názvem „Naše knihovna“ z roku 1863.

Obr. 3. Druhá část příspěvku Václava Kosmáka do alumnátního časopisu Concordia pod názvem „Naše knihovna“ z roku 1863.

Obr. 4. Třetí část příspěvku Václava Kosmáka do alumnátního časopisu Concordia pod názvem „Naše knihovna“ z roku 1863.

CONCORDIA.

Charitas fraternitatis maneat in vobis. Hebr. XIII. 1.

Dec.

15.

1863

Šiř světla.

*Aj jü světla!
Všechen svět spal hře, pevně;
Sym jak se hýbal jü;
Tak se blížil žvol blü a blü?
Kam jak oddechuje leoně!
Světla jü!*

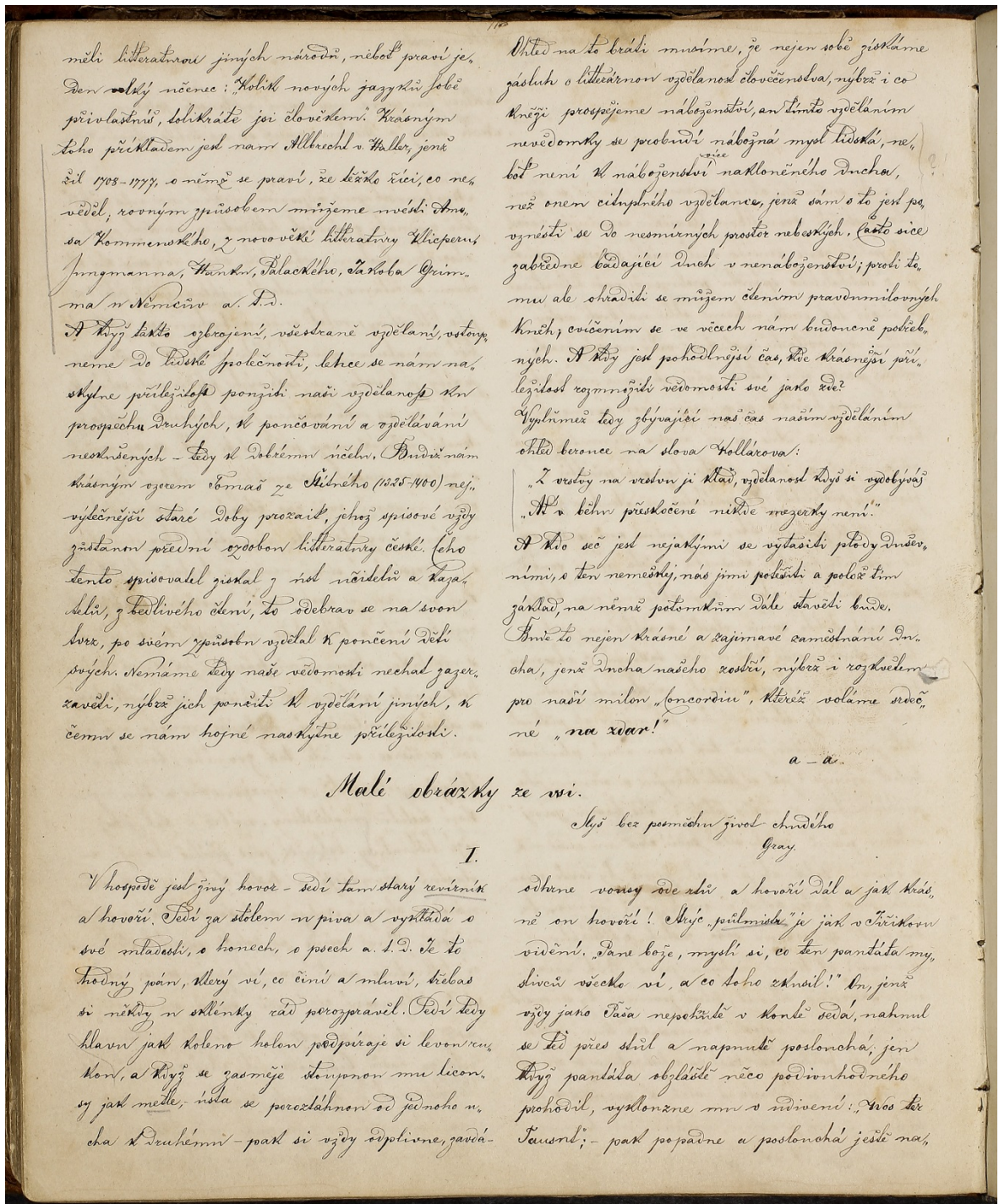
*Aj jü světla!
V křoví jü to pětka, hude,
V temném noc dýcháží slojü;
Lora na nebi se rozpylil -
Le tu ženich brzo bude.
Světla jü!*

*Aj jü světla!
Jaoně, olys kletání žonü;
Procit - možli se, ted gemě párv -
Shudo podmocnýj opavitü stán -
A jü na obloze trionü -
Šiř je Den!*

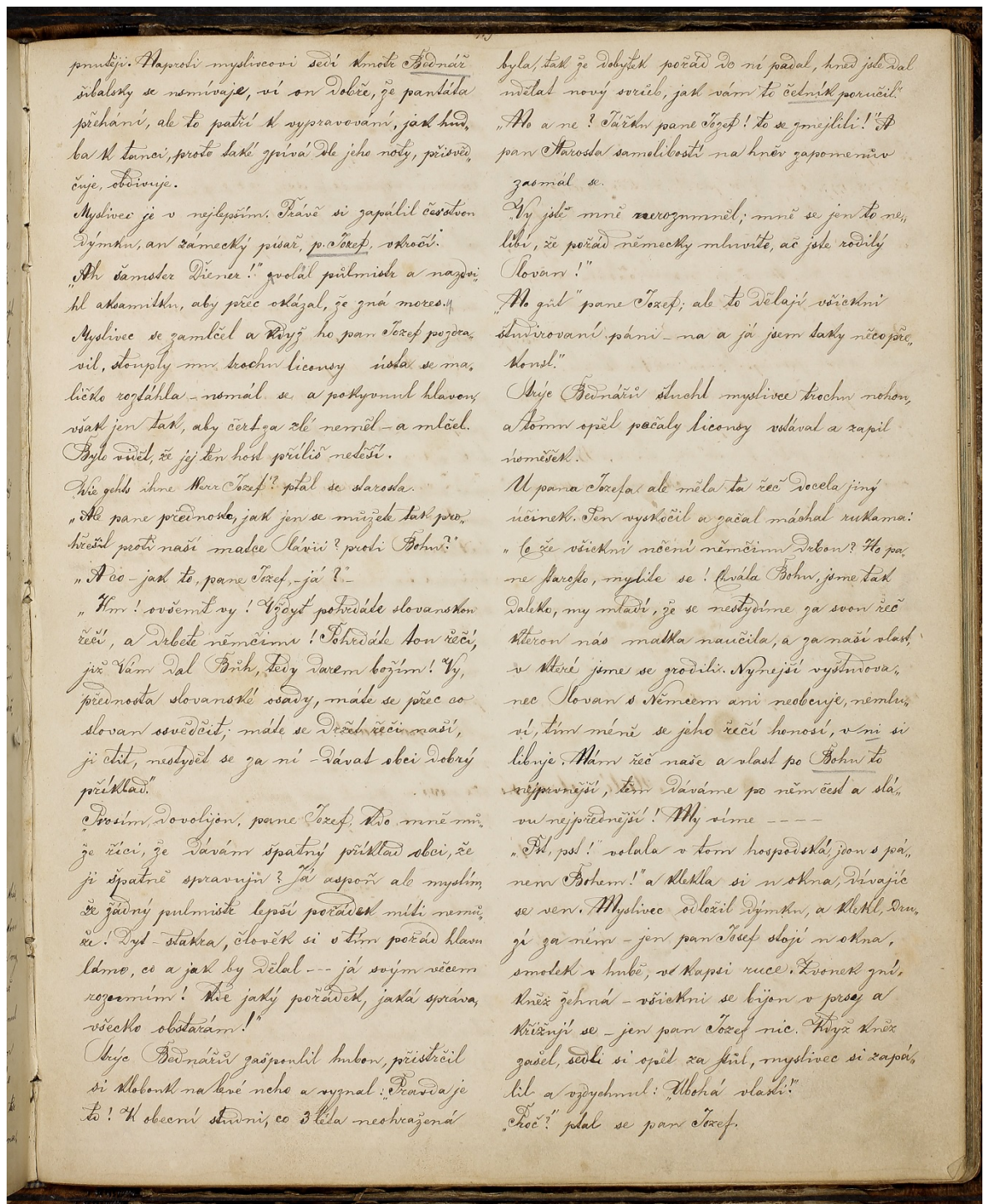
*Aj jü světla!
Dnů mé po temné noci -
V pánní světla - viak ach světla jen!
Nče! - mé kým slunce vyje ven?
Vilöz nade temnan moci?
Kij kým Den?*

Vinc. K.

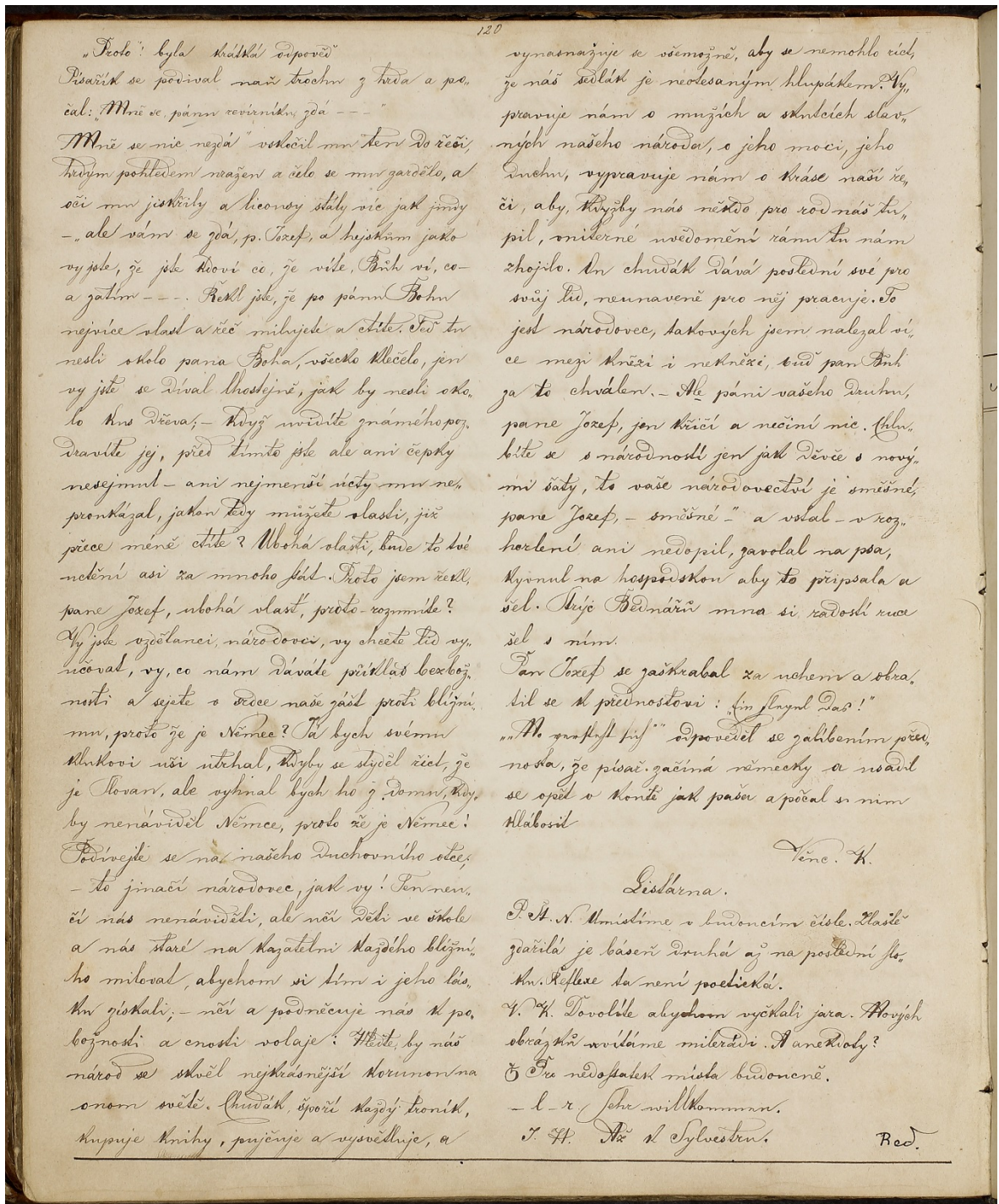
Obr. 5. Báseň Václava Kosmáka vydaná v alumnátním časopise Concordia v roce 1863.

Obr. 6. Úvodní část Kosmákovy první povídky „Malé obrázky ze vsi“ uveřejněné v alumnátním časopise Concordia v roce 1863.

Obr. 7. Druhá část Kosmákovy první povídky „Malé obrázky ze vsi“ uveřejněné v alumnátním časopise Concordia v roce 1863.

Obr. 8. Třetí část Kosmákovy první povídky „Malé obrázky ze vsi“ uveřejněné v alumnátním časopise Concordia v roce 1863.

CONCORDIA.

Charitas fraternitatis maneat in vobis. Hebr. XIII. 1.

Jan.

16.

1864

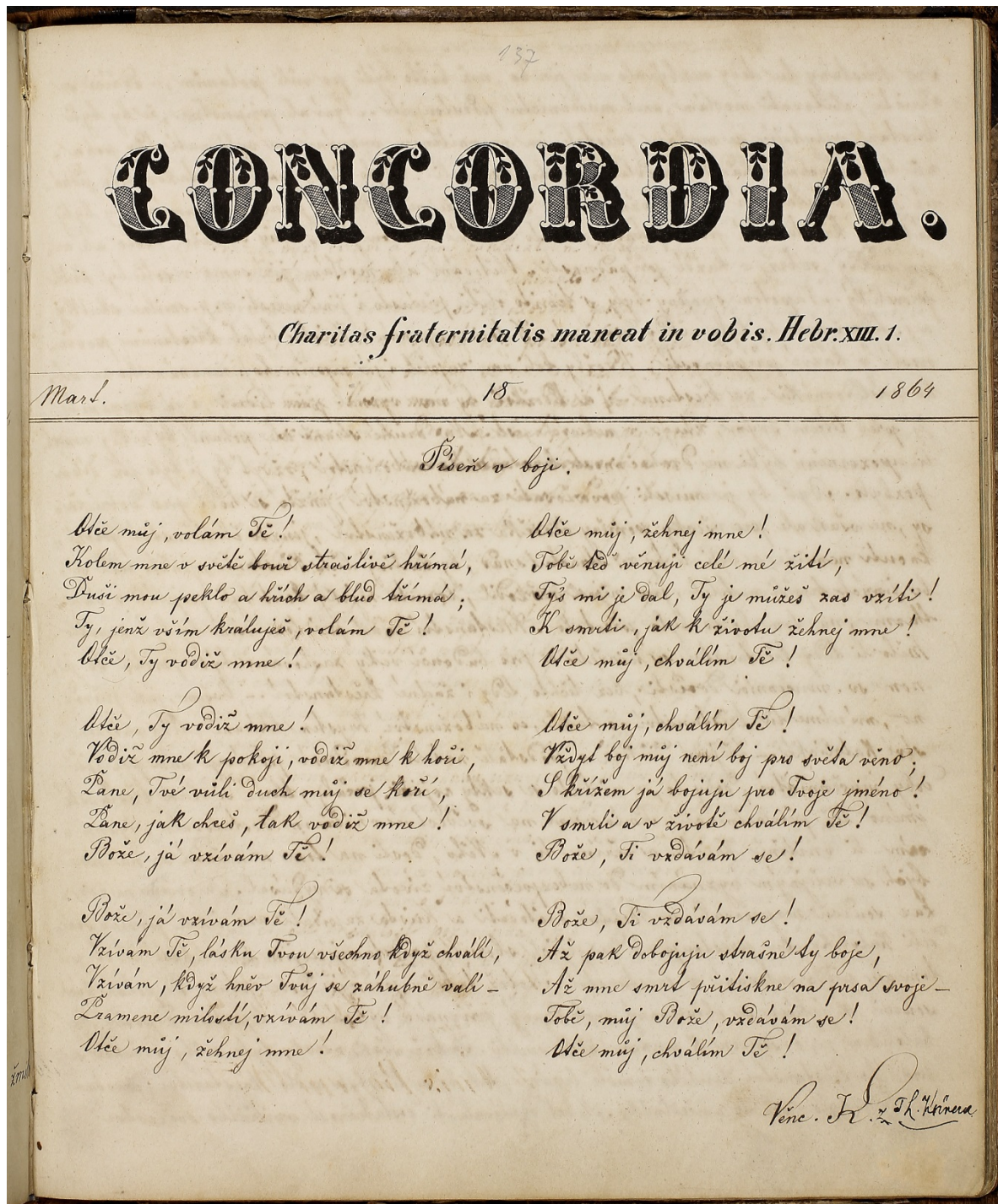
Keu Kristovu narození.

Polem vítr sněhy husté hní Z věže ale zvony zvůně zvoní
 Zem je tuha, jest jak bezživá V chradně světél zář se rozlívá
 Smutkem sad se holý zachrívá Nadšeně lid v jasnu pavyprává
 Oblaha se pořád jen kávoní „Narodil se Kristus“ a se kloní

Děky tobě věčný bože Synu,
 že, když v brudu, v smrti ses byl svět,
 Tehdy přišel smýti lidstva vinu —
 Z nebe smesls blaženosti květ.
 Pravdu věkověčnou nám to skýlá:
 — Jen když umře srdci svět — raj skvílá

Venc. K.

Obr. 9. Báseň Václava Kosmáka vydaná v alumnátním časopise Concordia v roce 1864.

Obr. 10. Báseň Václava Kosmáka vydaná v alumnátním časopise Concordia v roce 1864.

Obr. 11. Václav Kosmák.

Obr. 13. Novogotický kostel ve Tvarožné u Brna postavený během působení V. Kosmáka.

Obr. 14. Pomník Václava Kosmáka před farou ve Tvarožné u Brna.

Obr. 15. Společný hrob Václava Kosmáka a Vincence Brandla na Ústředním hřbitově v Brně.

Obr. 17. Kosmákův kříž ve Tvarožné u Brna postavený na místě rozloučení Václava Kosmáka s místními farníky.

Obr. 18. Nápis pod Kosmákovým křížem.

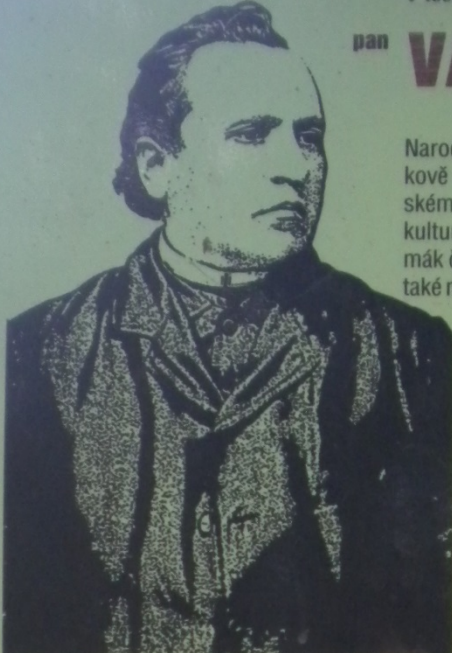
Obr. 19. Kříž u mokerské myslivny, který nechal postavit a vysvětil P. Václav Kosmák.

Obr. 20. Rozcestník u mokerské myslivny s cedulí označující Kosmákovo oblíbené místo.

V těchto místech rád pobýval proslulý moravský kukátkář

pan **VÁCLAV KOSMÁK**
(1843 – 1898)

Narodil se v rodině krejčího a zároveň kostelníka v Martínkově u Moravských Budějovic. Během studia na brněnském kněžském semináři na něj zapůsobil František Sušil kulturou jazyka a nadšením pro lidovou píseň. Václav Kosmák často vkládal lidové písničky do svých povídek a sám také několik písní vytvořil.

Přes 30 let působil jako kněz v několika obcích jižní Moravy. Zasluhou hraběte Belcrediho se roku 1877 dostal do Tvarožné, kde prožil celkem 16 let svého života. V době jeho příchodu byl tvaroženský kostel ve velmi špatném technickém stavu. Za vydatného nasazení Václava Kosmáka se podařilo vybrat peníze a dokončit stavbu svatostánku.

9. října 1881 se konalo slavnostní vysvěcení nového tvaroženského chrámu a chrámovou hudbu a sbor starobrněnského kláštera při této příležitosti řídil sám Leoš Janáček. Mokrá a Horákov darovaly na stavbu kostela po 2000 zlatých.

V roce 1883 byl místě, kde stojíte, postaven a farářem Kosmákem vysvěcen kříž, jehož dnešní podoba je poněkud jiná, protože v 80. letech minulého století došlo k jeho poničení.

Jak vzniklo pojmenování „moravský kukátkář“?

Řadu let fungovala v brněnském katolickém časopisu Hlas zvláštní rubrika nazvaná Kukátko, v níž vycházely Kosmákovy výchovné povídky a črty z venkovského života, mimo jiné i z Tvarožné a jejího okolí. Prózu vydával Václav Kosmák i knižně a ve své době byl nejoblíbenějším a nejčtenějším autorem povídek na Moravě. Někdy bývají Kosmákova kukátka označována za moravskou vesnickou obdobu pražských povídek Jana Nerudy.

Roku 1893 byl Václav Kosmák přeložen na faru v Prostoměřicích nedaleko Znojma. Důvodem přeložení byla snad jeho vlastní žádost. Po dokončení stavby kostela totiž žádal zdejší farníky ještě o příspěvek na stavbu fary. To však finančně vyčerpaní farníci odmítli a on toto odmítnutí cítil jako projev nevděku vůči své osobě.

V Prostoměřicích brzy onemocněl a jeho stav se rychle zhoršoval. Zemřel 15. března 1898.

Pozn. Jméno Kosmák znamená vlasatý, střípatý

Okolní lesy v katastru Mokrá byly součástí Velkostatku Podolí, který byl majetkem kapituly sv. Petra v Brně. Pár kroků od místa, kde stojíte, najdete hraniční kámen se znakem zkříženého klíče a meče, kterým byla označena hranice majetku brněnské kapituly v okolí vsi Mokrá. Dnes je zkřížený klíč a meč součástí znaku obce Mokrá-Horákov.

Text: Michal Stránský
Grafická úprava: Blanka Paudřilová

LESY 1

Obr. 21. Detail cedule u mokerské myslivny připomínající Kosmákovo oblíbené místo.

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I Přepis poselství P. Václava Kosmáka

PŘÍLOHA P II Vzpomínky na P. Václava Kosmáka

PŘÍLOHA P III Rozhovory s rodilými občany z obce Tvarožná na téma Václav Kosmák –
2. část

PŘÍLOHA P I PŘEPIS POSELSTVÍ P. VÁCLAVA KOSMÁKA

Pochválen buď Pán Ježíš Kristus.

Vám, kdož tyto řádky po letech čísti budete: pozdrav z vlasti za hrobem, z říše věčnosti.

Doufáme, že všemocný Bůh chrám, jež právě stavíme, přede vší pohromou živlů zachrání a že nikdo z nás mezi živými nebude, až báň, do které tuto listinu vložíme, ruka lidská opět otevře: proto Vás i už teď pozdravujeme pozdravem duší od svých těl odloučených, nejen já, pisatel těchto řádků, ale všickni budovatelé a dobrodincové tohoto chrámu Páně, zejména : Vysokorodý a vznešený patron tohoto chrámu Páně, pan hrabě Egbert Belcredi, pán na Jimramově a Líšni; Jeho Excellence vysokorodý pan hrabě Vladimír Mitrovský, svobodný pán z Nemyšlu; Jeho Excel. nejdůstojnější pan biskup brněnský Karel Nöttig; nejdůstoj. Kapitula stoličního chrámu Páně v Brně; slavná správní rada akciového, rolnického cukrovaru ve Šlapnicích; pak páni starostové všech sem přifařených obcí a sice: p. Cyril Miller z Tvarožny, pan Pavel Štěpánek z Blažovic; pan Martin Kaláb z Velatic, p. Václav Florián z Horákova, pan František Floch z Mokré se všemi obyvateli těchto osad. Pozdravuje Vás také veledúst. pan děkan Lulečský Anton Šubrt, který tento kříž i báň posvětit, jakož i všickni ostatní dobrodincové, jejichž to jmena svým časem, až hotový kostel posvěcen bude (což se, jak doufáme, v srpnu 1881 stane) ve zvláštním spise i s obšírnějšími zprávami pod hlavním oltářem uloženy budou. – Pozdrav a požehnání naše vznášej se nad Vámi jako chladivý vánek od moře věčnosti.

Starý zdejší chrám Páně byl velmi chatrný a nedůstojný tak, že hrozil sbořením. Ač nynější časy smutny jsou a nedostatek se všudy jeví, nebylo jinak, než pomýšlet na novou stavbu. První porada o této záležitosti byla dne 2. června 1879 ve farské budově. Kostelní výbor byl z následujících pánů složen: P. T. pan hrabě Belcredi, předseda,

(pan Karel Foebe, ředitel velkostatku v Líšni jako jeho zástupce); p. Frant. Kaláb z Tvarožny, místopředseda; p. Cyril Miller z Tvarožny, pan Pavel Štěpánek z Blažovic; p. Martin Kaláb z Velatic; pan Skotálek Jan z Horákova; p. Vavřín Sklenář z Mokré. – Kostelními hospodáři byli: p. Tomáš Kaláb z Tvarožny, p. Jan

Hlučka z Blažovic, p. Pavel Možný z Horákova. Mimo těchto podporovali zájmy stavby vydatně: p. Pavel Spurný, ředitel velkostatků v Sokolnicích atd, p. Anton Novák, inspektor hospodářství akciového cukrovaru Šlapanického v Pozořicích a p. Alfred Talliardi, kapitulní správce v Podolí.

Ve třetí schůzi dne 19. června 1879 bylo usneseno, aby profesor stavitelství na vysokých technických školách v Brně a konservátor starožitných památek v oboru kostelním pro Moravu p. August Prokop požádán byl nákres a rozpočet důstojného chrámu Páně nám vyhotoviti, což s pílí velikou a důkladností učinil. Náklad na stavbu dle původního nákresu byl by obnášel přes 60.000 zl. na kterou sumu výbor kostelní odvážiti se bál. Požádán p. Prokop opět, by vyhotovil nákres kostela, který by nestál přes 42.000 zl. rak. měny. Podle tohoto druhého výkresu jest kostel postaven a doufáme, že Vy, pokolení nové, s předky spokojeni budete. Nestavěli jsme pro pouhou potřebu, stavěli jsme také pro oslavu Boží, by Bůh v Tvaroženské farnosti v ušlechtilém stánku ctěn byl, stavěli jsme hlavně k Vašemu poučení, abyste věděli, že Vaši předkové byli zbožni, kteří rádi na dům Boží věnovali, věduce, že kdo ke cti Boží statek vynakládá, do spořitelny nebeské si ukládá.

Ve schůzi 18. května 1880 byla stavba chrámu Páně stavitelskému mistru, p. Augustu Weissovi z Brna, vrchní pak dozor panu profesorovi Augustu Prokopovi, výše jmenovanému, svěřeny.

Na slavnost nejsvětější Trojice dne 23. května 1880 bylo slavné rozloučení v starém chrámu Páně, kněmuž přijel vysokorodý pan patron, uvítán byv bandariem a hudbou, pak mnoho duchovních a jiných pánů se dostavilo. O 4. hodině odpolední bylo kázání na rozloučenou, pak kondukt za všechny u tohoto chrámu Páně odpočívající, načež důst. p. děkan sv. požehnání udělil a nejsvětější Svátost oltářní ve slavném průvodu do farní budovy, „letohrádek“ zvané, přenesl. Bylo pohnutlivo dívati se, jak zvláště malé děti, kteří ledva běhati dovedli, s ochotou největší nábytek ze starého kostela vynášeti se snažili, jakoby je jejich strážní andělové ku spěchu byli pobízeli, by stavba nového kostela co nejdříve započata býti mohla.

Po celou dobu stavby byly služby Boží ve farní stodole, k účelu tomu zvláště dosti důstojně upravené, slaveny.

Až do dnešního dne, kdy kříž na věž světíme a dáváme, chránil Bůh řemeslníky dělníky od většího neštěstí.

V báni, do níž tato listina uložena bude, naleznete podpisy některých vynikajících mužů a nejnovější vlastenecké listy, z nichž nejzaujímavější denní události a nynější ceny potravin seznáte.

A tak s Pánem Bohem list tento do báně vkládáme. – Vás, jimž kdysi do rukou přijde, prosíme pro lásku Boží, pomodlete se za nás! Zvláště Tebe, duchovní pastýři a bratře v Krystu budoucí, zapřísahávám já, nynější farář, pamatuj při nejsvětější Oběti na vše všechny dobrodince tohoto chrámu Páně, na moje nynější farníky a zvláště Tvého kdysi předchůdce Vácslava Kosmáka, by světlo věčné nám svítilo a praporečnick Páně, svatý Michal, nás předvedl před oblažující tvář Hospodina! Amen! Vyproste nám to, Ty hvězdo mořská, Maria, sv. Josefe, sv. Mikuláši, sv. Cyrile a Metoději a krajane náš blahoslavený, Jane Sarkandře!

V Tvarožné dne 31. října 1880, v neděli 24. po sv. Duchu, na den sv. Vlkochoďa, jenž sousedí se Všemi Svatými. Kýžbychom tež my s nimi sousedili!

Vácslav Kosmák, farář

Opis listiny, nalezené s jinými dokumenty 29. května 1996 v báni při opravě věže kostela. Při přepisu byl dodržen přesně text i pravopis. Sv. Vlkochoď je počestlé jméno sv. Wolfganga.

PŘÍLOHA P II VZPOMÍNKY NA P. VÁCLAVA KOSMÁKA

Vybráno z prací mladých tvaroženských farníků v prázdninové soutěži „Znáš svoji farnost?“ uspořádané P. Josefem Soukupem v roce 1946. Texty jsou přepsány do tečky a do písmene tak, jak je to v příslušných příspěvcích.

Václav Kosmák jezdíval často do Starého Rusínova. Vozíval ho sedlák Šlezingr z Tvarožné za 5 zlatých. Nabídl se mu Ignác Miller, že ho bude vozit jen za útratu. Jel s ním poprvé do Rusínova a zastavili se v hostinci. Kočí se tam sešel s kamarádem se kterým si notně přitůkl. Když se Kosmák vrátil nezhrozil se tak ani té útraty, jak toho kočího. Musel ho posadit do vozu a sám jet s koňmi. Tak byl z laciného vyléčen. Od Ludvíka Chaloupky z Tvarožné.

Brzobohatý Jiří, narozen 1. srpna 1937, Velatice

Když odjížděl P. Václav Kosmák z Tvarožné, přišel se rozloučit též do hostince p.Šíra a rozdával obrázky na památku. Byl tam přítomen bratr Lud. Chaloupky, který rád pil. Když přišel P. Kosmák k tomuto a měl obrázků málo, řekl mu: „Vy o to nestojíte, že já vím! Ona volovi je milejší porce sena, než pětka a vám by byla milejší pětka než obrázek, jenže já těch pětka mám ještě méně než obrázků, tak stačí stisknutí ruky.“

Jedenkrát nesl ministrant Chaloupka křticí knihu na faru. Když přišel ke dveřím pokoje P. Václava Kosmáka, uslyšel, že tam někdo hovoří a proto poslouchal za dveřmi. Byla tam žena z Mokré a žalovala na svého muže. P. Kosmák ji vyslechl a pak spustil: „Kdybyste bal co k čemu a neproplkala co váš muž vydře ve skali a nezáviděla mu trochu občerstvení.....“ Ale žena už na víc nečekala a vzlétla ze dveří, divže ministranta nepovalila.

Když byli jednou žáci P. Václava Kosmáka u sv. zpovědi, seděli v lavicích a ještě se nechovali jako v kostele, takže musel vyjít P. Kosmák ze zpovědnice a dal Chaloupkovi a Krčkovi každému pohlavek. Ti potom plakali, ne o ten pohlavek, ale o to, že se to rodiče dozví. A v jednom kukátku psal Václav Kosmák, jaké měl hodné žáky, že litovali hříchů až plakali.

Tyto zprávy mám od Kosmákova ministranta p. Ludvíka Chaloupky z Tvarožné.

Dp. Václav Kosmák byl velký přítel Josefa Floriána z Holubic, kterého často navštěvoval. Když měl P. Kosmák odejít z Tvarožné, při loučení si slíbili, že jeden nebo druhý se na poslední cestě doprovodí. Ale P. Kosmák umřel dřív a Josef Florián byl nemocen, tak svému slovu dostát nemohl, což ho velmi mrzelo.

Od babičky z Tvarožné

Václava Kosmáka si dobře pamatuje Berta Kalábova z Velatic. Jako žačka ve škole měla z něho strach, když v hodině náboženství měla opakovat jeho vypravování. Jeho zamračený obličej dělal vždy dojem přísného člověka. Při primici jejího bratra r.1896 měl velmi pěkné kázání.

Dědeček Jan Daněk mě vypravoval, že P. Kosmák chodíval skoro každý den odpoledne ke Kalábům v obchodě a bez řeči šel rovnou do světnice, kde psával oblíbená kukátka.

Při svěcení nové fary byla přítomna paní Hromková z Velatic se svými dvěma malými dcerkami – družičkami. Když jedné z dcerušek bylo nevolno, byla nucena s nimi vyjít ven a u kostela se sešla s bývalým tvaroženským farářem P. Václavem Kosmákem, který velice plakal. Tázala se ho, proč pláče a on jí odpověděl: „ Hromková, pro lítost! Když jsem zde byl farářem, faru postavit nechtěli, a když jsem odešel, postavili ji hned.“

Od Jana Daňka z Velatic o bratrstvu střídmosti jsem se dověděla toto: Když přišel Václav Kosmák do Tvarožné, byla téměř v každé obci ve farnosti palírna na lihoviny. V neděli a ve svátek byla nejvíce navštěvována palírna u žida ve Tvarožné, na místě, kde je nyní Širova hospoda. Když šli farníci na mši svatou, obyčejně nesli sebou sklenici, kterou nechávali v této palírně naplnit. Při zpáteční cestě se pro ni zastavovali. Ovšem, že nestačila jen jedna, vypilo se jich několik a zavdávalo se i druhým, takže většina jich nešla k domovu jako lidi, ale jakodobytek.

Protože na toto všechno se nemohl Václav Kosmák dívat, povzbudil Bratrstvo střídmosti již dříve založené, aby bylo účinnější. Každý rok na Hromnice obnovovali svůj slib těmito slovy: Svatosvatě slibuji, že se vystříhám veškerých pálených nápojů. Noví členi museli tato slova opakovati po knězi. Potom šli na ořeru okolo oltáře. Z Velatic prý zvláště slib svůj zachovávali manželé Brzobohatí, Hradilovi a Křížovi. Za zemřelé členy Bratrstva střídmosti se přidávala modlitba: Bože, buď milostiv dušičkám Bratrstva našeho

Marie Brzobohatá ml., Velatice č. 17.

Narozena r. 1933 20/2

Na den Jména Ježíš přede mši sv. přichystal kostelník Krček plný kalich hostií. Když ministranti Chaloupka a Eliáš přišli do sakristie a nikdo tam nebyl, napadlo jim udělat také kněze. Jeden klekl na stupeň a druhý mu podával, ovšem ne po jedné, až byl kalich prázdný. Pak zase kalich přikryli. Když P. Kosmák přišel, vzal kalich a postavil jej na oltář. Když při mši sv. zpozoroval, že kalich je prázdný, dával znamení kostelníkovi. Dosti dlouho se dorozumívali, protože kostelník byl hluchý a věděl určitě, že kalich naplnil. Teprve když P. Kosmák kalich převrátil, poznal kostelník co je a kalich znovu naplnil. Po mši sv. byl výslech. První se přiznal Eliáš. Dostali řádnou výplatu a víckrát je nenapadlo se na kalich podívat.

P. Kosmák jezdil a chodil po okolí, aby mohla spisovat a na faře ho zastupoval P. Šťastný z kláštera z Brna. Ten nařídil ministrantům, aby vždycky, když kněz přijde do sakristie, stoupli si do řady a poklonili se mu. P. Kosmákovi to udělali jedenkrát. Ten si to energicky zakázal.

Toto mě vypravoval Kosmákův ministrant L. Chaloupka.

Jan Brzobohatý, Velatice č. 14, narozen 2. října 1934 ve Velaticích

O Václavu Kosmákovi vyprávějí že byl velice u lidí oblíben pro jeho laskavost a dobrotu.. (například) V roce 1895 se světil u Šlapanic Zemanův kříž. Pozvali si jej jako dobrého kazatele. Nemohli se ho však dlouho dočkat. Šli ke křížu bez něho. Jak přišli na kopec, spatřili, že od Tvarožné jde někdo přes pola. Pořadatelé mu šli naproti a shledali, že je to Páter Kosmák. Protože byl bosý tak ho obklopili, aby to nebylo vidět. Stále obklopen vylezl až na kazatelnu. Začalo kázání... Kázal jak si mají lidé mezi sebou pomáhati. Jako třeba já. Zdržel jsem se, protože jsem potkal na státní silnici pocestného.

Byl bosý a měl rozedrané nohy tak jsem mu dal svoje a sám jdu bosý. Vypravoval mi to dědeček Hlučka číslo 107

Ivan Čikov, Blažovice, Číslo 112, 10 let

Má babička si DTP. Václava Kosmáka pamatuje. Vyučoval ji náboženství. Vypravuje o něm, že se vždy na něj těšili. Jednou stály dvě sousedky na dědině a dlouho si povídaly. Jak k nim dšp. došel, tak ho pozdravily a ptaly se ho, kam jde. On jim odpověděl: „Ke Šlezingrum č. 7. Naláhlo se ji hříbě a má tři nohy, (ale nešel tam) ony byly moc zvědavé a šli k sousedovi č.8 a dívaly se přes zídku Šlezingrovi do maštale. Zapomněly, že je 1. dubna. Takových legrací provedl více Sepsal mnoho pěkných knih a spisů. Chodil s ministranty po dědinách a spisoval povídky a nebo když dračky draly peří a při tom vypravovaly poslouchal za přivřenými dveřmi. Byl to dobrosrdečný kněz.

Autor neznámý.

Dědeček pamatuje dst. pána Václava Kosmáka kterému ministrovali. Jednou nám vykládali jak jeli zaopatřovat s panem farářem do Mokré. Když jeli nazpět kočí se rozjel a proto že měl košinový vůz, zadní košina sjela dozadu, co v ní pan farář seděl. Kočí ujížděl a neslyšel, že volá až zajeli kousek dál obrátili se, protože slyšeli volání. Museli se pro něj vrátit. Šťastně dojeli domů.

Když se náš kostel stavěl, byla mše sv. a kázání a všechny církevní obřady vykonávány ve stodole nynějšího družstva. Dopusavad vidíme kamenné kropenky u vchodu. Nový kostel byl vysvěcen r. 1881 První sv. křest v kostele novém přijala Alžběta Poláčková má tetička.

R 1896 byl pan farář Kosmák zde ve Velaticích P. Teodora Kalába.

Poláčková Ludmila Velatice č 20

Můj dědeček Fr. Galle pamatuje na P. V. Kosmáka, a vypravuje tyto vzpomínky:

Byl jsem ministrantem Kosmákovým a na tato mladá léta mám krásné vzpomínky. Pan farář měl děti velmi rád, kterých bylo na tu dobu v rodinách jako kvítí, 10 až 12 sourozenců. Byli jsme vedeni k úctě k našim vychovatelům a zvláště k panu faráři. Měl u sebe stále nějaký pamlssek, kterým děti rád obdaroval. V r. 1880 se boural starý kostel. My kluci jsme odnášeli píšťaly z varhan do školy. P. Kosmák měl nejvíce starosti se stavbou nového kostela, aby byl krásný jak z venku, tak především uvnitř. Rád se stýkal s lidmi a lidé s ním, a tak se stalo, že na Říčkách poznal Líšeňského mlynáře Urbance. Tento rád dělával řezbářství a tak p. farář Kosmák mu zhotovení hlavního oltáře, kazatelnu a křtitelnicí.

P. Kosmák byl dobrý zpěvák a byl též za něho založen pěvecký spolek "Cyrilská jednota." Pěvecký sbor měl harmonium, které bylo koupeno kvůli bohoslužbám, jež se konaly na farském mlatě. Sbor měl dobrého sbormistra, obětavého učitele Joz. Kozlíka.

Jednou jel do Horákova zaopatřovat, bylo to v zimě. Vezl nás na saních Vincenc Hodáň. Sněhu bylo po pás. Do Horákova jsme se dostali šťastně, ale zpátky jsme měli smůlu. Ztratili jsme pana faráře. Na rovině Vincek švihl do koní, které prudce skočili a zadní košinka se svezla do sněhu i s p. farářem. Zpozorovali jsme to až za hodnou chvíli. Rychle jsme obrátili a jeli hledat ztraceného p. faráře. Našli jsme jej sedět v košatince na sněhu. Vincek se omlouval, ale on říkal, že neměl obavy, že by bez faráře domů nepřijeli. P. Kosmák byl dobrým kazatelem a zvláště v postní dobu míval kázání až 2 hodiny. Návštěvníků bývalo mnoho, přicházeli i z jiných farností takže kostel býval přeplněn.. Nás ministranty měl rád, ačkoliv jsme někdy potřebovali přísného napomenutí. Často nás pozval na farau a něčím obdaroval.

P. Kosmák rád cestoval, měl rád společnost a velmi rád chodíval do horákovské myslivny.

Nám ministrantům pořídil vkladní knížku (každému zvlášť) a na ni nám ukládal peníze, jež nám příslušeli. Já jsem si za ten obnos koupil skříň na šaty.

To je moje hrst vzpomínek na dobrého kněze P. V. Kosmáka V mých 72 letech si často na toto vše rád vzpomínám a ještě na mnoho jiných.

Gallová Věra nar. 27. XII. 1933 Tvarožná

PŘÍLOHA P III ROZHOVORY S RODILÝMI OBČANY Z OBCE TVAROŽNÁ NA TÉMA VÁCLAV KOSMÁK – 2. ČÁST

Rozhovor č. 3

Muž, pracující jako pastorační asistent.

Otázka: Co Vás jako první napadne, když se řekne jméno Václav Kosmák?

Odpověď: Spisovatel, obrození českého jazyka, jednak i výchova lidí skrz ty příběhy v Kukátkách. Vlastně tím, že on různé zkušenosti od těch lidí sehnal, tak se snažil takovou tu lidovou moudrost dávat lidem dál, k dispozici.

Otázka: Stává se Vám, že když se někde zmíníte o Václavu Kosmákovi mimo naši farnost, obec nebo region, že ho lidé znají, že o něm něco vědí?

Odpověď: Spíš u starších lidí, třeba tady jeden kněz z Ořechova hned zareagoval. V Prosiměřicích jsem byl a tam ho samozřejmě znají pořád. Ty starší lidi ho znají jako spisovatele, lidé, kterým je nad 70 let mají povědomí. Kolikrát se i člověk diví, že tam někde v Čechách nebo mimo naši oblast, když se řekne Tvarožná, připomene se jim Kosmák.

Otázka: Proč si myslíte, že byly mezi lidmi jeho knihy a Kukátka tak oblíbeny?

Odpověď: Četli to, protože jim to bylo blízké, to byly příběhy, které byly podobné tomu, co prožívali, že to odráželo tu jejich zkušenost a hledali tam i určitý východiska, možná je to někdy naivní, že je tam takový „happy end“, který není úplně čekaný nebo je to možná nadsázka toho spisovatele. Ale taky to potřebovali jako takový zdroj naděje, že to v tom životě není jenom špatný, ale dokáže tam i ty tmavý stránky těch lidí docela pěkně vykreslit. Takže se dá říct, že se tam dokázali najít a ty osudy lidí okolo sebe, nějak si toho všimli.

Otázka: Jak si myslíte, že Kosmák prostřednictvím své tvorby působil na lidi?

Odpověď: Ono se to uvádělo i nějak v časopisech na pokračování, a to si myslím, že mělo možná větší efekt, když je to v nějakých novinách nebo časopise, takže ty lidi si to četli na pokračování. Kdežto když má člověk knížku, tak se většinou nedostane k tomu, aby si ji přečetl celou, takže to si myslím, to mělo význam trošku na způsob dnešního seriálu. Ale zároveň tam byl daleko větší výchovný akcent. Ty dnešní seriály jsou vyloženě podbízivé,

ale on jako kněz tam vždycky do toho vložil nějaký výchovný akcent, ať už toho negativního rázu, že si to člověk uvědomil, že je podobný nějaké té negativní postavě, tak se chytl za nos a řekl si, tak takhle bych teda nechtěl vypadat anebo v tom pozitivním, že to působí jako povzbuzení, že když dělám dobro, tak to k něčemu bude dobrý.

Otázka: Zabýval se Kosmák mimo kněžskou a literární činnost ještě něčím dalším?

Odpověď: Jako Tvarožňák musím říct, že nechal zbudovat tvaroženský kostel. Takže se takhle dost angažoval i tady v tom hmotným povznesení. Byl schopný i jako organizátor, že si dokázal poshánět peníze, stavitele, vybrat na to správný projekt. Co jsem slyšel, když se rozhodovalo o tom, jak ten kostel bude vypadat, „Tvarožňáci“ byli spíš pro nějakou levnější variantu, která moc nevypadala, tak docela silou prosadil, aby se postavil novogotický kostel, který bude vypadat, ale bude teda dražší. To si prosadil Kosmák, aby byl kostel postaven v novogotickém stylu. Třeba by to mohlo vypadat jak v Žarošicích, taková jednoduchá stavba s rovnou klenbou. Pan farář Slavíček říkal, že by to vypadalo jak lepší stodola. Určitě měl i takový umělecký citění, i v tom vizuálním smyslu architektonickým. Dokázal dobře komunikovat s lidmi a nejenom tím, že psal ty knihy, ale určitě to předpokládá, že se s těmi lidmi bavil, byl asi hodně blízký běžným lidem. Dokázal se s nimi setkat na ulici nebo kdekoliv v lese, povykládat s nimi a být otevřený. A dokázal jim v lecčems poradit, nebo je třeba i podpořit, třeba i finančně, když měli nějaké problémy.

Otázka: Víte něco o vystupování Kosmáka proti alkoholismu?

Odpověď: Bylo založeno Bratrstvo střídmosti. To bylo spíš spojovaný s Šebestiánem Kubínkem, který víc prosazoval, aby lidi abstinovali a nepili kořalku, z toho důvodu tam byla zrušena palírna v Blažovicích, ale Kosmák určitě na tom poli taky pracoval. Protože to byl obecně známý problém, ať už to byly hazardní hry anebo alkohol, tak proti tomu vystupoval asi skoro každý kněz, protože se to dotýkalo jeho věřících a on proti tomu prostě bojovat musel. Takže předpokládám, že i on proti tomu určitě bojoval.

Otázka: Myslíte si, že Kosmák stále mezi lidmi živý, že je v povědomí lidí, nebo je spíše zapomenut?

Odpověď: Trošku se mně zdá, že to ochablo, třeba ještě generace mých rodičů to povědomí měla, ale ti mladší – už to tam nějak vyprchává. A v podstatě s jeho knihami se nikde nesetkají, prostě je jim ten jazyk a způsob vyjadřování trošku vzdálený. Takže čist ty jeho spisy už je netáhne. V povědomí je to, že je to náš známý rodák, ale jinak si myslím,

že to trošku ochládá. Ale sem tam jsou takové ty vlaštovky, když je nějaké výročí, tak se to nějak oživí, ale více se to ztrácí z povědomí.

Otázka: Napadá Vás, co by se mohlo udělat pro to, aby se na něho nezapomnělo?

Odpověď: Oprava jeho pomníku byl dobrý počín, to bylo vloni, to bylo výročí úmrtí. Je docela hezké, že ve Tvarožné vychází farní časopis pod názvem Kukátko. To připomíná Kosmáka. Byly dva návrhy, když se vytvářel název časopisu, sbíraly se různé návrhy a návrh na název Kukátko se tam sešel několikrát. Jednou i ode mě, a to jsem tam dal ve spojitosti s Kosmákem. Takže si myslím, že to tam roli hrálo. Je to tak půl na půl, dá se to spojit s Kosmákem, že je to na jeho počest.

Otázka: Připomínali Vám ve škole významné místní osobnosti?

Odpověď: Nevím, na kolik jsou ve škole zahrnuty tady ty lokální záležitosti, to si myslím, že je to možná negativum dnešních osnov, nebo osnov co byly za nás. Byly víc obecné, národopis státu, národa a tak, a jakoby v tom místním prostředí, nevzpomínám si, že by byly zdůrazňovány nějaké osobnosti. Třeba v Pozořicích je známý spisovatel Neužil a taky jsem se o něm ve škole nikdy nedozvěděl.

Otázka: Napadá Vás ještě něco v souvislosti s V. Kosmákem, na co jsem se nezeptala a co byste chtěl říct?

Odpověď: Trochu je možná škoda, že nemá hrob přímo tady ve Tvarožné, tím pádem tady není ten vztah, ale je vlastně nahrazen tady tím pomníkem. Taky se chystám, že bych se podíval na jeho hrob tady v Brně na Ústředním hřbitově. Už se tam půl roku chystám, ale zatím jsem se tam nedostal. Nevím ani, kdo se stará o ten hrob.

Ještě mě napadá Kosmákův Kříž. Třeba Tvarožnou je docela málo zvýrazněný. Je tam jenom taková malinká cedulka, u toho kříže není skoro nic, takže na tom by šlo taky leccos zapracovat.

V Mokré je u hájovny taky křížek, u kterého psal ty Kukátka, tam je to myslím zmíněné, nějaká tabulka tam je. Myslím si, že taky na faře je ještě altánek, ve farní zahradě, ve kterém on psal. Teď se tam skladuje dřevo. Měl by být u zdi, jak se jde do školy. Nevím, jestli tam ještě je, už byl úplně na spadnutí. Vztah k přírodě byl vyšší v té době. Teďka už jsme vzdálení.

Rozhovor č. 4

Žena, čtenářka Kosmákových knih, Kosmákova ctitelka.

Otázka: Co Vás jako první napadne, když se řekne jméno Václav Kosmák?

Odpověď: Tvaroženský farář, Kukátkář, působil tady a za jeho doby se tady stavěl nový kostel, mě napadne to, že je to tady tvaroženský farář. A Kosmákova socha pod kostelem a Kosmákův kříž, když se vyjíždí z Tvarožné.

Otázka: Stává se Vám, že když se někde zmíníte o Václavu Kosmákovi mimo naši farnost, obec nebo region, že ho lidé znají, že o něm něco vědí?

Odpověď: Myslím, že se ani nikde tak s nikým o něm nebavím a myslím si, že kdybych to zmínila, tak že nebudou vědět.

Otázka: Proč si myslíte, že byly mezi lidmi jeho knihy a Kukátka tak oblíbeny?

Netuším, protože jsem s nikým tak nemluvila, kdo je četl. Každý četl akorát Chrtu, ale neznají ho moc. Ale když jsem četla ty knížky, co jsem našla doma v knihovně, tak mně osobně se líbí moc, že popisoval, jak ten život tady byl a zaujalo mě to, že v dnešní době to ti lidi vnímají, žijí podobně. Ty povahy jsou prostě i v dnešní době, to mě na těch kukátkách úplně fascinuje, že ty povahy se nemění. Tehdy to byl hospodář a měl grunt, někdo mu v hospodě zalichotil a říkal, však vy zaplatíte a hospodář platil a platil, až potom vlastně grunt propil, protože pořád všechny zval a vlastně od té rodné půdy se odvrátil. Takže to bych řekla, že je to dnes stejný. Přijde mladý člověk do hospody a někdo mu řekne, pozvi mě, ty máš dost, když bude zvat, propije co má a nebude mít nic, když nebude budovat a nebude dělat. Ty povahy tam byly vidět i na dvougeneračním soužití, rodiče na výměnku, odstěhovaná dcera, jak se tam o ty rodiče starala. Když člověk sleduje rodiny a příběhy, tak to dneska vidí, že to tak i dnes funguje. Láska a neláska mezi lidmi.

Otázka: Jak si myslíte, že Kosmák prostřednictvím své tvorby působil na lidi?

Odpověď: Ponaučení. Pokud to napsal, tady toto a dal to na papír a někdo to mohl číst, tak to musí být strašný číst, když to tam potom člověk vidí, takže si myslím, že tady tím vychovával. Tím, že to napsal a popsal. A kdyby lidi aspoň donutil se nad sebou zamyslet, tak to musel být strašný přínos. A vůbec tam bylo ponaučení, ta hanba, jak děcka, který bydlely s těma starýma (pořád vidím ten jeden příběh, nevím už, jak se jmenoval, ale to mně tak zůstalo), jak ta dcera co se odstěhovala, už nebyla povinna a přesto se o ty rodiče starala a pak je pozvala k sobě a ta selka, co zůstala na tom baráku, ta paní starostová, taková „hrdopýška“, nad hrobem pak plakala, dělala scény.

Já si myslím, že vychovával, tím že to jenom popsal, nemusel to ani přikrášlovat. Napsal přesně to, co viděl, jak to slyšel, jak to bylo. A stačilo to, protože kdybychom v dnešní době toto popsali, tak se budeme možná stydět za to, jak se chováme. Jenom se nedíváme sami na sebe, na druhých všechno vidíme.

Otázka: Kosmák byl mimo kněžskou a literární činnost uznávaný i jako řečník. Měl tady nějaké významné řečnické vystoupení?

Odpověď: Já o vystoupení nevím, ale do dneška mám úplně uchovaný, když jsem četla, jak popsal, jak se vyklízel starý kostel, když se sloužila poslední mše ve starém kostele. Je to opis textu, co je uložen v bání, přesný přepis. A tam to přesně bylo. Byla poslední mše a pak ministranti a malé děti odnášeli lavičky a židličky a vyklízeli kostel, že prostě i malinká drobotina pomáhala, a tam je to kouzelně napsaný, strašně mile a pěkně. Tak to jsem si říkala, že jestli to psal pan farář, tak určitě nádherně, moc pěkně. Je to dojemně a pěkně napsaný, pěkně to vyznívá.

Otázka: Přičinil se tady Kosmák kromě stavby kostela ještě o něco dalšího?

Odpověď: Nevím o tom. On potom chtěl po farnících, protože měl ještě na faře neutěšené poměry, měl tam chladno a vlhko, aby se mu složili na opravu fary. A protože v té době nebyla moc úroda a lidi byli zbídačelí a řekli, že už teď se postavil kostel, takže dali dost a potřebují si zase zvelebit to svoje. Tak on se vlastně naštvál na Tvarožnou a zažádal si o přeložení, takže on odcházel na vlastní žádost. A až se s ním všichni loučili, tak on sám měl říct, že kdyby věděl, jak ho mají ve Tvarožné lidi rádi, že by nežádal o přeložení, že ho to mrzí. Říká se, že pak už byl nešťastný, taky se tam prý nachladil, protože tam měl možná větší zimu než tady, a že dostal zápal plic a za pár let umřel. Na počest rozloučení s ním je tam teď Kosmákův kříž.

Otázka: Staré Kosmákovy knihy měly často dopsané jména nebo celé adresy majitelů, myslíte si, že si je tehdy lidé mezi sebou půjčovali?

Odpověď: To jsem neslyšela. Já si vzpomínám, že mně maminka povídala, že ty Kosmákovy knížky, co máme doma jsou od nějaké kmotřičky, která pracovala v knihovně ve Tvarožné a ty knížky měly být zlikvidovány. Protože ty knihy byly od faráře a to bylo v té době nežádoucí. A jí bylo těch knih líto. Bylo to v padesátých letech. Tak jsme měli doma tyto knížky od kmotřenky, jinak by byly spáleny.

My jsme doma měli některý knížky, které byly z výstřížků z novin. Naši si povídky na pokračování vystříhovali z novin, pak se to nechalo vyvázat, byl tam vyloženě vidět ten okraj novin, noviny byly zaplacený, tak se to tak využilo. Občas se ale stalo, že tam několik stránek chybělo, asi se některý noviny ztratily nebo poškodily. Pak jsem to chtěla číst, líbilo se mi to, ale nedočetla jsem to, protože tam něco chybělo. Tak takový některý starý knížky jsme doma měli.

Otázka: Myslíte si, že Kosmák vystupoval proti alkoholismu?

Odpověď: O vystupování proti alkoholismu jsem neslyšela. Z těch Kukátek je to ale cítit, jak on tam píše, že jeden lichotí a pořád chodí do hospůdky a nechá si platit, pak přesvědčí pana starostu, aby si udělal z výměnku hospodu a až se mu tam nastěhoval hospodský a pan starosta se pořád upíjel, majetek přecházel na hospodského, a pan starosta jenom odškrtával majetek. To byla lichva, jeden využil situace a závislosti na alkoholu. Tak se nedivím, že když farář toto viděl, že to psal v knize a nebál se říct, že toto je špatně, takhle by se žít nemělo. Je to logický.

Otázka: Slyšela jste, že by Kosmák vystupoval ještě proti něčemu jinému?

Odpověď: Neuvědomuji si. Já jsem o něm vlastně až do asi 40 let snad ani moc neslyšela. Jenom jsem znala Kosmákův kříž, a Kulturní dům Kosmák a věděla jsem, že se to jmenuje podle nějakého faráře.

Otázka: Domníváte se, že je Kosmák stále mezi lidmi živý, že je v povědomí lidí?

Odpověď: Určitě, připomínáme si ho, a teď se zmiňuje čím dál víc. Ve Zpravodaji, v Kukátku, na výročí se vzpomíná, socha se obnovuje, po totalitě už podruhé byla opravena a teď jsme v loňském roce konečně objevili jeho hrob na Ústředním hřbitově v Brně. Bratr to vyhledal na internetu, tak jsme to konečně našli. Ten hrob je smutný a opuštěný. Nevím, kdo se o něho stará, asi nikdo. Byli jsme tam o dušičkách, byl tam jenom jeden malý věneček a jedna vyhaslá svíčka. Tak jsem si říkala, že bychom panu faráři o tom měli říct, aby se to napsalo do Zpravodaje nebo do Kukátka, dát někde souřadnice, označení hrobu, aby ho lidi mohli najít. Kdo bude chtít, nebo bude mít cestu na Ústřední hřbitov, může se zastavit u Kosmákova hrobu. Potom to nebude aspoň na ty dušičky tak smutný, když tam přijde víc lidí. Pro to jeho zviditelnění a pro tu jeho památku si myslím, že si to zaslouží.

Otázka: Myslíte si, že se ve Tvarožné dělá dost pro to, aby nebyl zapomenut?

Odpověď: Myslím, že se dělá hodně, píše se o něm ve Tvaroženském zpravodaji, kronikář pan Kopecký vzpomíná narození, odchod, úmrtí, všechno. Takže tam hodně. Ve farnosti zase Kukátko, vzpomíná se, když byla spuštěna bář, všechno se zviditelnilo na obci.

Otázka: Máte pocit, že by se mělo dělat ještě něco víc, aby byl Kosmák připomínán?

Odpověď: Co mám tu myšlenku, tak bych mu přála, aby se víc lidí zastavilo u jeho hrobu, aspoň na ty dušičky. Takže by se měl zpropagovat jeho hrob, aby lidi věděli, kde ho mají najít, když tam budou mít cestu, aby si na něho vzpomněli. To bych určitě viděla, že by se mělo tady ve Tvarožné víc připomenout a zviditelnit.

Otázka: A co se týká mladé generace?

Odpověď: Mladá generace určitě využívá kulturní dům Kosmák, u kostela je Kosmákova socha (pomník), Kosmákův kříž, když se vjíždí do Tvarožné. A farní časopis Kukátko se nazvalo po něm. Křesťanská mládež si ho určitě váží, tam je překvapivý, že časopis vydávají děcka-redaktoři od 15 do 20 let a samy si to vybraly. Když se volil název časopisu, tak si zvolili Kukátko, aby toho Kosmáka zviditelnily.

Uvítala bych tady naučnou stezku věnovanou Kosmákovi. Orientační cedule. Třeba k nějakému kulatému výročí. A na farní zahradě by bylo dobré opravit Kosmákův altánek, teď jsou v něm naskládané lavičky na táborák.

Mladí buď chodí do kostela nebo chodí na Kosmák (kulturní dům). Dříve byl na budově nápis Kulturní dům Kosmák, když se přetírala fasáda, nápis se zatřel a už se neobnovil. To bylo nahoře ve štítě. Když někdo cizí tuto budovu hledá, tak neví, jestli je to právě tento dům, protože to nemá žádné označení. Do 80. roku tady ten nápis byl, poté už ne. Sokoli se k tomu hlásili, že je to Sokolovna, protože to dostali místo původní Sokolovny, ze které se potom udělalo kino. Sokoli tu budovu opravovali, tak chtěli, aby se to jmenovalo Sokolovna, Orli zase chtěli, aby se to jmenovalo Kulturní dům Kosmák. Takže po revoluci se vrátilo označení Kulturní dům Kosmák, i na pozvánkách na plesy se už píše KD Kosmák. Mně by se tam ten nápis zpátky líbil.

Rozhovor č. 5

Skupinový rozhovor – učitelský sbor Základní školy Tvarožná – 1. stupeň, účastníci rozhovoru jsou označeni A, B, C.

Otázka: Co Vás jako první napadne, když se řekne jméno Václav Kosmák?

Odpověď: A) Mně napadne areál, kam chodíme s dětmi cvičit, to znamená, Kulturní dům Kosmák. B) Mě zase napadne kostel a Kukátka. C) Utkvělo mě, že tady chodíme na Kosmák, takže Kulturák. Já si myslím, že hromada dospělých to tak vidí.

Otázka: Stává se Vám, že když se někde zmíníte o Václavu Kosmákovi mimo naši farnost, obec nebo region, že ho lidé znají, že o něm něco vědí?

Odpověď: A) Já si myslím, že ne. C) My jsme na to jednou narazili, když jsem psala regionální učebnici a to tam teda netušil nikdo, vůbec. Koho většinou rodáci nebo místní považují za významnou osobnost, tak její význam strašně klesá se vzdáleností z té vesnice. B) Jinak se o Kosmákovi ani nezmiňujeme a nebavíme se o něm s nikým.

Otázka: Četli jste nějakou Kosmákovu knihu nebo Kukátko?

C) Já jsem zkoušela Kukátka číst, přemýšlela jsem, že bychom si to s dětmi přečetli, ale je to pro děti nečitelné, to je úplně archaický jazyk.

Otázka: Jak si myslíte, že prostřednictvím své tvorby působil Kosmák na lidi?

A) Předával informace. C) Tehdy asi moc lidí nečetli. Spíš jenom noviny, zemědělské kalendáře, modlitební knížky. Noviny si lidi asi přečetli, ale ty knihy nevím. B) Nejdůležitější na vesnici byl tehdy asi farář, zvali si ho, když potřebovali někde promluvit. Faráři byli takoví všestranní lidé, Kosmák byl asi takový pokrokový farář.

Otázka: Dovedli byste říct, jaký význam mělo jeho působení tady ve Tvarožné?

Odpověď: A) Vzhledem k tomu, že je tady po něm pojmenovaná budova, tak ho farníci asi měli rádi, a taky když tam postavili ten kříž a pomník. B) Nechal tady postavit kostel, tak asi ho lidi měli rádi, taky proto že byl taková zajímavá osobnost, že se tady zapsal, protože těch lidí, kteří tady žili, bylo poměrně hodně a po nikom jiném tady není nic pojmenováno, asi se tady musel nějakým způsobem dobře prezentovat.

Otázka: Máte pocit, že děti na prvním stupni mají o Kosmákovi povědomí?

Odpověď: A) Ne, z rodiny málo kdo. C) Dokud jim to neřekneme, tak asi ne. B) Vzhledem k tomu, že od 3. třídy se o tom mluví ve Vlastivědě, naráží se na různé věci kolem Tvarožné, tak si myslím, že od té 3. třídy ty děti povědomí mají, ale když sem přichází, nevím jak školka, jestli tam probíhá nějaká k tomu informace, to nevím, jestli v rámci místa tady něco dělají, to fakt nevím, ale v 1. třídě tady na to děcka moc nereagují. A) Možná ti co jim babička nebo někdo vyprávěl, ale my jsme se právě v souvislosti s tím pomníkem bavili ve 3. třídě a tam oni věděli, kde je jeho pomník, žena která čte tomu dítěti

knihu, tak to věděli. Ale pak jsem jim povídala, že byl farář, spisovatel a že tady díky němu je postavený nový kostel, tak to pro ně byla nová informace, někteří o tom ani netušili. C) Oni ani netušily, že název Kulturní dům Kosmák je spojen se jménem člověka. Děti říkaly pořád Kozmák, s tím „z“ a taky to tak psaly a když jsem jim říkala, že ten člověk se jmenoval Kosmák, tak na mě hleděly, jaký člověk? Byly překvapení, že je to jméno člověka. Tady z těch starších nikdo neřekne, jdu na Kosmák, každý říká Kozmák. To se tady tak vyslovuje. Takže povědomí dětí je bídné, než to do nich dostaneme. A) My jim tady tu informaci předáme, ale ...

Otázka: Takže máte zařazené regionální vzdělávání do některého předmětu?

Odpověď: B) Ano, díky paní učitelce Majerové máme regionální učebnici, a díky té učebnici se to tak všechno pěkně shluklo do centralizované podoby, že to člověk nemusí hledat. Předtím zase byla řůra pracovních listů. To se běhalo po té dědině taky, ale fakt je, že takhle je to dobře ucelený. Učebnice se používá pro výuku Vlastivědy ve 3. - 5. třídě, v 1. a 2. třídě probíhá takový náznak. A) Na začátku je tam téma Domov a tam je obecně o obci kde bydlím, okolí, krajina, město, vesnice, to je tam v těch učebnicích a my to děláme na základě tady té naší učebnice regionální. Je to takové doplnění Vlastivědy. Do třetí třídy je to v Prvouce. Je to tam takové nosné téma. Ve Vlastivědě je téma Domov a k tomu se to ohromně hodí, co se týká toho začátku. C) Ve Vlastivědě to probíhá tak, že si něco přečteme v učebnici nebo si něco řekneme k nějakému období a pak si vezmeme tu regionální knížku a podíváme se, jak to bylo tady. A) Nám se na základě toho, jak jsem mluvila o tom pomníku se sochami, učebnice hodí, i když probíráme horniny a nerosty v Přírodopise, tam jsou vlastně ty sochy z pískovce a s žulovým podkladem, takže my pracujeme tady s tím, chodíme a sledujeme, jestli se to podobá tady tomu, co děláme. Takže nejenom regionálně na téma Můj domov, ale i pro Přírodovědu na téma horniny a nerosty. B) Takže se to dá využít různými směry, i do Přírodovědy, protože je tam o rostlinách, památnících, takové dobré doplnění učiva právě na ty místní poměry.

Otázka: Myslíte si, že je Kosmák v povědomí lidí ve Tvarožné, myslím ne jenom dětí?

Odpověď: B) No, vzhledem k tomu, že od třetí třídy by už měli všichni vědět kdo to je, tak si myslím, že by do budoucna aspoň měli vědět, to už se tady učí aspoň takových 15 let, tak předpokládám, že ta generace co prošla tady naší školou, tak by tady toto měla vědět. Já když jsem chodila do školy, tak jsem se to nikdy neučila, neříkali nám o něm.

Ten Kulturní dům se jmenuje Kosmák pořád, od jeho postavení, ale v dřívější době, protože byl Kosmák kněz, tak to bylo takové tabu.

U věřících lidí, kteří chodí do kostela je větší povědomí o něm. Ale dospělí všeobecně vědí, že tady byl Kosmák. Hodně lidí o něm ví, ale bližší informace asi ne.

Otázka: Napadá vás, co by se ještě mohlo udělat, aby se na něho nezapomnělo, aby neupadl v zapomnění.

Odpověď: B) My už jsme udělali. C) Nějaká pout' ke Kosmákovu kříži, nebo něco podobného. Po stopách Václava Kosmáka. Výlet vedený panem farářem po stopách do jeho rodiště a postupně po jeho působištích. Mohlo by to být jako jednodenní autobusový výlet po stopách Václava Kosmáka. Nakonec proč ne. Bylo by to takové zajímavé zastavení na malých dědinkách, kde on nějak působil. B) Nějaká naučná stezka. Ale nemusela by být jenom o něm. C) Otázka je, do jaké míry je to důležité, aby se na něho nezapomnělo. Číst se to fakt nedá. To by musel pro ty děti někdo přepsat do současného jazyka. Dospělý si to samozřejmě může přečíst, ale děcka, to je úplně marný, to by jim člověk musel vysvětlovat každé třetí slovo.

B) Ve všech vesnicích, ve kterých působil, všude má nějaký pomník. Ve Tvarožné nemá jiný farář než on žádný pomník, ale Kosmák byl významný tím, že se zasloužil o stavbu kostela. Kolik tady prošlo farářů a pomník má jen Kosmák. Nemají tady ani desku. Takže on možná nemá všude, kde působil pomník, všude nemusel být tak významný jako tady. C) Hlavní je tady asi to, že se zasloužil o stavbu nového kostela, to je takové významné, taky tady působil v době, kdy psal svoje Kukátka.

Otázka: Je z vašeho pohledu reálné, že by mladá generace četla Kosmákovy knihy?

Odpověď: C) Aby děti jeho knihy četly, musely by být upraveny, přeepsané do současného jazyka. Já bych texty nekrátila, ale bylo by dobré knihy přepsat do současné češtiny, aby tam nebyly archaické předložky a výrazy. Jiráskovy Staré pověsti české, to se taky nedá číst v původní verzi nebo pohádky Němcové, když jsme je dětem četli v původní verzi, tak jsme jim je příště raději převyprávěli. Některé staré knížky se nedají moc použít. B) Máme tady ve škole převyprávěnou Němcovou, Erbena, Jiráska. Ty pohádky a pověsti jdou převyprávět celkem lehce, horší by to bylo s těmi Kukátkami. A) Jak by ta nová verze vypadala? Jestli by to pak stálo za to číst? C) Také, jestli je v nich něco aktuálního pro dnešek?

C) Nedávno jsme zrovna probírali s dětmi národní obrození a vysvětlovali jsme si jeho význam. A říkali jsme si, že kdyby nebylo národního obrození, možná bychom dnes všichni mluvili německy.

Rozhovor č. 6

Knihovna Tvarožná, paní knihovnice.

Otázka: Máte ve zdejší knihovně k dispozici některé knihy V. Kosmáka?

Odpověď: Knihovnu jsem převzala v roce 1975 a v té době tu žádná Kosmáková kniha nebyla. Protože se jednalo o místního, regionálního autora, který byl ve Tvarožné známý, řekla jsem si, že by bylo vhodné jeho knihy v naší knihovně mít. Proto jsem v antikvariátech jeho knihy pro zdejší knihovnu dokoupila. Knihy ovšem nebyly barevné tak, jak se vydávají dnes, byly ve tmavých deskách, takže svým zjevem k půjčení příliš nelákaly. V 80. letech se při jedné z kontrol rozhodla Okresní knihovna jako nadřízený orgán Kosmákovy knihy z naší knihovny vyřadit. V současné době máme v knihovně pouze 4 Kosmákovy knihy, román Chrt (vydaný v roce 1970), Obrázky z kukátek (vydané v roce 1983), a dvě nedávno vydané knihy Kukátko z kukátek (rok 1998) a Jak Martin Chlubil bloudil a na pravou cestu opět se vrátil (rok 2000).

Otázka: Půjčuje si v dnešní době ještě někdo tyto knihy?

Odpověď: Jak lze vidět z výpůjčních štítků, starší dvě knihy se půjčovaly spíše v 70., 80. a 90. letech. Byly půjčovány spíše starší generací. V poslední době byly tyto knihy vypůjčeny i některými místními studenty.

Je to složité. Knihovna má omezené kapacity a proto je žádoucí tu mít knihy, které si lidé půjčují, a ne ty o které není zájem.

Otázka: Proč si myslíte, že už dnes tyto knihy lidi moc nepřitahují, že si je už moc nepůjčují?

Odpověď: Kukátka byly spíše krátké příběhy sloužící k ponaučení a to dnes už nikdo číst nechce.

A děti, ty dnes už takové knihy nečtou vůbec. Děti vůbec dnes málo čtou. Dnes se některé klasické knihy vydávají v téměř komiksově úpravě, aby čtenáře nalákaly. Máme tady

v knihovně například Babičku Boženy Němcové nebo Staré pověsti české ve zkráceném provedení doplněné velkým množstvím obrázků, aby děti přilákaly.